

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ І БІЗНЕСУ
БЕРДЯНСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ ТОВАРИСТВО
"ВІДРОДЖЕННЯ"

*Лідія Антошкіна
Олександр Гадинко
Гелена Красовська
Петро Сигеда
Олексій Сухомлинов*

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО
ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

Монографія

Донецьк
Юго-Восток
2010

УДК
ББК

О

Рецензенти:

Радишевський Р.П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри полоністики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Клосек Е. – доктор габлітований, професор, завідувач кафедри етнології та антропології культури Вроцлавського університету

Покшинська М. – доктор гуманітарних наук, ад'юнкт Інституту соціології Зеленогурського університету (Польща)

Рекомендовано до друку вченою радою Бердянського університету менеджменту та бізнесу (протокол № від)

О Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу / Лідія Антошкіна, Олександр Гадинко, Гелена Красовська, Петро Сигеда, Олексій Сухомлинов. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2010. – 238 с.

ISBN

У монографії досліджено механізми буковинського культурного пограниччя, що розглядаються через призму сучасних історичних та суспільно-політичних подій, які обумовлюють появу нових багатонаціональних територій як невід'ємної ознаки глобалізованого світу.

Проблема злагоди, консенсусу, примирення, конструктивного діалогу, єднання всіх політичних партій, всіх гілок влади і всіх суспільних сил в тій чи тій державі (а це особливо стосується сучасної України) була завжди і зараз є актуальною. І Буковина являє нам саме такий яскравий взірець і такий приклад. Отже, тема монографії, де порушено саме цю гостру проблему, є нагальною та злободенною.

До того ж питання історії, віросповідань, культури (зокрема культової архітектури), мови в цьому унікальному куточку Європи для сучасної науки й суспільно-політичної практики є цікавим і важливим. Як ми ставимося до своєї матеріальної й духовної спадщини? Зберігаємо й плакаємо, примножуємо чи занедбуємо її? Монографія ставить і такі болючі запитання і дає на них чітку, однозначну відповідь.

УДК
ББК

ISBN

© Лідія Антошкіна, Олександр Гадинко,
Гелена Красовська, Петро Сигеда,
Олексій Сухомлинов, 2009

ЗМІСТ

БУКОВИНА - ТЕРЕН МІЖЕТНІЧНОГО ПОЛІЛОГУ	5
Передне слово.....	5
Буковина як складовий елемент європейської мозаїки культур.....	17
Механізми буковинського мультикультуралізму	27
Особливості мовної інтерференції на Буковині.....	36
Мова як один з дискримінантів культурної спадщини пограниччя	43
Польська меншина на Карпатській Буковині: особливості генезису	50
Румуни в Чернівецькій області: мовно-культурний аспект	59
Феномен буковинської регіональної ідентичності: буковинська спільнота Бердянська.....	65
Буковина в інтернет-просторі	73

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА АРХІТЕКТУРНИЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ	89
Походження назви населеного пункту	89
З глибини віків	91
Шляхи сполучення та місцева влада	92
Церква на Майдані.....	101
Свято-Юріївська церква.....	104
Греко-католицька церква (відома як "Українська церква")	107
Римо-католицька церква св. Анни (Костел)	109
Лютеранська кірха. Євангелістська община у Сторожинці	129
Синагога	139
Окружна лікарня	142
Залізничний вокзал	144
Зародження та становлення освіти.....	145
Втрачене обличчя	153
Підсумки	157

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ	
ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ	158
Чекаючи на кращі часи	158
Відродження парафії Святої Анни в Сторожинці	161
Святий Вікентій де Поль – засновник місії.....	166
Сестри милосердя.....	168
Місія ксьондзів місіонерів та сестер милосердя.....	169
Підсумки	183
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ	
"СВЯТОГО ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ"	185
Вступ	185
Довідка про заснування АІС на Буковині.....	188
Мета та напрямки діяльності благодійної організації	194
Структура аіс буковини.....	204
Підсумки	206
ІЛЮСТРАЦІЇ	207
ЛІТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА	229

БУКОВИНА – ТЕРЕН МІЖЕТНІЧНОГО ПОЛІЛОГУ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Монографія *"Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу"* складається з трьох частин. Перша з них має назву *"Буковина – терен міжетнічного полілогу"*. У першому розділі цей край розглядається як складовий елемент європейської мозаїки культур і починається він такими словами: *"Об'єднана Європа являє собою своєрідну мозаїку різноманітних народів, етносів, мов та культур, а також репрезентує широкий спектр віросповідань та вірувань"*.

У цій частині монографії аналізуються контексти прояву культурного пограниччя, яким є Буковина, на тлі загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Буковина ще за часів існування Австро-Угорщини, складовою частиною якої вона тоді була, вирізнялася такими рисами, як поліетнічність, багатомовність, розмаїття віросповідань та культур, що дає авторам монографії вагомі підстави розглядати цей регіон через призму новітньої теорії пограниччя культур.

Цей розділ монографії являє собою короткий, але дуже інформативний (і тому переконливий) історичний нарис, який відповідає на запитання: *чому сучасна Буковина є мозаїкою етносів, тобто поліетнічною, багатомовною, полікультурною та полівизнанневою?* Тут ідеться про те, коли саме і які групи населення за його національною (і частково – професійною) ознакою (українці, поляки, румуни, німці, євреї та ін.) і з яких країн (земель) переселялись на Буковину, осідали на ній.

Цікавими і, мабуть, слухними є міркування авторів про таке поняття, як *"центр"*, розглядуване з перспективи суспільно-культурної системи пограниччя. *"Дане явище, – доходять вони висновку, – у контексті сучасних соціологічних та культурологічних досліджень можна визначити як поліцентризм"*.

Читач довідується про те, що в багатонаціональній Буковині відбувається адаптація людей до атмосфери постійного зіткнення культур, що переростає у міжкультурний діалог.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Найважливішою ідеєю, яка пронизує всю розглядувану колективну працю, є така: для об'єднаної Європи Буковина є прикладом гармонійного існування та спільного розвитку: толерантність представників багатонаціонального середовища, постійний міжкультурний діалог, який ми спостерігаємо і який всіх взаємно збагачує, є гідними наслідування.

Розглядувана авторами тема є дуже актуальною у наш неспокійний час, коли в деяких самостійних державах, що виникли після розпаду Радянського Союзу, діють так звані "молоді демократії", котрі ще не мають достатнього досвіду свого функціонування і тому не є міцними (наприклад, Україна, Грузія та ін.). Адже не є секретом той факт, що в цих країнах, особливо в такій сфері, як політика, поки що немає належної єдності і злагоди представників різних політичних сил, що є при владі і в опозиції: як писав у свій час відомий російський поет Сергій Єсенін про "милу його серцю" спустошену революцією Росію (цитуюмо мовою оригіналу), "междоусобный рвёт раздор"...

І тут виявляється, що є взірць прямо-таки "райського" у певному сенсі регіону, чи краю, є такий закуточок у світі (а саме – в Європі), де панує цілковита злагода людей з різними мовами, культурами, звичаями, візнаннями, є така "підказка" іншим державам, народам і націям, як слід жити у мирі та злагоді. І саме таким "взірцем", такою "підказкою", таким "райським закутком" є специфічна регіональна спільнота, назва якій – "Швейцарія Сходу", "Європа в мініатюрі". Це – Буковина.

У кінці цього розділу читаємо: *"Мультикультурна Україна, декларуючи свою готовність до вступу до Європейської спільноти, має приклад такого регіону, хоч і поділеного, яким є Буковина. Буковинці, в тому числі і громадяни України, можуть бути прикладом міжнародної інтеграції та спільного творення своєї батьківщини"*.

У наступному розділі першої частини розкриваються (з достатньою повнотою) механізми буковинського мультикультуралізму (власне, так і названо цей розділ) через етапи розвитку етнокультурного пограниччя Буковини. Тут ми знаходимо відповідь на низку запитань. Коли саме почали формуватися засади буковинського універсалізму? Що таке "міжкультурна едукація", "культурний тигель" тощо? Автори переконують читача в тому, що дії радянської та румунської

влади були спрямовані на знищення цінностей, що формувалися протягом століть, а саме - поліетнічності і толерантності. Дуже докладно розкривається те, як діяла радянська національна політика, політика русифікації-советизації, спрямована на формування свідомості "*homo soveticus*", і які саме чинники сприяли національній ідентичності буковинців.

Йдеться тут і про польську меншину на землях багатонаціональної Буковини: лише 13% поляків в Україні зберегли мову предків, решта ж асимілювалася "*через мовну та культурну близькість з українцями*".

Йдеться і про так званий "*культурний Ренесанс*" і активізацію національних рухів у поділеній Буковині.

Далі розглядаються особливості мовної інтерференції на Буковині. Розділ починається з того, що дуже важко визначити поняття "пограниччя": стосовно цієї інтердисциплінарної категорії, як справедливо зазначають автори (і ми з ними абсолютно згодні), точаться суперечки між представниками різних гуманітарних наук. Мовне пограниччя є складовою культурного пограниччя. Авторі дають таке визначення цього поняття (і воно заслуговує на увагу): "*Пограниччя - це стан колективної свідомості, що базується на історичній пам'яті, архетипах та міфах, що формувалися багатьма поколіннями в умовах культурної інтерференції та мовної пенетрації*". Якщо дотримуватися саме такого визначення цього поняття, то стає зрозумілим, чому мовні пограниччя часто не збігаються з історичними чи адміністративними кордонами.

Запропонована авторами класифікація мовних і культурних погранич є цікавою і переконливою. Докладно описуються українські і польські пограниччя. Особливу ж увагу приділено українсько-румунсько-словацьким мовним контактам, тобто мові буковинських горян. Докладно описано, якою мовою чи яким діалектом розмовляють буковинські горяни в залежності від тієї чи тієї сфери життя, ситуації тощо. Проте підкреслюється, що польська мова була й до сьогодні залишається для них символом ідентичності, своєрідним *sacrum*.

Згадуються також пограниччя, де мають місце багатомовні контакти.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Цей розділ, на нашу думку, з точки зору мовознавства й соціолінгвістики написано бездоганно.

У розділі *"Мова як один з дискримінантів культурної спадщини пограниччя"* автори хотіли підкреслити той факт, що саме мова є визначальним фактором (чи розрізнювальною ознакою) культурної спадщини поляків Карпатської Буковини.

Дуже цікавою і науково обґрунтованою, тобто доведеною фактами (див. відповідну таблицю), є думка про існування спільної (розмовної) частини в основному словниковому фонді мови карпатсько-буковинських поляків: це спільна лексика, узята з польської, української, румунської і німецької мов.

Зазначено також, що у північній частині Буковини домінують у мові поляків українські і російські запозичення, а в південній – румунські. Описуються контакти буковинської польської мови з іншими мовами (та діалектами), такими, як-от: словацька, німецька, румунська, українська, навіть угорська; діалект буковинських горян та ін. Розглянуто чинники, які мали й мають вплив на еволюцію словникового складу в мові буковинських поляків.

Відчувається, що в цій частині роботи, як і в попередній, віддзеркалена багаторічна невтомна праця наукового працівника Інституту славістики Польської академії наук, кандидата гуманістичних наук за спеціальністю "мовознавство", соціолінгвіста Гелени Красовської, яка сама є родом з Буковини і добре знає мову й культуру своєї *"малої Вітчизни"*. І це наше зауваження стосується всіх авторів цієї непересічної колективної праці, які багато років працюють у розглядуваному напрямку і досягли тут значних успіхів.

На завершення розгляду цього розділу зазначимо також, що автори (а точніше – вищезгадана авторка) не обминули і проблеми методологічного характеру, що виникають при дослідженні мови й культури пограниччя: вибір дослідницького методу; необхідність упорядкування термінології, яка не є, на жаль, єдиною і цілісною; необхідність у реалізації спільних дослідницьких проєктів; переорієнтація традиційної діалектології у напрямку культурознавства, етнології, соціолінгвістики тощо.

У розділі *"Польська меншина на карпатській Буковині"* досліджуються особливості генезис польської меншини цього

краю. Коли і яке товариство поляків було засноване (читач дізнається, наприклад, про те, що перша на Буковині польська організація виникла у 1869 році після поразки Січневого Повстання і мала назву "Польське товариство братерської допомоги у Чернівцях"; і не всі, мабуть, знають, що перша полонійна організація в Україні виникла у Львові у 1998 році); скільки газет і журналів виходило в той час; як розвивалося шкільництво, література, мистецтво; які читальні й видавництва було засновано; хто саме і яких зусиль докладав на користь місцевої полонії.

І висновок втішає: *"Поляки, хоча й поділені сьогодні на території Буковини, робили й зараз роблять значний внесок у розвиток Буковини, щоправда, Буковини двох держав – України і Румунії"*.

У розділі *"Румуни в Чернівецькій області: мовно-культурний аспект"* докладно описується, де в Україні живуть румуни, якою мовою розмовляють; ґрунтовно аналізуються матеріали переписів населення з метою з'ясування змін у румунському суспільстві на Буковині. Розглядаються також територіальні зони в Чернівецькій області за історичними відмінностями. Для румунів, як зазначають автори, питання мови має неабияке значення у побудові, конституюванні і маніфестуванні національної свідомості.

Наступний розділ першої частини має красномовну і, на наш погляд, дуже вдалу назву (бо вона сама вже багато про що говорить) *"Феномен буковинської регіональної ідентичності: буковинська спільнота Бердянська"*.

Йдеться про так звану *"малу вітчизну"*, або *"приватну батьківщину"*, яка стає носієм закладених ще в дитинстві цінностей та кодів. Автори слушно зауважують, що втрата батьківщини викликає потребу самоідентифікації з бодай локальною, регіональною спільнотою, якщо загальнодержавна ідеологія тільки-но починає формуватися.

Наведемо одну цитату, яка є відповіддю на запитання, чому зазначена тенденція особливо відчутна на пострадянському просторі: *"Більшість місцевого населення Піденно-Східної України є типовим продуктом етнокультурного тигля, процеси якого пришивидувались урбанізацією, індустріалізацією та советизацією. Особливо швидко проходять процеси культурної асиміляції в містах, де*

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

соціокультурна система є змінною і відкритою, спрямованою на переплавлення, пристосування й уподібнення. В умовах культурного тигля виникає якісно новий сплав – *Свої-Місцеви-Тутешні...*". І це міркування авторів, дуже точне, влучне, є ключем до відповіді на запитання: чому в Бердянську виникла буковинська спільнота? Незвичними (новими) є терміносполуки і подібні до них вирази типу: "міські/агломераційні субкультури", "трансформація свідомості та фундаментальних цінностей", "свідома й несвідома асиміляція", "механізми культурного тигля" та ін., проте саме вони є, так би мовити, ключовими словосполученнями для розуміння сутності етнокультурної ситуації та етнокультурних процесів, що відбуваються в південно-східній частині України, а також для розуміння буковинської регіональної ідентичності. *"Процеси самоідентифікації"* – зазначають автори книги, – *пов'язані з глибоким самоаналізом історичного минулого і власного походження"*.

Читач дізнається про те, що в Запорізькій області проживають представники понад 130 національностей. Високоінформативними (для тих, хто вміє їх інтерпретувати) є таблиці, які є свідченням етнопроцесів і показником мовної ситуації в цьому регіоні.

"Буковинськість" починає відроджуватись усюди, навіть у Бердянську. Відчуття приналежності до світу цінностей, багатокультурність, багатомовність та толерантність, міжетнічний діалог визначають свідомість пограничної спільноти.

Автори доходять висновку (і з ними важко не погодитися), що розкодування полікультурності та синкретизму толерантного буковинського пограниччя є запорукою зміцнення національної ідентичності окремих етнічних груп, що живуть у Бердянську.

Завершує розглядувану частину монографії розділ під назвою *"Буковина в інтернет-просторі"*, написана кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри слов'янської філології Бердянського університету менеджменту і бізнесу О.М.Сухомлиновим. Тут ідеться про те, яке саме відображення знайшов цей край у світовій інформаційній мережі.

Автора цікавить не стільки історична й туристична тематика, яка заповнила інтернет-сайти, скільки проблеми міжетнічної комунікації.

Автор слушно зауважує, що в нових геополітичних умовах, коли тільки-но починає формуватись національна чи державна ідея, а ідеологічна ніша залишається не заповненою, перед численною групою мешканців України повстає дилема і потреба "буття кимось", тобто виникає проблема знаходження себе в суспільних структурах. Звідси й виникають такі поняття, як "титульна нація", "місцева (локальна) спільнота" тощо.

Розглядаються: угорський портал, який представляє історію Буковини, її культуру і традиції, народне мистецтво тощо; тримовна сторінка - інтернет-магазин, чи комерційний проект, що рекламує витвори буковинських ремісників; двомовна сторінка Спілки буковинців в Америці (калейдоскоп імен і прізвищ є живим свідомством мультикультуралізму Буковини); сайт Буковинського Інституту Аугсбургського університету. Автор зауважує: "Працівники українського Центру Буковинознавства підкреслюють, що цей історичний край є специфічним культурно-історичним регіоном Європи. Часто змінюючи державну приналежність, Буковина акумулювала багатющий позитивний досвід толерантного співіснування людей різних національностей і віросповідань. У свою чергу тоталітарно-націоналістичні режими ХХ століття призвели до зникнення і деформації постійних етно-суспільних традицій. Особливо негативні наслідки мали депортації і репресії по відношенню до євреїв, німців, українців, поляків, вірмен".

Чималу частину розглядуваного Віртуального путівника присвячено буковинським меншинам в Інтернеті. Тут і німецька сторінка, що є "поглядом у минуле", вона є також важливим засобом суспільної комунікації, засобом, що стимулює буковинців на всьому світі. І це наводить автора на думку, що на наших очах ніби твориться буковинська віртуальна спільнота.

Дуже випукло й картинно змальована проблема алкоголізму на Буковині у другій половині ХІХ століття та боротьба з цим лихом.

Цікавою є сторінка, присвячена німецько-єврейській культурній спадщині, особливо літературі, у Чернівцях. Автор спостеріг, що найактивніше подають себе в інтернет-просторі євреї. Описується історія цього народу на Буковині. На сайтах висвітлюється доля єврейських сімей, єврейська меншина у різних

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

країнах, описуються єврейські гміни на Буковині (Гура Гумору та ін.), діяльність благодійницьких фондів тощо. Дуже цікавою є інформація про світовий центр хасидизму, яким колись було містечко Садгора. Сторінки містять також цінний етнографічно-культурний матеріал.

Сказано і про буковинських секлерів, що були частиною угорського населення. Вони у XVIII ст. втекли від імператора і прибули на Буковину. Йдеться про їхнє відродження, про їхню культуру.

Автор ділиться з читачем своїми спостереженнями й міркуваннями щодо Міжнародного фестивалю "Буковинські зустрічі". На фестивалі шляхом інтеграції з іншими мешканцями Буковини буковинці мають можливість переконатись у власній окремішності і зміцнити почуття зв'язку з власною культурою. Метою Фестивалю є стимулювання процесу творення свідомості буковинської спільноти, досягнення порозуміння і співпраці різних національностей, а водночас поваги і збереження власної культурної ідентичності.

Автор дозволяє собі таку влучну парафразу: "Буковинські зустрічі, що відбуваються в різних країнах, є Буковиною в мініатюрі". І загальний висновок автора такий: "тепер, на фоні глобалізації, твориться нове суспільно-культурне явище, ім'ям якого є 'social network' – буковинська соціальна мережа".

Ми розуміємо, що буквально по крупинках зібрати ("витягти" з Інтернету) цей унікальний, а тому й дуже цінний, матеріал авторові було нелегко: це неабиякий труд. Авторові вдалося не тільки зібрати матеріал, а й належним чином його оцінити, інтерпретувати – в цьому й полягає заслуга автора. Цей Віртуальний пугівник є високоінформативним, корисним для всіх, хто цікавиться Буковиною. До того ж він є цілісним, монолітним, завершеним, тобто написаним, так би мовити, "єдиним подихом".

Розглянемо другу частину монографії – *"Сторожинець: обличчя міста в соціокультурній та архітектурній спадщині австрійської доби"* (його автором є молодий вчений з Буковини Олександр Гадинко).

Тут йдеться про походження назви міста Сторожинець у Чернівецькій області, про історію його виникнення і розвитку, а

далі - про все: тут і будівництво шляхів сполучення, і динаміка складу населення за національністю та віросповіданням; і розвиток медицини, зародження та становлення освіти, спорту, торгівлі в місті. І все це подається на основі перевірених неодноразово статистичних даних, архівних матеріалів, тобто, хочемо це особливо підкреслити, - на основі достовірних джерел.

Зазначені відомості є компендіумом історико-культурних знань про Сторожинець, знань, що проливають світло на розмаїту і непросту історію українського народу, України взагалі.

Більшу частину цього розділу розглядуваної книги присвячено, як і заявлено у його заголовку, архітектурній спадщині, культовій архітектурі. Коли читаєш ці сторінки, тебе не покидає відчуття, що писав про це не філолог, скажімо, мовознавець чи літературознавець, а знавець саме цієї справи - архітектор, до того ж, людина глибоко віруюча, бо без такого глибокого і сильного почуття любові до Господа, до Божих храмів не можна було б так тонко, сильно, випукло і яскраво про них написати. Усім, хто прагне ознайомитися з термінологією культової архітектури Буковини, хто хоче побачити, як саме влаштовано костел, церкву (православну, греко-католицьку чи римо-католицьку), лютеранську кірху, єврейську синагогу іззовні і всередині, - ми радимо почитати цю частину монографії. За матеріалами цієї праці можна скласти Словник термінів культової архітектури: так тонко, так докладно, з такою любов'ю до цих споруд і до кожної дрібнички в них автором все це так викладено, так вимальовано!..

Йдеться і про те, коли і як ці храми функціонували, про священників, що в них працювали; наприклад, чимало цікавого і повчального ми знаємо про таких духовних лідерів, як *Юзеф Кишижановський, Ігнацій Кукла, Казімеж Жуковський*.

В останньому пункті "Підсумки" автор слушно зазначає, що слід вживати заходів з охорони пам'яток архітектури, історії, культури та мистецтва, щоб зберегти місто Сторожинець для нащадків. Цим бо, - пише він - *"ми примножимо культурну спадщину нашого народу, краще знатимемо його історичне минуле"*.

Третя частина монографії має назву *"Римо-католицька церква на Буковині"*. Вона складається з двох підчастин. Перша її

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

підчастина *"Жива історія костелу"* (автор – Гелена Красовська) є записом подій у хронологічній послідовності.

Тут ідеться про те, як важко було утримувати святині в належному стані (не кажучи вже про службу Богу в них) за часів радянської влади, яка намагалася знищити всі існуючі релігійні громади, особливо ж ненавиділа вона католицьку церкву.

Це історія того, як після багаторічного духовного "літаргічного сну", тобто панування комуністичної влади, потроху, крок за кроком, відновлювалися храми Божі та міцніло Слово Боже на українській Буковині. Це проста розповідь про те, як у цьому краї відновлювалася, міцніла й поширювалася католицька релігія, отже, воскресала, відновлювалася, зростала у населення, особливо у молоді, духовність, висока моральність.

Так, наприклад, читач узнає про те, що 5 жовтня 2003 року у костелі в Старій Красношорі відбулось урочисте відкриття пам'ятної дошки, яка увічнювала 200-річчя прибуття горян з Чадецького округу на Буковину. Святу месу правив ксьондз Францішок Драгош. У своїй проповіді він *"підкреслив роль віри у збереженні національної ідентичності поляків, що проживають на цій землі, а також заохочував до активного відродження польських національних цінностей"*.

Про періоди занепаду і розквіту парафії святої Анни читач довідається з "Висновків" до цієї підчастини монографії. Він узнає також про наслідки тієї колосальної праці, яку здійснили за 1990–2005 роки ксьондзи-місіонери і сестри милосердя. Ми обмежимося тут тільки тим, що вкажемо напрямки їхньої всебічної, всеохопної і плідної діяльності. Це місіонерська (власне релігійна) діяльність; культурно-освітні заходи; охорона здоров'я людей; благодійна діяльність, про яку докладно ідеться нижче; ремонтно-будівельні роботи.

Друга підчастина третьої частини монографії має назву *"Чернівецька обласна благодійна організація "святого Вікентія де Поля"*.

Тут ідеться про діяльність Міжнародної благодійної організації (AIC – Association Internationale des Charités (франц.), що в перекладі означає – Міжнародна благодійна асоціація): як вона виникла, як і коли було створене Товариство Милосердя у Сторожинці; яку ідеологію і чие вчення покладено в її основу і т. ін.

Додається розлога довідка про заснування АІС на Буковині, про структуру та статут Товариства Милосердя в цьому краї, а далі йде мова про Чернівецьку обласну благодійну організацію "святого Вікентія де Поля", про різні напрямки її невтомної повсякденної праці, що докладно говориться в пункті "Мета та напрямки благодійної організації". Основна мета - нагодувати голодних, яких на Буковині після розпаду СРСР і в перші роки існування самостійної, незалежної України на Буковині було дуже багато, - і забезпечити найнеобхіднішим убогих, страждених і нужденних. Вражаючими є статистичні дані, наприклад, про те, як діяла Кухня для вбогих, скільки обідів і в якому році було видано хворим, самотнім, бідним людям (див., наприклад, графік щомісячної роздачі обідів для вбогих за 2007-2008 рр.).

У "Підсумках" сказано про те, що Чернівецькій обласній благодійній організації "святого Вікентія де Поля" виповнилося вже 10 років. 10 років на Буковині вона служить убогим людям, усім, хто потребує її піклування.

Місійна духовність волонтерів полягає у святості, збагаченій Господом, і ця святість пов'язана з їхньою місією - служити для вбогих, причому служити не поодиночі, а в дусі солідарності з іншими.

Дозволимо собі на завершення цієї рецензії висловити, як нам здається, найголовніше. Проблема злагоди, консенсусу, примирення, конструктивного діалогу, єднання всіх політичних партій, всіх гілок влади і всіх суспільних сил в тій чи тій державі (а це особливо стосується сучасної України) була завжди і зараз є актуальною. І Буковина являє нам саме такий взірець і такий приклад. Отже, тема монографії, де порушено саме цю проблему, є дуже актуальною, злободенною.

До того ж питання історії, віросповідань, культури (зокрема культової архітектури), мови в цьому унікальному куточку Європи є також актуальними. Як ми ставимося до своєї матеріальної й духовної спадщини? Зберігаємо й плекаємо, примножуємо чи занебдуємо її? Монографія ставить і такі болючі запитання і дає на них чітку, однозначну відповідь.

Рецензована колективна праця може видатися читачеві дуже розмаїтою, майже строкатою; проте слід наголосити на тому,

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

що вона, ця книга, не більш різноманітна й розмаїта, аніж сама Буковина з її різноплановими проблемами й аспектами.

Отож, за цією строкатістю, якою б вона не видавалася критикам і читачам, проглядають ідейна єдність, цілісність, логічна й композиційна завершеність. До того ж написано монографію гарною українською літературною мовою, простою і зрозумілою, і разом з тим розкутою: тут і науковий стиль, і розмовно-побутовий, і конфесійний.

Отже, ця монографія має право на оприлюднення й на те, щоб бути доступною якнайширшому колу читачів.

Еугеніуш Клосек,
професор, доктор габлітований,
завідувач кафедри етнології та антропології культури
Вроцлавського університету

БУКОВИНА ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОЗАЇКИ КУЛЬТУР

Об'єднана Європа XXI століття являє собою своєрідну мозаїку різноманітних народів, етносів, мов та культур, а також репрезентує широкий спектр віросповідань та вірувань. На перший погляд, це явище може відігравати дезінтеграційну роль у житті суспільства єдиного європейського організму, з другого ж боку, саме через таку різноманітність виявляється парадоксальна єдність. Сучасна наукова думка все частіше застосовує поняття полілог культур, мультикультуралізм, пограниччя культур, що свідчить про актуальність і новітність згадуваних явищ. Метою даної розвідки є аналіз контекстів прояву культурного пограниччя, яким є Буковина, на тлі загальноєвропейських інтеграційних процесів.

Варто згадати, що домінуючою тенденцією кінця минулого століття було створення так званих єврорегіонів, кажімо таких, як: *Pomerania* (Німеччина - Польща), *Nysa* (Польща - Німеччина - Чехія), *Beskidy* (Польща - Словаччина), *Euroregion Karpacki* (Україна - Польща - Словаччина - Угорщина - Румунія), *Bug* (Україна - Білорусь - Польща), *Niemen* (Польща - Литва - Білорусь), *Baltyk* (Польща - Росія - Литва - Латвія - Швеція - Данія). Ці новоутворення являють собою міждержавні територіальні спільноти, основною метою яких є всебічна інтеграція, як культурна, так і економічна. Проте в історії Європи подібні багатонаціональні регіони з єдиною суспільною системою та сильними тенденціями культурної та мовної інтерференції були поширеним явищем. Яскравим прикладом цього явища є Буковина, що сьогодні знаходиться в межах Карпатського єврорегіону.

Землі Буковини, що розташовані у підніжжя північно-східних Карпат, довгий час не мали чітко окреслених кордонів. Наприкінці XIV - на початку XV століття ця територія була складовою частиною Молдавського князівства, а з другої половини XVI століття, вона, разом з Молдавією, знаходилася під пануванням Туреччини. Підкреслимо, що не всі буковинські землі мали однакову історичну долю. Північно-західна частина

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Буковини за часів польського короля Казимира Великого декілька разів переходила у власність Речі Посполитої. Проте варто наголосити, що Буковина ніколи не була і не може вважатися інтегральною складовою частиною Польщі [92, с. 7].

Після першого розділу Польського королівства (1773 р.) колишня частина Молдавії – Буковина (10 440 км²), а також Мала Польща та Червона Русь увійшли до складу Австрії. Після приєднання цих земель у 1775 році до імперії Габсбургів на Буковині встановлюється правління так званої військової адміністрації, яке тривало до 1787 року. На перших етапах повнота влади зосереджувалася в руках глави адміністрації – генерала Сплени, а з 1778 року – генерала Енценберга [104, с. 69].

Вища адміністрація мала подвійне підпорядкування: військовим чиновникам у Відні, а також військовому командуванню у Львові, столиці Галицької провінції, незважаючи на те, що Буковина становила окрему адміністративну одиницю Австрії, центром якої з 1779 року офіційно стали Чернівці.

У 1786 року місто отримало привілеї Австрійського міського статуту, а з 1832 року утворено власний магістрат на чолі з бургомістром. У 1862 році автономні права підтверджено наданням Буковині власного герба із зображенням голови тура і трьох зірок на червоно-синьому фоні.

Територіальний поділ Буковини протягом другої половини XIX і початку XX століття неодноразово змінювався. У 1850 році територія поділялася на 6 повітів, 1855-1868 роках – на 15, у 1868-1893 роках – на 8, 1893-1903 роках – на 9, у 1903-1905 роках – 10, у 1905-1914 роках – 11, з них 7 – у північній частині краю. Перед першою світовою війною Буковина ділилася на наступні повіти: Чернівецький, Кимполунзький, Гура-Гуморелуйський, Кіцманський, Радівецький, Серетський, Сторожинецький, Сучавський, Вашківецький, Вижницький, Заставнівський. Крім того, існував поділ на судові повіти та релігійні округи [104, с. 69].

У 1918 році Буковина стає румунською провінцією. Унаслідок військових дій другої світової війни у 1944 році відбувається поділ цих земель на дві частини: північна входить до складу СРСР, як Чернівецька область УРСР, південна – залишається в межах Румунії.

Слід зазначити, що на момент приєднання Буковини до Австрії територія була заселена нерівномірно й нещільно. Етнічний склад Буковини вирізнявся надзвичайною різноманітністю. Домінувала тут найчисельніша сьогодні група українців, до яких зараховувалися також гуцули. У 1910 році перепис населення виявив 305 222 представників цієї національності, що становило 38,4% буковинців. Проживали українці переважно в північній частині. На сьогоднішній день на території північної Буковини українці становлять 70,8% від загалу. Перепис населення, що відбувся у 1992 році у південній (румунській) Буковині, свідчить, що тут українці складають приблизно 1,4%. Вони знаходяться переважно у так званих місцях компактного проживання, яких налічується чотири: Милешовець, Слобозя, Думбрава, Негостіна.

Друга за чисельністю група корінного населення Буковини – румуни. У 1910 році тут проживало 273216 осіб, тобто 34,4% населення. Після приєднання Буковини до Австрії процес переселення румунів на Буковину продовжувався, вони прибували сюди головним чином з Трансільванії та з Молдавії.

Щодо румунів в сучасній Україні, то можна стверджувати, що це істотна складова населення Чернівецької області, що складає 10,7% та відіграє значну роль в житті та розвитку північної Буковини. Найчисельніші осередки знаходяться неподалік місцевостей Герца, Сторожинця, Новоселиці і Вижниці.

Євреї почали прибувати на Буковину з XIV – XV ст. Поселялися передусім в містах Сучава, Радівці, Чернівці, Серет, Вижниця, Сторожинець. Вони були вихідцями з Польщі та Угорщини, деякі – з татарських і турецьких земель. У 1880 – 1910 роках, згідно з переписом населення, євреї на Буковині були третьою за кількістю етнічною групою, після українців та румунів. На переломі століття вони становили майже 13% мешканців від усього загалу, а в Чернівцях – навіть до 20%. Австрійський перепис населення зараховував буковинських євреїв до осіб німецької національності, мотивуючи це володінням німецькою мовою. Проте, щодо віросповідання, слід зазначити, що євреї відносилися до окремої групи "Izraeliten".

Після першої світової війни, коли Буковина була приєднана до Румунії, німецька мова почала втрачати свої позиції через

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

поширення румунської, яка для більшості єврейської інтелігенції залишилась "Stiefmuttersprache", тобто "мовою мачухи". Після 1989 року більшість євреїв виїхала до Ізраїля. За переписом 2001 року в Чернівецькій області проживало 1 443 осіб єврейського походження, що становить лише 1,4% мешканців. У Сучаві, на південній румунській Буковині, проживає приблизно 50 осіб. Не можна не відзначити, що в Чернівцях діє товариство єврейської культури, що доводить активну позицію цієї меншості, вся діяльність якої спрямована на збереження та розвиток національної культури.

Більшість німецьких переселенців прибула на Буковину у межах австрійської експансії. Генерал Енценберг у 1779 році у звіті зазначав, що для розвитку сільського господарства на Буковині потрібні "німецькі робочі руки" і "німецький спосіб господарювання", а край є такий великий, що міг би прийняти 18000 осіб [123, с. 300]. 17 вересня 1781 року був виданий циркуляр, так званий "Патент про переселення", в якому обіцяно пільги всім іноземцям, що бажали переселитись на територію Австрії. Цей документ сприяв широкому сільськогосподарському розвитку Буковини завдяки вихідцям з німецьких князівств, де мало місце відносно аграрне перенаселення та надмірна експлуатація селян. Крім того, в жовтні 1781 року був підписаний "Патент про віротерпимість", який також сприяв появі на Буковині вихідців з німецьких протестантських князівств. Масштабна реалізація циркулярів розпочалася в 1782 році. Цікавим виявляється етнічно-регіональний склад переселенців. Відомі чотири головні групи німців, що прибули на Буковину:

– шваби – селяни і ремісники, які прийшли з Пфальцу, Бадена, Вюртемберга, Франконії і Гессена. Вони заснували перші поселення в 1782 році на Роші, у Молодії і Мітоці Драгомірній;

– ціпси – робітники гірничо-будівельних підприємств з верхньої Угорщини, що приблизно в 1783 році поселилися в районі Якобенів;

– німці-переселенці з Богемії – в основному робітники складувних заводів. У 1793 році німецькі переселенці розпочали виробництво скла в Старій Гуті;

– німці-міщани, військові, службовці, ремісники поселялися в Чернівцях, Сереті, Сучаві й займали ключові місця у господарстві та управлінні державою.

Згідно з даними перепису населення у 1910 році, німецьке поселення на Буковині становило майже 70 тисяч осіб.

Значну роль в розвитку буковинського краю відіграли також поляки, поява яких на Буковині пов'язана з часами панування Казимира Великого. Поляки прибували на Буковину різними шляхами. Значна група польських поселенців (1792 р.) – це переселенці з Бохні, Калуша та Велички, що прибули до Качики з метою добування покладів солі. Інша група пов'язана з будівництвом залізниці сполученням: Львів-Чернівці-Сучава (1866-1869), яка цілком підпорядковувалася польській адміністрації у Станіславові (Івано-Франківську). Слід зазначити, що найбільш чисельною групою польських поселенців на Буковині були горяни (польськ. Górale – етнічні групи поляків, що проживають у гірських місцевостях), вони прибули з чадецького округу, польсько-словацького пограниччя, у 1803 році. Після визвольного повстання в листопаді 1830 року на Буковину виїжджають представники польської шляхти. Характерно, що чисельність польської громади систематично зростала і вже у 1910 році група поляків посідала п'яте місце серед представників інших національностей на Буковині.

Угорці, в тому числі група секлерів, прибули на Буковину в 1776 – 1777 роках, заснувавши два села: Фогадістен, що означає "Боже прийми", та Істенегітс – "Боже допоможи". Пізніше з'явилися також нові села: Йюзсеффалва – "село Йосипа", назване на честь імператора Австрії Йосипа I, Гадікфалва і Андрасфалва на згадку про їхнього засновника Андруса Гадіка. Угорці органічно вписалися в поліетнічний ландшафт регіону і також стали чинником взаємного збагачення мови та культури.

Варто також сказати про липован, тобто старообрядців, які поселилися в Липованах у 1724 році, а в 1783-му заснували Білу Криницю. У свою чергу, з Галичини та деяких інших регіонів переселялися вірмени, традиції, мова та релігія яких не вписувалась у рамки традиційної європейської (середземноморської) культури, поширеної на теренах Буковини.

Дозволимо собі ще раз підкреслити, що основна маса переселенців з інших регіонів Європи була тісно пов'язана з так званою "заробітчанською міграцією" та відігравала прогресивну роль в освоєнні слаборозвинених та малозаселених земель.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Отже, як свідчать наведені факти, характерною рисою Буковини, складової частини Австро-Угорщини, була поліетнічність, багатомовність, розмаїття віросповідань та культур [21, с. 53], що дає нам підстави розглядати цей регіон через призму новітньої теорії пограниччя культур.

Бурхливі геополітичні перетворення, що пов'язані з виникненням імперій, призвели до формування якісно нових суспільних та культурних систем багатонаціональних держав, в даному випадку Австро-Угорщини та окремих регіонів. Розуміючи першу як взаємозалежність міжлюдських стосунків, дистанцій, ієрархії та дій в організованій та неорганізованій формах [47, с. 114], а другу – як реляції категорій елементів культури: матеріально-технічної, суспільної, ідеологічної та чуттєвої (психологічної), що мають певне значення для людей, які послуговуються даними елементами, можна говорити про наявність цілісної суспільно-культурної системи регіонів чи, радше, про процес її становлення. Причому культура кожного суспільства чи суспільної групи була обумовлена специфікою її представників. У свою чергу, особові риси представників суспільства визначалися існуючою культурою, аксіонормативним укладом системи [71, с. 563].

Важливим моментом є також взаємна обумовленість складових суспільно-культурної системи, де перша є первинною, проте вона не може функціонувати без другої [14, с. 17].

Таки чином, з'ясувавши всі залежності, можна стверджувати, що згадувана система, зокрема на Буковині, через неоднорідність багатонаціонального, а відповідно й полікультурного та полірелігійного суспільства, що являло собою мозаїку етносів, мала синкретичний характер і значно відрізнялася від інших суспільно-культурних регіонів Європи. Причому, зіставляючи території з ознаками пограниччя культур, можна виділити риси, притаманні саме Буковині:

– відсутність домінуючої культури; згадаймо, що ані українці, ані румуни не були до кінця сформованою нацією, яка має власну державу, що дає підстави відкинути закид про експансію;

– заробітчанський характер міграції;

– створення нових поселень за національно-професійними ознаками.

Остання теза може бути використана як доказ певної замкненості культурних систем кожної окремої новозаселеної нації. Існуючі й сьогодні польські села на теренах румунської (в околицях Сучави) та української (Сторожинецький район) Буковини, де збереглися польська культура, мова та традиції, є яскравим доказом нашого твердження. Проте, згідно з теорією пограниччя культур та, як свідчить лінгвістичний аналіз сьогоденної мови національних меншин регіону, безумовним є також взаємний вплив. Якщо на обмеженій території проживають групи, що розмовляють кількома мовами, то явище багатомовності в групі стає нормальним, а однозначна ідентифікація з однією мовою для учасників цих груп стає неможливою [20, с. 130].

Культурна інтерференція виникала з соціально-економічних потреб всього суспільства як єдиного державного чи регіонального організму, запорукою чого була толерантність та гармонійна комунікація.

Як видно, аналізуючи замкненість культурної системи окремих національних груп Буковини, не можна говорити про повну відсутність культурних контактів. Навпаки, пограниччя розглядається як регіон, де культури взаємодіють, взаємно проникають та доповнюють одна одну, але центральні (корінні чи фундаментальні) цінності кожного народу, які власне визначають національну ідентичність, залишаються незмінними. Взаємовпливам сприяли постійні безпосередні контакти різного характеру, насамперед трудові відносини.

З одного боку, ізоляваність, на нашу думку, була продуктом психолого-культурологічного та соціального характеру. В умовах відірваності від історичної батьківщини та відсутності стабільного культурного центру у багатонаціональному регіоні зі спільною суспільною системою, що мала відкритий характер, національні меншини на рівні підсвідомості намагалися зберегти ідентичність. Тенденції, спрямовані на самоізоляцію національних спільнот, виникають з самої суті пограниччя – місця, де суспільні групи знаходяться під постійною загрозою занехаяння або припинення тривалості їхньої культури (асиміляції) [30, с. 24].

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

З другого боку, присутність представників різних віросповідань та національних груп на спільному ареалі сприяє процесам асиміляції, чи, радше, пристосуванню до нових реалій. В умовах мультикультуралізму антиномія "свій – чужий" втрачає виразне протиставлення та глобальне значення і переноситься на регіональний рівень культурного пограниччя, де все більшого значення набувають категорії "свійськості" та "тутешності". Саме на такому пограниччі відбувається адаптація до атмосфери постійного зіткнення культур, що з часом переростає у міжкультурний діалог.

Як зазначають дослідники, з моменту втрати етнічної батьківщини й культурного центру ці функції переймає пограниччя в широкому розумінні, де характерним явищем є взаємне проникнення групової (колективної) свідомості різних середовищ і культур [54, с. 152].

Варто детальніше розглянути поняття центр, що має амбівалентну семантику. З перспективи суспільно-культурної системи пограниччя центр дійсно не мав універсального характеру. З одного боку, кожна з етнічних груп мала свій культурний центр на історичній батьківщині. Крім того, з даною проблемою пов'язується питання віросповідання та духовно-релігійного центру: для католиків це був Рим, для православних, старообрядців та протестантів – трудно дефініювати через відсутність суворої ієрархії та чіткої організації, але в будь-якому разі це не була апостольська столиця. З перспективи суспільно-адміністративного устрою, через змінність кордонів, адміністративних поділів та сфер впливу, центр також не був поняттям статичним.

Тобто можна говорити про існування принаймні двох центрів та зростання значення пограниччя, що для багатьох стало малою (приватною) вітчизною. Дане явище, в контексті сучасних соціологічних та культурологічних досліджень, можна визначити як поліцентризм. Центри культурного пограниччя мали якісно різний характер, функції та значення, кожний відігравав власну специфічну роль. Тому закономірним є посилення відцентрових тенденцій та зосередження на внутрішньому житті мультикультурного регіону.

Характерно, що специфіка сьогоднішньої багатонаціональної Буковини, де, згідно з даними перепису 1989 року, в Чернівецькій області (північна Буковина) проживає 69 представників різних національностей [39, с. 262], зберігається й донині.

З моменту проголошення Україною незалежності у Чернівецькій області зареєстровано та функціонує близько 10 національних товариств, серед яких є: Товариство австро-німецької культури, Товариство польської культури імені Адама Міцкевича, Товариство румунської культури імені Мігая Емінеску, Єврейська Рада Буковини.

Національні об'єднання мають можливість вивчати рідну мову. На території північної Буковини діє 88 шкіл з румунською мовою викладання, в Чернівцях реалізується програма вивчення єврейської мови, в декількох школах Сторожинецького району викладається польська мова. Діють також фольклорні ансамблі різних національних товариств.

Професор Казімеж Фелешко в своїх наукових розвідках неодноразово наводив Буковину як приклад для інших регіонів Європи з її інтеграційними тенденціями. Людина, як пише К.Фелешко, відкрита на всі оточуючі її культури, а також бере активну участь в їх розвитку, – ввійшла до науки під назвою *Homo Bucovinensis*.

Польський етнограф Збігнев Ковальський виступив ініціатором відродження багатонаціональних традицій та культури буковинської спільноти, започатковуючи "Буковинські зустрічі". Під час цього заходу всі етнічні групи Буковини мають можливість зустрітися на фольклорному фестивалі, презентувати свої звичаї, пісні й танці. Зустрічаються люди, які розмовляють різними мовами, проте мають багато спільних культурних елементів.

У 2009 році в Ястров'ю неподалік Піли (Польща) вже вкотре відбувся XX Міжнародний фольклорний фестиваль "Буковинські Зустрічі", названий "визначним фестивалем в Європі", на якому представлені всі етнічні спільноти Буковини. Цей фестиваль набув європейського значення через те, що друга його частина відбулася в південній Буковині (Румунія), потім у буковинських Секлерів (Угорщина), наступний етап проходив у Словаччині і закінчилася в серці Європи – в Чернівцях.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Для об'єднаної Європи Буковина є прикладом гармонійного співіснування та спільного розвитку. Передусім толерантність представників багатонаціонального середовища є гідною наслідування. Наведемо слова великого буковинця проф. Фелешка: "Ми є дітьми краю, який завжди пишався відкритістю своїх мешканців на всі оточуючі його культури та мови, а та взаємна відкритість всіх нас взаємно збагачує. Такими ми були і такими залишимося" [17].

Мультикультурна Україна, декларуючи свою готовність до вступу до Європейської спільноти, має приклад такого регіону, хоч і поділеного, яким є Буковина. Буковинці, в тому числі й громадяни України, можуть бути прикладом міжнаціональної інтеграції та спільного творення своєї батьківщини.

Суспільний простір пограниччя культур, чим, безперечно, є Буковина, повинен розглядатись як продукт взаємодії та взаємозалежностей всіх перелічених аспектів, що визначають регіональну й локальну ідентичність його мешканців [44, с. 73-75].

Якщо механізми, що діють на таких рубежах культур, зокрема, спільний розвиток культури пограниччя та збереження національної самобутності, будуть покладені в основу суспільства об'єднаної Європи, то інтеграційні процеси стануть органічними та остаточними. Єдність Європи – в її різноманітності.

МЕХАНІЗМИ БУКОВИНСЬКОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Буковина захоплює та збуджує увагу своєю природою і краєвидами, проте етнокультурна картина цього регіону є не менш вражаючою та захоплюючою. Директор Міжнародного фестивалю "Буковинські зустрічі" Збігнев Ковальський вважає, що магічність культури цих земель полягає саме у їхній багатонаціональності. Поліетнічність, що базується на толерантності, та взаємодія культур українців і румунів, німців і євреїв, поляків і угорців, росіян і вірменів, словаків і ромів забезпечували гармонійне функціонування цього різноманітного пограниччя. Неоднорідна культурна, релігійна й етнічна мозаїка у XIX столітті перетворилася на специфічну регіональну спільноту, яку називали "Швейцарією Сходу" або "Європою у мініатюрі". Така етнічна поліфонія була запорукою збереження національної ідентичності, школою розуміння, поваги до цінностей сусідів, буття поруч зі Своїм-Іншим. Тобто Буковина є не стільки регіоном співіснування культур, скільки територією міжетнічної взаємодії, penetрації мов і традицій, інтерференції релігійних переконань.

Проаналізувавши чисельні дослідження, присвячені розглядуваній території, можна стверджувати, що жодна з наукових праць не дає повного тлумачення феномену культури Буковини. Не виникає жодних застережень щодо територіально-географічних аспектів, проте культурологічний та антропологічний аналіз вимагає від науковців максимальної часової точності. Урахування хронотопічності культурних явищ на Буковині та історико-політичного контексту може нам розкрити механізми цього складного карпатського суспільного організму.

Вважаємо за доцільне виділити чотири історичні періоди розвитку Буковини:

- 1775-1919 - *Буковина як політично-адміністративна одиниця у межах Австро-Угорської імперії;*
- 1919-1940 - *міжвоєнний період, Буковина у складі Румунської держави;*
- 1940-1991 - *Буковина була поділена на північну та південну між Радянським Союзом та Румунією;*

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

– 1991 – землі північної Буковини у складі незалежної України.

Кожний з тих періодів визначав приналежність регіону чи його частини до певної суспільної системи, яку розуміємо як взаємозалежність міжлюдських залежностей, дистанцій, ієрархії, а також дій в організованій і неорганізованій формах, які значною мірою визначає держава [47, с. 114]. У свою чергу, культурна система є вторинною по відношенню до суспільної, проте визначає та співтворює її [14, с. 17]. Кожна з цих систем має свої центри, змінність яких визначає динамізм суспільно-культурного образу розглядуваного регіону.

У першому та другому з названих періодів історії Буковина функціонувала в рамках одного державного організму, з центром у Відні, а пізніше у Бухаресті. Треба зазначити, що у період панування австро-угорської монархії жоден з етносів, що заселяли ці землі, не був, як то кажуть, "титульною нацією", тобто не мав можливостей посісти домінуюче становище у суспільстві. Можливо, саме у період Габсбурзького володарювання почали формуватися засади буковинського універсалізму. Відсутність визначеного демаркаційного кордону між етнічними групами та міжнаціональна комунікація у рамках єдиної суспільної системи сприяли розвиткові явища багатомовності та гетерогенічності культури регіону. Мозаїка чи сусідство культур [27, с. 3-5] були причиною виникнення специфічного типу пограниччя, де між різними групами виникали специфічні реляції, які складно розглядати у контексті бінарної опозиції *стиковість/перехідність*. Стосунки між окремими етносами, релігійними та мовними групами Буковини вимагають окремого дослідження та методологічного підходу. Незважаючи на це, можемо впевнено стверджувати, що протягом відносно короткого часу на цих землях виник специфічний тип регіональної спільноти, культури, філософії екзистенції. Довготривалі явища й процеси взаємопроникнення та взаємодії різних культурних систем формували новий світогляд, перцепцію навколишнього світу, нову людину [67, с. 11], яку можна назвати "Homo Bukowinensis".

Марек Котер влучно характеризує ситуацію культурного пограниччя Буковини:

"Та складена етнічна мозаїка з трудом піддавалася процесам асиміляції, іноді зазнавала внутрішньої культурної конвергенції.

Виникала тоді специфічна "кресова культура" (пограниччя), й навіть мова, що була конгломератом рідних та чужих мов, що з часом могло допровадити до окремої національної totoжності і, як наслідок, політичної свідомості та відцентрових тенденцій, до власної державності" [32, с. 47-48].

Зазначимо, що за часів Габсбургів цей регіон характеризувався динамічним розвитком промисловості та міської інфраструктури, також виникали курорти та рекреаційні зони. Безсумнівно, процес урбанізації призводив до змін суспільних і міжкультурних стосунків. В умовах культурного тигля¹ контакти між представниками різних національностей є реальною необхідністю, що визначає форму і ритм буття на пограниччі.

На нашу думку, стосовно до розглядуваного регіону, який помітно виділяється на тлі інших погранич своєю виразною регіональною субкультурою, позначеною надзвичайно барвним етнічним, мовним та релігійним розмаїттям, варто застосовувати методи досліджень регіонів з високим рівнем інтенсивності суспільних процесів, культурних тиглів [64, с. 114-120].

У такій етнополітичній ситуації, коли деякі нації (наприклад, українці, румуни, євреї, словаки тощо) через відсутність власних державних утворень позбавлені атрибутивного духовно-культурного центру, або такі центри перебували у стадії формування, антиномія центр – периферія втрачала свою релятивність. Багатонаціональний регіон починає жити самостійним культурним життям, формується свідомість спільної екзистенції та спосіб сприйняття чужого під кутом опозиції свій – інший. Тобто відбувався так званий процес "міжкультурної едукації"² [45, с. 44-45]. Вважаємо, що відносно ліберально-толерантна політика Австро-Угорщини, спрямована на формування злагодженої суспільно-політичної системи, сприяла утвердженню мультикультуралізму на пограничних землях імперії, в тому числі й на Буковині.

Проте економічна ситуація змушувала багатьох місцевих мешканців залишати ці землі у пошуках більших можливостей,

¹ Культурний тигель розуміємо як територію з характерними інтенсивними процесами культурної адаптації та інтеграції, своєрідною амальгамацією, більшою мірою культурної асиміляції та акультурації.

² Термін впровадив J. Nikitorowicz.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

що наприкінці XIX початку XX століття викликало хвилю еміграції до Сполучених Штатів Америки та Бразилії. Цікаво, що буковинські емігранти, поляки, німці тощо, усвідомлюючи приналежність до певної національної культурної системи, часто називають себе буковинцями. Це доводить слушність наших тверджень про сильний регіоналізм та наявність регіональної культури розглядуваної території.

Перебуваючи маже 150 років у кордонах імперії Габсбургів, після першої світової війни Буковина увійшла в нову фазу розвитку регіонально-пограничної культури толерантності. Після підписання Сен-Жерменської мирної угоди 10 вересня 1919 року землі Пруту й Черемошу стають інтегральною частиною Великої Румунії. Саме у цей час порушується культурний баланс буковинського пограниччя.

Уже в перші місяці свого панування румуни запровадили тут низку реформ управлінського апарату, ліквідувавши крайовий уряд Буковини та реорганізувавши всі 11 державних секретаріатів у генеральні директорати, підпорядковані безпосередньо відповідним міністерствам у Бухаресті. Для координації дій уряду та крайової адміністрації була запроваджена посада міністра-делегата Буковини, який відав зовнішньою та внутрішньою політикою регіону. Таким чином було започатковано створення дуже розгалуженого репресивного апарату, завданням якого була повна трансформація життя буковинців на румунський лад. Усе свідчило про запровадження суворої поліційної системи, де під наглядом сигуранци (служби безпеки Румунії) опинявся кожен, хто був підозрюваний в антирумунській діяльності [106].

Щодо українців у цьому регіоні, варто згадати, що процес консолідації новітньої української нації як вищої форми багатовікового розвитку українського етносу особливо інтенсивно відбувався впродовж другої половини XIX – початку XX ст. І. Чеховський зазначає:

"На рубежі цих століть пробуджені натхненними словами національного Пророка Тараса Шевченка та інших просвітителів жителі відірваних від етнічного материка західноукраїнських земель – передусім галичани і буковинці – перестали називатись русинами–

румунами і почали усвідомлювати себе українцями – спорідненими з єдинокровними братами з-над Дніпра" [126].

Розпад Австро-Угорщини та утворення Української Народної Республіки значно активізували українське суспільство Буковини, яка намагалася протистояти намірам румунської корони та укріплювати власну національну ідентичність. Так, ще у 1918 році, коли на всенародному вічі 3 листопада у Чернівцях, на яке зібралося майже 10 тисяч повноважних представників від українських громад усього краю, одноставно висловилися щодо державної приналежності краю: "Віче бажає прилучення австрійської часті української землі до України" [84]. Водночас віче засудило претензії румунських політиків на управління краєм, розцінивши їх як грубе нехтування правом українців на самовизначення і як спробу румунізувати буковинське пограниччя.

Проте, відтепер румуни Буковини посідають домінуюче становище, їхня культурна система поєднується з суспільною, змінюється статус мови й релігії титульної наці, що докорінно змінює міжетнічну релятивність і привносить нотки румунської гегемонії у буковинський полілог культур.

Новий румунсько-радянський кордон, що виник у 1940 році внаслідок домовленостей між Ріббентропом і Млотовим, штучно ділить пограниччя та визначає два тоталітарні центри впливів. Північна радянська Буковина зазнає нових суспільно-етнічних трансформацій. Так, зазначений німецько-радянський пакт, підписаний у Москві у 28 вересня 1939 року, визначав порядок переселення німців. Була також укладена угода між урядами СРСР і Німеччини про евакуацію осіб німецької національності з території Бессарабії і Північної Буковини на територію Німеччини. Значно гірша ситуація склалася з румунами, молдаванами, євреями й українцями, які не встигли виїхати з Північної Буковини і Бессарабії до приходу Червоної армії, тепер, не отримавши вчасно дозволу на виїзд, вдавалися до нелегального перетину кордону і гинули від куль прикордонників або потрапляли до в'язниць.

У 1941 – 1944 роках Чернівецька область зазнала окупації румунськими військами. Це була друга хвиля румунізації

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Буковини. Після захоплення території румунська окупаційна влада поставила перед собою кілька завдань:

– *провести політичну та етнічну чистку окупованих територій шляхом фізичного винищення прорадянського елемента та нерумунського, передусім єврейського, населення;*

– *примусово румунізувати економіку і населення захоплених територій, заборонивши йому здобуття освіти на рідній мові, видання національних газет і журналів, розвиток національної культури та мистецтва.*

Дії радянської та румунської влади були спрямовані на знищення цінностей, що формувалися протягом століть, а саме поліетнічності, багатомовності й толерантності. За сприянням нацистського режиму знищувалися роми та євреї, піддавалися репресіям українці, поляки, угорці й словаки, німецьке населення було переселене до Сілезії і так званої Країни Варти (польська назва Wielkopolska, німецька Reichsgau Wartheland, Warthegau).

Третій етап розвитку етнокультурного пограниччя Буковини – це період конфронтації прищеплених іще не знищених цінностей, регіональної ідентичності та реалій історичного процесу. На румунському боці політика Ніколае Чаушеску була спрямована на гомогенізацію населення і створення єдиної румунської нації. Проте етнічні групи буковинських горян протистояли цьому, зберігаючи певну автономію регіону. Національна мозаїка й буковинська субкультура, що формувалися протягом віків, специфічна шкала цінностей і візія світу мешканців пограниччя значною мірою нейтралізували інвізіляцію спецслужб.

У північній Буковині пам'ять про багатокультурність і міжетнічну толерантність пограниччя допомагала зберегти національну ідентичність під час сталінських репресій і радянської національної політики. Попри формальне приєднання до України у Чернівецькій області спостерігається політика русифікації-советизації, формування свідомості "*homo soveticus*". У цих умовах вирішальними чинниками, що сприяли збереженню національної ідентичності, були: чисельність етнічної групи, рівень її мобільності, наявність культурно-освітньої інфраструктури, а також культурна дистанція щодо

інших національностей (мовна, культурна, релігійна стиковість/пограничність).

І. Чеховський у статті "Нація, що народилася під помаранчевими стягами" підкреслює:

"Упродовж усього повоєнного півстоліття послідовно проводилася державно-партійна політика, спрямована на етнічне "розбавлення" і зневиразнення України. Мета досягалася двоюко. З одного боку, етнічні українці виселялися з України спершу насильницькими (через репресії учасників національного Руху опору на Західній Україні), а потім і добровільно-примусовими методами (вербування української молоді на "ударні стройки" у Північному Казахстані, Сибіру, Російському Нечорнозем'ї і т. д., направлення молодих спеціалістів із українських вузів в інші радянські республіки). А з іншого, на місце автохтонів-українців надсилалися політпрацівники, військовики, спеціалісти різних галузей і просто звичайні робітники з етнічних росіян та російськомовних (у силу обставин) представників багатолікого радянського стовптворіння народів. Тому не дивно, що на одній лише Буковині, де традиційно проживали близько десятка етнічних громад, під фінал радянської доби знайшлися представники майже 90 етносів, включаючи далекі від нас азійські народи, як-то, приміром, корейці" [126].

На землях багатонаціональної Буковини проживає також чисельна польська меншина. Уперше поляки з'явилися тут з моменту завоювання Галичини та Поділля, – в середині XIV століття, за часів короля Казимира Великого. Втім, на відміну від згаданих українських земель, польська влада на Буковині протривала лише до кінця XV ст. Удруге Польщі вдалося приєднати Буковину у 1687 році, проте польське панування протрималося тут лише до 1699 року, коли Річ Посполита повернула Буковину туркам.

Крім спонтанних фактів переселення поляків у міста Буковини, слід згадати міграцію польських селян, які в XVIII ст. вирушили з Сілезьких і Живецьких Бескидів і, пройшовши Чадецькі гори та Словаччину, на початку XIX ст. осіли на цих землях [121, с. 69-77]. Загалом, у XI столітті за чисельністю поляки займали 5-е місце в краї – після українців, румун, німців і євреїв. Особливо багато їх було в Чернівцях – 17% населення міста.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Протягом ХІХ століття польська громада мала розвинену культурно-освітню інфраструктуру, була впливовою етнічною групою і часто мала підтримку української та німецької меншин.

У 1946–1948 роках значна частина буковинських поляків виїхала на історичну батьківщину.

Сьогодні в Чернівецькій області проживає 5 тисяч поляків. Тут діє Товариство польської культури ім. А. Міцкевича, що має осередки у всій області. Функціонує відновлений Польський Дім, недільна школа тощо.

Аналіз результатів загальноукраїнського перепису населення 2001 року дозволяє стверджувати, що поляки через мовну та культурну близькість з українцями значно асимілювалися. Лише 13% поляків в Україні зберегли мову предків, у той час як національну мову назвали рідною 92% румунів.

Факти свідчать, що нечисленні етнічні групи, принаймні у мовному аспекті, дуже швидко піддаються асиміляції та акультурації. Так, у селі Панка (Сторожинецький район Чернівецької області) проживають три етнічні групи: українці, румуни й поляки, проте явище білінгвізму серед молодого покоління майже не спостерігається. Для представників названих національностей першою мовою є мова домінуючих тут українців. Проте, що цікаво, у Чернівцях за часів СРСР асиміляція зводилася до вивчення "мови міжнаціонального спілкування".

На сьогодні в Україні, в ситуації поліетнічного суспільства, реалізовується модель побудови моноетнічної держави. По суті, у культурно-мовній та етнонаціональній політиці України зіштовхнулися два підходи: поліетнічний, котрий відстоює різноманіття українського суспільства, і моноетнічний, що виходить з курсу на асиміляцію населення, яке не належить до українського етносу. Прихильники поліетнічної моделі, не маючи реальної можливості впливати на прийняті державні рішення в мовній сфері, обрали тактику відстоювання прав і свобод громадян шляхом упродовження в Україні європейських правових підходів до вирішення культурно-мовних проблем [72].

Проте у період посткомуністичних трансформацій етнічна ситуація у поділений Буковині поліпшується, маємо на увазі "культурний Ренесанс" і активізацію національних рухів.

Задекларовані Україною та Румунією європейські засади мультикультурних держав мають сприяти відродженню атмосфери толерантного пограниччя в регіоні, налагодженню міждержавних стосунків та запобігати фактам сепаратизму з боку представників деяких національних меншин.

На відродження давніх буковинських традицій спрямована діяльність багатьох міжнаціонально-культурних заходів. Особливо яскраво проявляється квінтесенція "*буковинськості*" під час проведення згаданого Міжнародного фестивалю "*Буковинські зустрічі*", який відбувається в п'ятьох країнах: Польщі, Румунії, Угорщині, Словаччині та Україні. Цей культурний захід можна назвати "*буковинськими зустрічами без кордонів*". Незважаючи на мовні, культурні та релігійні розбіжності учасники фестивалю інтегруються в єдину буковинську родину, яку згуртовує спільна історична пам'ять, регіональні традиції та культура малої вітчизни. Молоде інтернаціональне покоління, відкрите на зовнішні впливи і сповнене прагненням взаємопізнання, об'єднують цінності більш загального масштабу, а саме толерантність і акцептація Іншого [61, с. 46-53].

Спостерігаючи за заходами в межах буковинських фольклорних фестивалів, можна відзначити, що їхні організатори намагаються відтворити етнокультурну ситуацію і атмосферу пограниччя Буковини. Такі зустрічі, сповнені піснями й танцями, живим фольклором і міжетнічним спілкуванням, є нагодою для рефлексій над цінностями, які містила в собі колишня буковинська спільнота, з її власним світоглядом і філософією, а також для налагодження міжнаціонального діалогу.

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ НА БУКОВИНІ

Багатогранність явища пограниччя є причиною складнощів, що виникають під час проведення аналізу, а особливо намагань дефініювати це поняття. До сьогодні точаться суперечки між антропологами, соціологами, істориками, соціолінгвістами, філологами щодо цього терміна. Кожна наукова дисципліна приписує культурним пограниччям свої сенси та бачення проблеми.

А. Клосковська зауважує, що пограниччя – це простір держав, що мають суміжні території, при цьому кордон розділяє різні етнічні та національні групи, але цей кордон не має ознак залізної завіси [28, с. 102]. Проте все-таки належить враховувати ті обмеження, що виникають з факту існування демаркаційної лінії як превентивного, репресивного чинника.

Перейдемо тепер до культурного аспекту багатоетнічних спільнот. Культурне пограниччя, складовою якого є мовне пограниччя, – явище, споріднене з низкою понять мультикультуралізм, інтеркультуралізм, культурна гетерогенічність, полілог культур тощо. Якщо при розгляді проблем багатокультурних регіонів на перший план виходить питання кордону та етнічних відмінностей, то дослідник неодмінно зіткнеться з колективними стереотипами. Проте застосування перелічених понять значно полегшить намагання зрозуміти сутність пограниччя [66, с. 13].

Проблема досліджень погранич полягає в тому, що розглядувана інтердисциплінарна категорія є змінною у часі та просторі, а також обумовлена низкою антропологічних і соціологічних чинників. Пограниччя – це стан колективної свідомості, що базується на історичній пам'яті, архетипах та міфах, що формувалися багатьма поколінням в умовах культурної інтерференції та мовної пенетрації. Крім того, в силу історико-географічних обставин пограничні спільноти часто знаходяться в нестабільному просторі, в умовах постійної загрози, як на побутовому, так і соціокультурному рівні. Тому надзвичайно важливим є контекст досліджуваного явища.

Наше твердження ілюструє історія багатьох регіонів Європи, у тому числі Буковини. Зважена національна політика Франца Йосифа і династії Габсбургів, зокрема певна автономність провінцій, значно послаблювала конфронтаційність між бінарною опозицією центр – периферія, що сприяло збереженню соціокультурного образу земель у межах імперії. Мультикультуралізм і етнічна толерантність ставали необхідністю, що забезпечувала функціонування суспільної системи, держави та регіону. На пограничній Буковині між "Своїми" не було "Чужих", толерантне ставлення до "Інших" базувалося на усвідомленні необхідності існування на спільній території, багатокультурність стає свідомим вибором [30, с. 21].

Для подальшого розгляду нашої теми варто навести твердження С. Дубіша про те, що поняття кордон складається з трьох взаємозалежних і взаємообумовлених аспектів: географічного (територіального), мовного та культурного [12, с. 17]. Причому історичні процеси безпосередньо чи опосередковано впливали на мовну ситуацію пограниччя, де співіснують і знаходяться у постійному контакті представники різних національностей, релігій та мовних груп. Культурний і мовний характер кордону дозволяє розрізняти зовнішні та внутрішні кордони. Перші розуміємо як "сферу впливів різних етнічних мов чи їх комунікативних варіантів, які найчастіше (...) збігаються з державними/політичними кордонами" [12, с. 18]. У свою чергу, внутрішні кордони – це "сфера мовних явищ, у якій мовна інтерференція призводить до взаємовпливу та взаємозасвоєння певних категорій" [13, с. 37].

Виходячи з цих визначень, спробуємо проаналізувати сучасні мовні й культурні пограниччя, що виступають у Польщі та Україні.

На сьогодні мовні пограниччя часто не збігаються з історичними чи адміністративними кордонами. На розглядуваних територіях можна виділити два типи погранич: слов'янсько-неслов'янське та слов'янсько-слов'янське. У Польщі перший і другий типи складаються з погранич: польсько-російського, польсько-литовського, польсько-білоруського, польсько-українського, польсько-словацького, польсько-чеського, польсько-лужицького (у минулому) та польсько-німецького [58,

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

с. 426]. Українські пограниччя: українсько-словацьке, українсько-польське, українсько-білоруське, українсько-російське, українсько-молдавське, українсько-румунське та українсько-угорське. Проте в Україні існувало значно більше погранич, перелік яких можна було б продовжувати [96, с. 231-234].

У цьому нарисі спробуємо представити два типи погранич, а саме слов'янсько-слов'янське на прикладі українсько-польського та польсько-українського, а також слов'янсько-неслов'янське – українсько-румунське.

Ці пограниччя характеризуються спільними процесами, що мають місце під час мовних контактів та інтерференції. Дослідження названих погранич ускладнюється наявністю як літературних мов, так і діалектів, обидві ці системи взаємодіють між собою під час міжлюдської комунікації. Особливо помітне це явище у лексиці пограничних регіонів. Е. Смулкова вважає, що контактні пограничні мови по відношенню до себе можуть виконувати функцію фільтра, або посередника, який сприяє прониканню елементів з інших мов сусідніх теренів [69, с. 281].

Польсько-українське/українсько-польське пограниччя є дуже складним для лінгвістів явищем, що можна пояснити спорідненістю та наявністю спільних елементів у цих *мовах/діалектах*. У лексиці українські говірки містять багато полонізмів, а польські – мають запозичення з української. Наведемо декілька прикладів полонізмів, що виступають на бузькому пограниччі: *garnuśok* (польськ. *garnuszek* – невелика циліндрична каструля), *groxotka* (польськ. *grzechotka* – іграшка для немовляти), *ks' onška* (польськ. *książka* – книжка), *p' erwjastka* (польськ. *pieńwiastka* – корова, що вперше має отелитись), *wryu' ono* (польськ. *wrzeciono* – веретено). У цій лексемі відбувається змішування фонетичних рис польської та української мов) [8, с. 87-131].

Польські дослідники особливу увагу приділяють дослідженням щодо польсько-українських запозичень, між іншим, на Підляшшю, Замошчизні тощо. Е.Вольнич-Павловська виділяє наступні контакти на польсько-українському пограниччі:

- *літературна польська мова – літературна українська мова;*
- *літературна польська мова – українські діалекти;*

- польські діалекти – українська літературна мова;
- польські діалекти – українські діалекти;
- говірки польські – говірки українські;
- польська та українська мови й діалекти цих мов – інші мови, що функціонують на колишніх польських Кресах, наприклад, російська, німецька, ідиш, певною мірою румунська, угорська, вірменська, а також турецька мова та її діалекти [69, с. 284-285].

На українсько-румунському пограниччі, на історично-географічній території Буковини виникає така ж сама проблема – наявність значної кількості лексичних запозичень у румунській та українській мовах. Крім цього, на зазначених теренах можна відзначити контакти з іншими мовами, мовами деяких національних меншин, що проживають на Буковині: українсько-німецьке мовне пограниччя, українсько-польське чи, скажімо, українсько-словацьке й українсько-румунське.

Вважаємо за потрібне дещо затриматись на розгляді українсько-румунсько-словацьких мовних контактах. Йдеться тут про групу буковинських горян (польськ. Górale), які у 1803 році оселилися на цих теренах. Етнічні польські горяни, що проживали на землі Чадецькій, яка сьогодні належить Словацькій Республіці, у силу суспільно-економічних процесів змушені були залишити свої домівки і, пройшовши складний міграційний шлях, оселились на Буковині.

Цікаво, що зараз сліди буковинських горян можна знайти не тільки на Буковині, але також у Боснії, в Словаччині, на Західних Територіях у Польщі, а також у Північній Америці. Протягом своєї довгої мандрівки, що мала багато напрямків, вони намагалися зберегти мовну та культурну відмінність. Буковинські горяни становлять меншість, тому іншомовне оточення посилює асиміляційні процеси. Наприклад, незначна кількість буковинських горян у Боснії має у мові чимало сербських запозичень, в Америці вони майже зовсім асимільовані.

У місцях компактного проживання, у Пояні Мікулі, Новому Солонці і Плеші, а також у Старій Гуті, Нижніх Петрівцях і Терблечому, їхня мова зберігається у первинному стані.

Після другої світової війни демографічні та суспільні перетворення спричинили зміни в суспільному та географічному

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

аспекті, а також в ієрархії та функціональній дистрибуції мови буковинських поляків, у тому числі у її діалектній формі.

Мови, якими володіють горяни, знаходяться у взаємній функціональній залежності. У всіх згаданих селах у побутовій сфері, на приватному та неофіційному рівні, горяни вживають переважно польську говірку.

У Плеші всі сусіди (ціле село) в розмові користуються польською говіркою. У Новому Солонці поляки живуть по сусідству з українцями, що проживають в українській частині села, тому тут часто з'являються польсько-українські мовні контакти. У Пояні Мікулі сусідами є румуни, а перед другою світовою війною були німці. У Старій Красношпорі зі своїми сусідами поляки розмовляють польським говором, навіть у випадку, коли це румуни чи українці. У Терблечому вживання польського говору в місцевому середовищі відбувається по-різному. Це виникає з характеру розташування домівок поляків, які проживають некомпактно. У Нижніх Петрівцях міжетнічна мовна комунікація здійснюється румунською, а часом і українською, що пояснюється чисельною перевагою румунів і українців. У мішаних селах часто відбуваються зміни мовних кодів на польську, румунську або українську, в залежності від співрозмовника чи теми розмови.

У релігійному спілкуванні, тобто в офіційній сфері, переважає польська мова, яка у віруючих має статус "престижної". Римо-католицька церква на Буковині для поляків є церквою "польською", пов'язаною з ідеологічною батьківщиною. Іноді відбувається так, що в розташованих у Румунії місцевостях меса відбувається румунською, а в тих селищах, що знаходяться в Україні, відповідно – українською.

У школах навчання здійснюється переважно державними мовами: румунською в Румунії та українською в Україні. Польська мова учнями вивчається на різних рівнях та у різних обсягах у всіх досліджуваних селах, окрім Терблечого.

Польська мова, згідно з мовними традиціями південно-східних Кресів, була і до сьогодні залишається для буковинських горян символом ідентичності, своєрідним *sacrum*.

Після поселення у гірських районах Буковини польські горяни увійшли у сферу мовних впливів інших народів, зокрема

німецького, румунського, російського, українського. Особливо виразні впливи відбувались у лексиці та фонетиці. Мова горян Буковини містить багато румунізмів, наприклад: *primar* (польськ. *burmistrz* – бургомістр), *gata* (польськ. *gotowe* – готове), *saraku* (польськ. *biedak* – бідолаха).

На розглядуваному пограниччі румунізми виступають також в українських говірках. Деякі дослідники вважають, що румунсько-українські мовні контакти посилились унаслідок інтенсивної й насильницької румунізації місцевого населення у 1918-1940 і 1941-1944 роках, коли вся Буковина була інтегральною частиною Великої Румунії. Мова титульної нації королівства була обов'язковою для вивчення, незалежно від етнічної приналежності, мала статус державної, тобто обслуговувала всю суспільну систему з центром у Бухаресті [38, с. 191-198].

Характерно, що румунізація торкнулася тільки українських шкіл. На німецьких, угорських та інших національних школах, які функціонували на Буковині з часів Австро-Угорщини, цей процес не позначився. Національна асиміляція корінного населення в румунському середовищі здійснювалась методами економічної, політичної, ідеологічної і культурно-освітньої дискримінації українців та інших національних меншин. Послідовно проводячи політику румунізації національних меншин, правлячі кола Румунії намагалися довести, що належність українських земель північної частини Буковини і південної Бессарабії до Румунії забезпечена.

Щодо польських горян, то треба згадати, що їхня лексика збагачувалась румунізмами під час волоської колонізації Карпат за рахунок понять і термінів пастухів. На підставі аналізу запозичень можна говорити про наступні мовні контакти говірок польських горян на Буковині:

- загальнопольська мова – говірки буковинських горян;
- говірки буковинських горян – словацька мова;
- говірки буковинських горян – румунська мова/діалект;
- говірки буковинських горян – німецька мова;
- говірки буковинських горян і українська мова/діалект;
- говірки буковинських горян – російська мова, можливо, суржик;
- говірки буковинських горян – угорська мова, а також, з певними обмеженнями, турецько-татарські впливи.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Наведені приклади погранич доводять складність і неоднозначність досліджуваного явища. На Буковині виступають також пограниччя, де мають місце багатомовні контакти, передусім у місцях компактного проживання кількох етнічних груп: німці, євреї, роми, українці, росіяни, старообрядці тощо.

Також виникає проблема вибору методів дослідження та опису явища мовного пограниччя. Певні незручності та неточності під час аналізу виникають через появу нових понять і термінів, а також різних трактувань польськими та українськими мовознавцями. На нашу думку, дуже цінні результати можна було б отримати завдяки спільним міжнародним науково-дослідницьким експедиціям.

Якісно нові результати вдалося б досягти, розвиваючи та застосовуючи синкретичний підхід, поєднавши методологію культурознавства, діалектології, етнології, а особливо соціолінгвістики. Такого типу дослідження вже проводяться польськими вченими, зокрема *Казимиром Фелешком, Збігневом Гренем, Ельжбетой Смулковою, Янушом Регером, Анною Зелинською* тощо.

Поєднання теорії мовних контактів і досліджень етнічних і національних меншин відкриває нові перспективи та дозволяє глибше зрозуміти та витлумачити процеси інтерференції.

МОВА ЯК ОДИН З ДИСКРИМІНАНТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПОГРАНИЧЧЯ

Мовне пограниччя обумовлюють, передусім, кордони історичні, які в минулому безпосередньо чи опосередковано вплинули на мовну ситуацію пограниччя, на якому виникли етнічні й національні меншини, що живуть на території іншої держави. Культурний і мовний характер кордону схиляє нас до вирізнення кордону внутрішнього й зовнішнього, про що згадувалося вище. Слід наголосити, що внутрішній кордон визначають як *"сферу мовних явищ, у якій поєднуються формальні риси різних мов у комунікативному контекстному обігові"* [13, с. 37].

Звернемо увагу на мову одну з дискримінантів культурної спадщини у поляків на Карпатській Буковині. Буковина з XIV – XV століття становила частину Молдавії, а з XVI століття була під владою Туреччини. З 1774 року була приєднана до австро-угорської монархії. У середині XIX століття Буковина стала самостійною адміністративною одиницею.

Австрійська влада провадила політику поселення нових колоністів на цих малозаселених теренах, створюючи їм сприятливі умови. До осілих там предків сучасних українців і румунів почали долучатися мешканці з Галичини й Семигороду: німці, євреї, угорці, поляки, чехи, словаки, вірмени, цигани та інші. Польська група, яка мандрувала й осіла на Буковині, була розмаїтою щодо місць її походження. Виділити в ній слід три основні групи: прибульців з Галичини, з Малопольщі, а також з Чадецького району Словачії. Це був польський сільський люд з Галичини, яка переважно займався рільництвом. Одночасно прибували на Буковину також ремісники, вчителі та ксьондзи, а також службовці, отже, це були люди з вищої суспільної верстви.

Сучасна Карпатська Буковина – це географічно-історичний край, що знаходиться на південному пограниччі з Україною і північному пограниччі з Румунією, зі столицею в Чернівцях, які у 2008 році відзначили своє 600-річчя. Буковина була краєм дружнього співжиття народів та етнічних груп, що в неї входять.

У зв'язку з приналежністю Буковини до різних держав а також через строкатість складу її мешканців виникає низка

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

проблем. Тут зосереджуємось на проблемі мови, яка є однією з розрізнявальних ознак культурної спадщини, що супроводжує наявність різних етнічних і культурних груп, між якими відбуваються мовні контакти. Істотним є, як відомо, час їхнього тривання, а також наслідок цих контактів. В минулому Буковини можна говорити про мовні контакти українсько-німецькі, українсько-польські і навіть словацько-польсько-українські або словацько-польсько-румунські.

Може здивувати факт наявності на Буковині мовних контактів словацько-польсько-українсько-німецьких. Тут ідеться про говори групи буковинських горян, які з 1803 року поселилися на Буковині і які становлять на цьому обшарі одну третю частину населення польського походження (всього поляків на Буковині зараз є понад 6000). Міграційний шлях горян на Буковину привів їх з терену Чадецької землі (зараз – Словаччина), про що вже мова йшла вище, де й виник мовний польсько-словацький контакт. "Важко зараз встановити, – зазначає Е. Дебовеану, – якою мірою польські прибульці з північної сторони гір опанували словацьку мову, яким був ступінь їхнього білінгвізму. Однак, про безсумнівне існування цього явища свідчать мовні факти" [9, с. 112]. Горяни, живучи до 1803 року на території північно-західної Словаччини, засвоювали елементи словацької мови, котрі збереглися в їхній мові до сьогодні, напр.: *klobuk* 'капелюх', *cesta* 'дорога', *taniurek* 'тарілка', *opraty* 'віжки', *gumbik* 'гудзик', *poriez* 'скобель – ніж з двома ручками для стругання дерева' (точніше кажучи, скобель – це інструмент у вигляді ножа з двома ручками на кінцях для знімання кори, обстругування колод, дощок тощо) [118].

Особливою рисою пограниччя є те, що тут контактують одна з одною як мови офіційні, так і діалекти. Це можна помітити в лексиці, хоча й також у фонетиці говірки, напр., наявність звука *ř* в позиціях, котрі в загальнопольській мові мають вимову *ž*, напр.: *řeźnik*, *prisel*, *griby* або ж наявність епентетичного *t* у сполученні приголосних *sr*, напр. *strioda* 'środa' - польськ.; 'середа' (укр.), пор. словацьке *streda*. Це може бути також перенесена горянами сілезька діалектна риса. Е.Вольніч-Павловська підкреслює: "Водночас мови, що стикаються на пограниччі, виконують стосовно себе роль фільтра, захисного реле

БУКОВИНА - ТЕРЕН МІЖЕТНІЧНОГО ПОЛІЛОГУ

(захисника) від інших мов, що функціонують на сусідній території" [69, с. 281].

Співіснування різних мов на Буковині мало характер природний і спонтанний. Кожна етнічна група мала своє шкільництво і організації, до того ж користувалася релігійними свободами. Це сприяло адаптації різномовного словникового складу (різномовної лексики) в мові поляків. Звертають на себе увагу паралелі, цитовані Казімежем Фелешком; вони показують, що в мовах, про які тут ідеться, як-от: в польській, українській, румунській і німецькій – є чимало спільної лексики. Ці слова вживаються не тільки польською групою, а й паралельно всією змішаною буковинською спільнотою, що добре ілюструє таблиця.

Українська мова на Буковині	Лексичне значення	Польська мова на Буковині	Румунська мова на Буковині	Німецька мова на Буковині
1	2	3	4	5
агі	1. Слово невдоволення, розчарування 'до дідька!' 2. 'забобонне закляття від уроку'	ahi	ahi	ahi
бомбон	'цукерка'	bombon	bomboană	Bonbon (запозичення з франц.)
бріфташка	'портфель'	briftasza	briftaş	Brieftasche
не виступає	1. 'дріжджева булочка, печена разом з іншими як ціле на одному листі (деку)' 2. 'делікатна дріжджова булка, начинена мармеладом'.	bucht, buchta	buftă (rum. buk)	Buchte austr.
глянц	'глянець, полиск'	glanc	glanț	Glanz
гайцир	'опаловач, грубник (польськ. palacz piecowy)'	hajcer	hăițăr	Heizer

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

1	2	3	4	5
гайцувати, гіцувати	‘палити в печі, дуже гріти, розпалювати’	hajcować	hăițuî	heizen
манжет	‘манжета, манжет, розм. чохла’	manszet	manșetă	Manschette (запозичення з франц.)
шмір	‘smar’	szmir	șmir	Schmiere
не виступає	‘той, що виконує брудну роботу; мастильний’	szmirak	șmirác	Schmierer
не виступає	‘наждачний (наждаковий) папір для чищення металу, чорний, грубозернистий’	szmirgl	șmirglu	Schmirgel
шпанувати	‘натягати, напружувати, натягувати (-ся)’	szpanować	șpanuî	spannen
шпаргат	1 ‘плитка, кухонна плита кахляна’ 2. ‘металева поверхня вугільної плити’ 3. ‘кухонна вугільна плита’.	szparhat	șparhét, șparhát	Sparherd
шпарувати	‘заощаджувати; збирати; запобігати знищенню’	szparować	șparuî	sparen
штрика	‘залізничні рейки’	sztreka	ștric, strică	Strecke
ташка	‘торба, жіноча сумочка’	taszka	taszky молд.	Tasche
тротуар	‘тротуар, хідник (заст.)’	trotuar	trotuăr	Trottoir (запозичення з франц.)
трухан	‘індик’	truchan		Truthahn

Культурні й мовні контакти взаємно проникають серед меншинних груп на Буковині. Наприклад впливи православні вкорінилися в обрядах хрещення дитини в католицькому костелі. Батьки дитини запрошують більшу (ніж у традиційному католицькому костелі) кількість хрещених батьків (тобто не тільки двох), що повсюдно звуться *нанашками*. Це слово повсюдно живається на Буковині.

Спільне сидіння увечері біля покійника на Буковині називається лубком, з українського *лубок* 'різновид гри під час чування при покійникові'; але також і 'мерт'як, труп'; у буковинській польській мові *łubek* – це 'нічне чування при покійнику, підчас якого старші моляться, а молодші грають у карти'; в гуцульських говірках *łubok* 'відвідини покійника або гра при покійнику'; можливо, ця назва походить від слова *луб* 'внутрішня частина кори; вироб з неї', оскільки ритуалом гри при покійникові є биття чимось, що могло бути зробленим з лубу.

Взаємопроникнення мов і культур має місце в родинних комірках, у суспільствах локальних, а також ширше – на всій Буковині. Особливо словниковий склад, пов'язаний з повсякденним життям, і є найчутливішим і найподитливішим на запозичення й на зміни.

Вже відомо, що власне на цьому пограниччі в часи австріяцькі було прийнято більше лексики німецької, особливо в царині офіційної (службової). Причиною наявності румунських запозичень є не тільки пасторська (проповідницька) культура, а й те, що в 1918–1940 рр. і в 1941–1944 рр. Буковина належала до румунської держави. Румунська мова була обов'язковою мовою шкіл, установ, війська, різних інституцій та закладів. З 1945 року, після поділу Буковини на північну частину, що належить Україні, й південну, що належить Румунії, у північній частині домінують у мові поляків українські й російські запозичення, а в південній – румунські. Українські запозичення адаптовані внаслідок близької спорідненості обох мов.

Наведені вище приклади висвічують складну дослідницьку проблематику мови, що є важливою складовою культурної спадщини різних етнічних груп.

Цьому сприяли наступні мовні контакти:

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

- загальнобуковинська польська мова й діалект буковинських горян;
- діалект буковинських горян і словацька мова;
- буковинська польська мова / діалект буковинських горян і німецька мова;
- буковинська польська мова / діалект буковинських горян і румунська мова / діалекти цієї мови;
- буковинська польська мова / діалект буковинських горян і українська мова / діалекти цієї мови;
- буковинська польська мова / діалект буковинських горян і російська мова / або ж суржик (елементи російської і української мов, які змішуючись, утворюють третю якість, позбавлену нормативності, тобто таку якість, яка не має жодного стандарту);
- буковинська польська мова / діалект буковинських горян і в обмеженій сфері – угорська мова.

Особливо звертає на себе увагу мова, як свідчення культурної спадщини, у змішаних сім'ях, а також у конкретних селах, населення яких змішане за етнічною й національною ознакою.

Мовні зміни відбуваються і в загальнонаціональній мові, і в діалектах, особливо в лексиці. На еволюцію словникового складу у поляків на Буковині мали й надалі мають вплив:

- 1) історичні умови, цивілізаційний розвиток, загальнокультурні зміни;
- 2) державна приналежність від часу поселення на Буковині, отже, вплив офіційних мов, школи, преси, місця роботи, телебачення і т. ін.;
- 3) вид контактів після того, коли та чи та група опинилась на етнічно чужій території, тобто вид контактів, що залежить від складу населення села, найближчого сусідства (тобто сусідніх сіл), стосунків на роботі; видів занять; спільних розваг, весіль і т. ін.;
- 4) релігія, особливо приналежність до римо-католицької традиції, що ототожнюється з польською традицією;
- 5) чисельність групи, її компактність чи розпорошення.

Для дослідження мови, що вживається на пограниччі, важливим є прийняття відповідного дослідницького методу, а також методу опису конкретних мовних явищ. Тут також потрібні поняття й термінології мовознавча, етнографічна,

соціологічна, проте така термінологічна система має бути єдиною, цілісною для дослідників, що займаються спільним пограниччям. Бажаною була б також реалізація спільних дослідницьких проєктів.

При дослідженні мови як складової частини культурної спадщини на пограниччі бажаним було б урахування традиційною діалектологією проблематики культурознавства, етнології, а особливо – соціолінгвістики. Теорія мовних контактів, а також дослідження етнічних і національних меншин соціолінгвістичними методами відкривають нові перспективи і краще розуміння проблематики пограниччя. Крім проблем мовної інтерференції, перемикання кодів, теорії білінгвізму й диглосії слід у дослідженнях узяти до уваги позамовні (екстралінгвістичні) чинники, як-от: походження, вік, освіта, віросповідання (віровізнання), вид роботи, поїздки, участь у громадському житті членів пограничних громад.

ПОЛЬСЬКА МЕНШИНА НА КАРПАТСЬКІЙ БУКОВИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИСУ

Польська еміграція на Карпатській Буковині має довгу історію. Буковина разом з іншими молдавськими землями входила в орбіту польських впливів через політичні союзи, лени, а також сімейні і майнові зв'язки магнатства і польської шляхти з молдавськими боярами. Молдавське князівство, у складі якого знаходилася Буковина, було об'єктом частих нападів та військових походів, що організовувалися не тільки королями, а й також польськими магнатами. Польські магнати, поріднені часто з могутніми (впливовими й багатими) боярськими родами, втручались у внутрішні справи Молдавії і влаштували збройні походи для підтримки своїх претендентів на трон. Польський елемент нижчих суспільних верств був того часу невеликий і "розчинений" в молдавському населенні, тому у формуванні національної свідомості не відігравав ролі.

Після занепаду Речі Посполитої і втрати незалежності у 1795 році, територія Буковини стала прихистком для багатьох польських біженців, змушених до еміграції і життя за межами Польщі. Чимало розбитих військових частин Барської Конфедерації, Костюшківського Повстання, а також учасників Листопадового й Січневого Повстань знайшло там притулок.

Перед першим поділом (1772 р.) Речі Посполитої барські конфедерати дісталися на територію Буковини у пошуку можливості взаємодії з Туреччиною проти Росії [31, с. 16]. Коли Буковина перейшла під панування австрійське (у 1775 році), почалася швидка колонізація цього краю, між іншим, з Польщі. Хвиля польських поселенців складалася зі службовців, ремісників, робітників, землеробів і священників. Офіційно було привезено у 1792 році з Бохні, Калуша і Велічки польських шахтарів з метою влаштування і експлуатації соляної шахти в селі Качика [2, с. 38]. Швидке зростання чисельності польського населення внаслідок стихійної міграції заробітчан було процесом неконтрольованим. У джерелах не завжди подаються докладні дані й місця походження перших польських поселенців. К.Фелешко, посилаючись на буковинського історика Ф. Зіглярера, зазначає:

"серед перших поселенців у Галичині з вісімдесятих років XVIII ст. він перелічує прибульців з-під Ясла, Ропчиць, Жешува, Тарнова, Старого й Нового Сонча (отже, з південної і східної Малопольщі), а також частково зі Спіша, не підтверджуючи цього достовірними документами" [18, с. 11].

Особливим характером вирізнялися з початку XIX століття польські селища, створювані чадецькими горянами, котрі, мандруючи з Бескиду Сілезького (з Чадецького округу на березі річки Кисуци) і шукаючи хліба, прийшли на Буковину. Найстаріші горянські колонії, що існують і дотепер у північній частині Буковини, це: Теремблече, Нижні Петрівці і Стара Красношора; у південній частині Буковини це: Пояна Мікулі, Плеша й Новий Солонець.

Групу польських залізничників було вивезено в шістдесятих роках XIX століття з Галичини для будівництва, експлуатації і відкриття (1866 року) залізничної колії Львів-Чернівці [2, с. 48]. Після Листопадового Повстання на Буковині з'явилися представники підляської шляхти, що втікала з польських земель від російських репресій [2, 48-49].

Серед поселенців знаходимо також селян, які втікали з Галичини, бо вони знаходили на Буковині менш обтяжливі кріпосні умови та звільнення від військової служби, яка в Австрії тоді тривала 14 років [2, с. 45]. Слід зазначити, що органи австрійської влади впроваджували податкові пільги для ремісників і купців. Кількість поляків систематично зростала, і в 1910 році ця група була на п'ятому місці з-посеред загальної кількості мешканців. Поразка Січневого Повстання була причиною заснування у 1869 році першої на Буковині польської організації, яка прийняла назву "Польське товариство братерської допомоги у Чернівцях". У червні цього самого року це Товариство розширює свою діяльність заснуванням Польської читальні. Обидві організації діяли в двох напрямках: гуманітарно-благочинному і освітньо-культурному [2, с. 130-131]. Поляки на Буковині завжди були у багатонаціональному оточенні. З цієї причини виникла потреба об'єднання і створювання нових організацій, що провадять діяльність для розвитку польськості на Буковині.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

У 1877 році (два роки після заснування Чернівецького університету) було засновано Товариство польських академіків "Вогнище", у 1890-му – товариство Буковинське польське об'єднання, а в 1892-му – товариство "Сокіл".

У 1883 році вийшов у світ перший номер "Польської газети" за редакцією Клеменса Колаковського. Протягом багатьох років (аж до 1940 року) вона була джерелом інформації, що передавалася рідною мовою, а також органом, що гуртує навколо себе поляків. Слід назвати також "Ognіwo" єдиний номер якого вийшов у липні 1898 року. Його перестали видавати у зв'язку з від'їздом редактора Гжегожа Смольського до Відня. Сатирично-політичний і юмористичний двотижневик "Оса" виходив з 1881 року. На жаль, його видання було дуже швидко припинено.

У 1883 році виходив літературний, науковий і громадський двотижневик "Світанок", але рік потому занепав, потім виходив "Чернівецький огляд" (тільки чотири номери). Ці назви видань періодичної преси мало важили для буковинської Полонії, однак, слід пам'ятати, що вони існували.

"Польську газету" можна вважати описом і діяльністю буковинської Полонії, а також достовірним джерелом її історії [2, с. 98]. Газета виходила з жовтня 1883 року до вибуху Першої світової війни, у період між двома світовими війнами вона з'являлася нерегулярно до 1940 року.

Коли Буковину було приєднано до австрійської монархії, генерали Сплени і Енценберг розпочали клопотання щодо заснування шкіл, бо вони мали бути головним знаряддям германізації; тому вони залишилися до кінця австрійського урядування на Буковині, тобто до 1918 року [2, с. 100]. Формами боротьби за польську мову в німецькій школі були скарги і петиції, що надсилалися до різних інстанцій. Оскільки шкільні повноваження залежали від кількості дітей шкільного віку у даній місцевості, слід було дбати про переписи населення. З офіційного статистичного щорічника з 1872 року довідуємось про те, що в 1870–1871 роках на Буковині було загалом 167 народних шкіл, з яких 65 зі "слов'янською" мовою навчання, і 45 "змішаних мовно". До сімдесятих років на Буковині була чимала кількість початкових шкіл, чи то виключно польських, чи то змішаних з польською мовою як обов'язковою [2, с. 106]. Як далі проходило й

розвивалося польське шкільництво, інформує докладно монографія Е.Беджицького.

У результаті першої світової війни Буковина була приєднана до Румунії. Поляки у новій державі становили дуже строкате суспільство. Полонійну діяльність далі провадили найстаріші організації, тобто Товариство братерської допомоги і Польська читальня у Чернівцях. Політикою Полонії на Буковині з 1918 року керувала Польська Національна Рада, утворена в Чернівцях.

З 1925 року ця організація мала назву Польська Національна Рада у великій Румунії, а з 1927 року - Польська Національна Рада в Румунії. До того ж існувало Польське об'єднання, а з 1932 року - Союз польських товариств в Румунії. У зв'язку з тим, що назви польських організацій і склад їхніх органів влади часто змінювались, значно знизився їхній престиж і рівень [68, с. 64]. Значну допомогу у видавничій справі надавало консульське представництво у Чернівцях.

У перші роки румунського владарювання румунська мова упродовжувалася як мова державно-офіційна, між іншим, у школах, війську, культурних закладах, незалежно від процентного складу населення країни.

У 1925 році вийшов закон про приватне шкільництво, який надавав полякам можливість організовуватись: завдяки заснуванню у цьому році Польської шкільної альма-матер, можна було розпочинати навчання польською мовою. У 1929 році існували тільки три польських школи, в інших органи румунської влади давали дозвіл на упродовження польської мови як мови викладання в державних школах, проте в обмеженій формі (6 годин на тиждень). "Польська шкільна мати" (Polska Macierz Szkolna) у 1931 році створила 11 загальних шкіл, одну чотирирічну гімназію, трирічну професійну школу, вечірню школу, професійну для ремісничої молоді, а також курси польської мови [68, с. 64-65]. У 1935-1937 рр. польське шкільництво на території Буковини, яка знаходилася тоді в Румунському Королівстві, стало занепадати, кількість шкіл зменшувалась, бо щоразу сильніше вступала сюди румунська мова. Постанова Міністерства освіти не дозволила вчителям, оплачуваним державою, навчати меншинним мовам, у тому числі і польській. У

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

такій ситуації велику роль відігравали Польські Будинки й читальні, де гуртувалися поляки, що мешкали на Буковині. Ксьондзи і монахині, які виконували тут релігійну службу, часто сприяли підтримці польськості різними формами діянь на всій Буковині.

Після вибуху війни у 1939 році, разом з хвилею утікачів з Польщі, що прокотилася через Буковину, значна група чоловіків відлинула до Війська Польського, яке формувалось на Заході. Наступний відплив поляків з Буковини спричинила евакуація численних румунських інституцій, що їх (поляків) працевлаштовували, після оголошення у червні 1940 року радянського ультиматуму, що призивав Румунію віддати північну частину Буковини, а у південній і далі продовжувалася румунізація. У 1944 році фронт, що наближався, потягнув за собою наступну хвилю втеч чоловіків. У 1945–1948 рр. поляки, які мешкали вже на поділеній румунській і радянській Буковині, у більшості своїй репатріювалися до Польщі [18, с. 12].

Ті з поляків, котрі лишилися на землях буковинських, плекали мову і традиції завдяки ксьондзам і так званим "домашнім бабусям". У посвідках про особу у графу "Національність" радянська влада вписувала іншу, ніж польська, національність, щоб позбавити польськості поляків, що живуть у Чернівецькій області.

У Румунському Королівстві діялося щось подібне. Після поділу Буковини, країну народження в документах було змінено на Радянський Союз, незважаючи на те, що Буковина номінально належала раніше до Румунії. Релігії вчили польською мовою потай, вдома, різною мірою, залежно від сімейних можливостей. Однак, з кожним роком у радянській державі, внаслідок щораз сильніших переслідувань польської групи, знання польської мови зменшувалось. Примусовим було вивчення російської мови, що була тоді мовою офіційних (державних) установ, школи, культурних установ тощо. Були ліквідовані Польські Будинки, читальні, школи. Більша частина інтелігенції і діячів виїхала добровільно або ж примусово з території історичної Буковини, завершуючи цим 170-літній період внеску у розвиток цього краю [5, с. 131-141].

Відновлення діяльності польських організацій і об'єднання поляків на Північній Буковині стало реальним в момент "перестройки", розпочатої в СРСР у 1988 році. Тоді поляки отримали надію на зміну своєї долі. Перша полонійна організація в Україні виникла у Львові в 1998 році.

На Північній Буковині з ініціативи Ядвіги Кучабінської з'явилася група, до якої входили: *Ольга і Ельжбета Фіцфар, Антоні Питко, Леопольд Калакайло, Тадеуш Роговський, Ян Дроздович, Ядвіга Кучабінська*. Ця група прийняла назву "Обласне товариство польської культури ім. А. Міцкевича", розробила Статут, організувала збори, які відбулися 24 грудня 1989 року у день святвечора Різдва Христового і в день народження Адама Міцкевича. Тоді ж було прийнято офіційне рішення про утворення Обласного товариства польської культури ім. А. Міцкевича. На одній із стін довоєнного Польського дому зберігся у чудовому стані барельєф поета. Це було неабияким козирем у справі морального права до повернення будинку Польського дому Товариству поляків. Проте органи міської влади повідомили полякам, що в разі, якщо вони клопотатимуть про повернення бодай найменшої частини Польського дому, вони мусять довести, що є спадкоємцями тих поляків, котрі у 1902 році й купили цей Дім. Поляки, згромаджені у Товаристві, мали копію акта купівлі цього будинку.

Після тривалих перемовин з органами обласної влади Товариство було зареєстроване 21 лютого 1990 року. Затверджено його 21 грудня 1992 року на підставі рішення представника Президента України в Чернівецькій області, з повною назвою "Обласне Чернівецьке товариство польської культури ім. А. Міцкевича" з відділами у Панці, Сторожинці, Нижніх Петрівцях і Старій Красношорі.

Поляки з Буковини прийняли рішення, щоб відродити і розгалужувати польську культуру. Принциповим завданням Товариства, записаним у Статуті, є повернення до польської мови як до рідної. Офіційне викладання польської мови для поляків як їхньої рідної мови визнано винятково важливим. Після другої світової війни на Буковині багато наступних поколінь поляків не мало права офіційно вивчати власну мову в школі. Знання польської мови було заслугою батьків, дідухів, ксьондзів, а також

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Ольги і Ельжбети Фіффар з Чернівців. Головним завданням Товариства було прагнення до того, щоб поляки правильно розмовляли і писали польською мовою, а також підтримували польські традиції.

Очолив шкільну секцію у Товаристві Людвік Маркуляк – член правління. Навчання польській мові організовано в шести відділах Товариства. Реалізовано дві форми навчання: як предмета у звичайній шкільній програмі (в селах, де проживає більшість поляків) і як навчання факультативне.

У Чернівцях при гімназії у 1991 році виникла Польська недільна школа. До неї ходили не тільки польські діти, а й також ті, котрі захоплені польською культурою. Вчителькою польської мови є Люція Ушакова (дочка Людвіка Маркуляка). Польською мовою відбувалися також святково-релігійні радіопередачі (двічі на рік). Ці передачі з 2001 року відбуваються поперемінно польською і українською мовами. Польське шкільництво на Північній Буковині стартувало з нуля. Не було вчителів, підручників, дидактичних матеріалів. Нині ситуація поліпшилася завдяки Курсам польської мови, що відбуваються в Польщі, на них керівництво Товариства добирає кандидатів. Організації з Польщі "Польська Спільнота", Фонд "Допомоги польським школам на Сході" ім. Т. Гоневіча, Фонд "Допомога полякам на Сході", Консульство Республіки Польща у Львові та інші також допомагають Товариству.

На Буковину доставлено сотні підручників, тисячі примірників художньої літератури, а також відеокасети. Вони потрапили з відділів Товариства до шкіл і бібліотек. У вищих навчальних закладах Польщі, в різних її містах, вчать особи, що походять з Буковини, декілька чоловік закінчили своє навчання і працюють на Буковині. Польська мова, до цих пір "схована по домівках", відроджується як мова національної свідомості, росте й почуття гордості від факту, що ти поляк.

Там, де провадиться навчання польській мові, діти вивчають польську граматику, здобувають знання з історії, літератури, мистецтва, вони пізнають також народні польські традиції й розучують польські пісні [41].

З 1997 року Головою Головного обласного управління ТПК став Владислав Струтинський, який до сьогодні (2009 рік) виконує

цю функцію. У 2001 році виникли відділи Товариства в Кіцмані і Лашківці [60]. У Сторожинці 1998–2000 рр. навчання польської мови було влаштоване ксьондзами на плебанії. У Чернівцях польську мову вивчають також студенти Чернівецького університету на історичному й філологічному факультетах.

Від початку існування Товариства польської культури в Чернівцях (з 1990 року) відновив свою діяльність відроджений хор "Лютня" з диригентом М.Макловічом. З'явився й танцювальний ансамбль "Полонез" під керівництвом М.Пупченка. При відділі Товариства в Нижніх Петрівцях діє фольклорний ансамбль "Вянечек" під керівництвом М.Малицької, тоді як у Теремблечому з 1995 року діяв фольклорний ансамбль "Долина Серету", а при гімназії у Чернівцях розпочав свою діяльність дитячий ансамбль "Квіти Буковини".

Полонійна діяльність розвивається передусім завдяки тому, що у 1993 році у Чернівцях було повернено полякам частину довоєнного Польського Будинку. За активної співпраці з організаціями в Польщі було проведено його ремонт.

Польський дім у Панці на Північній Буковині був відремонтований місцевою полонією за допомогою ксьондзів зі Згромадження Святого Вікентія де Поля і з 1998 року він слугує місцевим полякам. Ці будинки використовуються для проведення спільних урочистостей, засідань, навчання польській мові, релігійних зустрічей, культурних заходів, ігор тощо. 2004 року Польський дім у Панці було відремонтовано за фінансової підтримки Товариства "Польська Спільнота" з Варшави. Своїх зусиль на користь місцевої полонії докладають, між іншим, *Анна Киселичук, Михайло Ключик, Антоніна Собко, Красовський Юліан, Красовські Михайло, Красовський Йосим, Красовський Микола, Вероніка Якимович, Михалина Назаренко* та інші. У місцевій школі в Панці є також клас польської мови, де діти й молодь вивчають польську мову, літературу, історію.

У південній, тобто румунській, Буковині після революції у грудні 1989 року також настали зміни. Румунська Конституція гарантує всім меншинам, що живуть на території Румунії, навчання рідною мовою. Польську мову тут вивчають понад 400 учнів у 8 школах [65, с. 271]. Працюють тут учителі з Польщі.

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

Полонійна діяльність концентрується в Польському домі у Сучаві як форма праці Спілки поляків у Румунії.

У 1990 році виникла Спілка поляків у Румунії, яка об'єднує 16 товариств, в тому числі 11 – з південної Буковини. З 1991 року місце перебування Спілки було перенесено з Бухареста до Сучави, що на південній Буковині. Єдиним органом преси в цій частині Буковини є "Polonus" [50, с. 195], який виходить з листопада 1991 року, спершу як щоквартальник у Бухаресті, а з січня 1995 року видається у Сучаві як щомісячник двома мовами – польською і румунською. Він фінансується з бюджету румунської держави Департаментом з міжетнічних відносин.

Поляки, хоча й поділені сьогодні на території Буковини, робили і зараз роблять значний внесок у розвиток Буковини, щоправда, Буковини двох держав – України і Румунії.

РУМУНИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ: МОВНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ³

Чернівецька область складається з трьох історичних частин: Північної Буковини, району Герца і північного окрайця Бессарабії. Усі ці частини належали в минулому до Молдавського Господарства, а район Герца до так званого Старого Королівства, або Румунії перед територіальними набутками після Першої світової війни. У XIX і XX століттях ці землі були пограниччям, стик слов'янського світу з романським.

Унаслідок Першої світової війни Буковина і Бессарабія, як історичні землі, увійшли до складу Румунії. Політика цієї держави у часі між двома світовими війнами стосовно до національних меншостей була жорсткою і асимілятивною. Особливо це торкнулося угорців і українців. Війна принесла зміну в цю ситуацію. Радянські репресії скупчилися передовсім на румунах (були також антиукраїнські, але принаймні у сфері культури СРСР зберігало певну позірність і спершу провадило політику "українізації"). У січні і квітні 1940 року мали місце дві великі бійні в Люнці і Білій Криниці. У ніч з 12 на 13 червня цього самого року було вивезено 13 тисяч сімей. Коли радянська армія знову зайняла Буковину, накопилася чергова хвиля депортації, вивозили переважно чоловіків до Карелії. Кількість тих, котрі там загинули, оцінюється в кілька тисяч. А в 1946–1947 роках, під приводом ліквідації націоналістичних елементів, ворожих соціалізму, і "розкуркулення" було депортовано наступну частину буковинських румунів [49, с. 38-39].

Румунська мова в області є молдавським діалектом, в його розмовному, нелітературному різновиді. Окрім Чернівецької області, румуни живуть і в інших місцях України. Частина Мараморщини також є місцем проживання румунів. На

³ Матеріал наводиться за: Jankowski Wojciech, Rumuni w okręgu czerniowieckim: Przemiany Demograficzne, socjolingwistyczne i stan obecny mniejszości rumuńskiej (rumuńskojęzycznej) // Державотворчі процеси і соціально-економічні моделі розвитку України на сучасному етапі. – Донецьк, 2007. – С. 271-274 (переклад і опрацювання: Сигеда П. І.)

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

протилежність іншим частинам України, де виступає молдавський діалект, тут спілкуються діалектом мараморщинським. Крім того, румунськомовне населення живе у південній частині Бессарабії, яку було включено до Радянської України після II світової війни (Одеська область). Найбільше частково румунськомовних місць є в Кіровоградській, Херсонській, Миколаївській областях [49, с. 39]. Після війни СРСР у Чернівецькій області провадив політику обміну населенням. На Буковину, як і до інших місцевостей на заході, приїжджали робітники будов і промислових підприємств зі східної частини Союзу.

У перший період радянської окупації практично не було жодних проявів культурного й наукового життя румунів в області. Значна частина румунської інтелігенції втекла до Румунії. Молодь, котра вчилася у вишах в Кишиневі, Тирасполі, Балті, підлягала русифікації, українізації чи то, скажімо, молдаванізації, а після закінчення свого навчання не завжди поверталась на Буковину.

Тільки у 1959 році залишив університет перший випуск румунських філологів, а з 1971 року існувала кафедра молдавської мови і літератури. У 1990 році її було перейменовано на кафедру румунської і класичної філології [3, с. 64].

Наприклад, у 1991/1992 навчальному році кількість студентів в Чернівецькому університеті ім. Федьковича становила 4,3% від загальної кількості студентів, а в наступному році вже тільки 3,9%, а в 1998 – 2%. Натомість з 603 викладачів тільки 16 були румунами, з яких п'ятеро працювали на кафедрі румунської і класичної філології. Міністерство освіти призначило 250 стипендій в Румунії для випускників ліцеїв на Буковині, однак місцева дирекція обмежила цю кількість до 28 студентів у 1993 році. Результати радянської політики видимі й до сьогодні у структурі працевлаштування: розумову працю виконують 50% росіян, 26% українців, а румунів і молдаван порівну – тих і тих приблизно по 15%. У 1992 році на 109 адвокатів тільки частина була румунами, натомість на 53 функціонери обласної адміністрації – тільки двоє було молдаван [68, с. 52-54].

У радянський час румуни мали газету *Adevărul Bucovieni*, а також видавану в районі Герца газету *Steagul Roșu*. Органи влади

провадили у цей час політику русифікації. З 1947 року ці газети друкувалися по-молдавськи. Підтримувана СРСР молдавська мова була, власне кажучи, румунською, що записувалася кирилицею. Політика русифікації проявилася також у поселенні росіян. У 1946–1959 роках кількість росіян виросла у 8,5 рази, тоді як українців – в 1,5, а румунів в 1,2 [76, с. 80]. Асиміляція вдаряла в обидва автохтонних народи даної області. Кількість українців і румунів, що вважають російську рідною мовою, успішно зростала. У 1979 році українську мову як рідну задекларували 1,2% євреїв, по 2,4% молдаван і росіян, 4,4% білорусів, 11,7% румунів і 48% поляків [76, с. 285].

Порівнюючи результати останнього радянського перепису населення з результатом перепису, проведеного у 1959 році, ми можемо проаналізувати зміни в румунському суспільстві у згаданому регіоні перед отриманням Україною незалежності: у 1959 році 79 790 осіб об'явило себе румунами, з яких 65 637 (82%) назвали своєю рідною мовою румунську. Серед тих, хто записався як молдавани (71 645), майже всі назвали своєю рідною мовою молдавську. У 1989 році серед 100 317 румунів, 53 211 (53%) назвали румунську мову як рідну, тоді як 32 412 (32%) подали "інші мови". Найімовірніше, з політичних міркувань не визнали румунську і запис стосувався молдавської. Натомість з молдаван, представлених 84 519 особами, назвали рідною мовою молдавську 80 637 (95%). Результати показують на нібито величезну мовну асиміляцію румун протягом 30-ти років: (- 29,22%), однак, слід підкреслити, що в цей час зросла в цій самій групі кількість осіб, які назвали рідною мовою іншу мову, і становила вона 30,45%.

Нижче в таблиці подано результат всеохопного перепису населення з 2001 року. Вони торкаються національної декларації, а не мови [124, с. 23].

Області	Кількість осіб	2001 рік % до 1989
<i>Чернівецька область</i>	114 555	75,9%
<i>Закарпатська область</i>	32 152	21,3%
<i>Одеська область</i>	724	0,4%
<i>Хмельницька область</i>	197	0,1%
<i>Миколаївська область</i>	162	0,1%
<i>Вінницька область</i>	132	0,1%

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Єдиний, як до цього часу, загальний перепис населення в Україні з 5 грудня 2001 року дає нам інформацію про те, як в умовах нової державності виглядають національні зміни на Буковині. Зараз в ній живуть 922,8 тисячі людей, тобто 98,4% стану з 1989 року. Зросла кількість українців – 689 тис. (103,4%), румунів 114,6 тис. (114%), проте кількість молдаван зменшилася до 67 тис. (79,5%) [46].

Румунсько-молдавське населення складає зараз 182 тисячі, воно зменшилось на три тисячі у порівнянні з 1989 роком, однак, слід звернути увагу на зменшення загальної кількості буковинців аж на 15 тисяч. Серед румунів 91,9% називають своєю рідною мовою румунську, серед молдаван 91,6% називають молдавську. Слід визнати, що мовну асиміляцію, яка мала місце у післявоєнному Радянському Союзі, було спинено.

У місцях, де румунськомовне населення живе у замкнених скупченнях і де є румунська школа, у сільраді вживається румунська мова. У місті, в установах адміністрації розмовляють по-російськи, незважаючи на те, чи співрозмовники закінчили румунські школи чи ні. Рідною мовою найчастіше поза домом спілкуються румуни з Закарпаття. Однак, румунську мову вживають там у засобах транспорту, у лікарня, на стадіоні, в кінотеатрі, в театрі. Також у сільських органах влади домінує домашня мова. Вона лише невеликою мірою співвиступає з російською. Підсумовуючи сказане, можна твердити, що там, де є румунські школи на Буковині положення румунської мови є дуже міцним. У буковинських селах, де немає румунських шкіл, а мовою навчання є російська чи то українська, рідна мова вживається у контактах домашніх. З цього випливає висновок, що для збереження румунської мови у скупченнях і до цього часу традиційно румунськомовних фундаментальну роль відіграє шкільництво, яке провадиться рідною мовою, або принаймні факультативне навчання мові. На жаль, не в усіх таких місцях є румунські школи чи бодай уроки мови.

За історичними відмінностями вирізняються три територіальні зони в Чернівецькій області:

– північно-бессарабська, давня частина Бессарабії, анексованої у 1812 році Росією. Бессарабія була пізніше (у 1918 році) відділена від

Росії. У міжвоєнному двадцятилітті це була частина Королівства Румунії;

– герценьська, була частиною Королівства, яку було віддірено від Румунії у 1940 році;

– буковинська, яка належала до I світової війни Австрії [24, с. 107-108].

У свою чергу, румунський дослідник з Буковини Іон Попеску поділяє Чернівецьку область на три зони:

– зона невідвортної асиміляції: Вона дійсно зукраїнізована, румунська мова не виступає там ані в шкільництві, ані в церкві, крім небагатьох випадків вживання румунської вдома, переважно старшими особами. Тут володарюють мови слов'янські; характерною рисою цієї зони є російсько-український білінгвізм. До цієї зони належать, між іншим, місто Чернівці, Ліповені;

– перехідна зона асиміляції: Румунська мова виступає в школах і в Церкві, однак, мовою викладання є українська, інколи російська. Населення користується двома мовами – румунською і українською (або російською). Це стосується місцевого населення, бо люди, що недавно тут поселилися, не засвоюють румунську мову. Молодше покоління тяжіє до мов слов'янських, однак, характерною рисою постійно є білінгвізм (між іншим: Чагор, Корчешти, Герца, Аришиса);

– зона урівноваженого білінгвізму – як у шкільництві, так і в Церкві вживається румунська; ця зона займає Герцаївський район, деякі сільські частини районів Новоселецького, Глибоцького і Сторожинця. Населення тут двомовне, причому не спостерігається асиміляція. Тут виступає румунсько-російський білінгвізм. Якщо у двох перших зонах спостерігаються тенденції до асиміляції, то в третій вживання румунської мови утримується на тому ж самому рівні [52, с. 25-26].

Для свідомих, занурених у національне життя румунів питання мови має значення первинне у побудові, конституванні і маніфестуванні національної свідомості. Для частини моїх співрозмовників⁴ мова є настільки важлива, що її незнання дискваліфікує асимільованих мовно румунів:

Якщо не знають мови, то які вони румуни, це не можливо [Красноїльськ 2009: wywiad].

Треба ворбешті романешті і це вже ознака румуна, або як

⁴ Соціолінгвістичне дослідження над національною свідомістю румунів у Красноїльську проводила співвтворка монографії Гелена Красовська у 2009 році.

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

говорить з акцентом, ну у нас у Красноільску то старі люди то лиш по румунську, бо вони румуни, то мова кажи, шо вони румуни [Красноільськ 2009: wywiad].

Критерій мови не обов'язково мусить бути найважливішим у приналежності до народу. З'являється також критерій крові: існують такі, котрі є (румунами):

Я чистокровній румун, у мене і мати румунка і папа, а я уже рускій или українець, модно сейчас так [Красноільськ 2009: інтерв'ю].

Румуни не є народом слов'янським, тому меншою мірою, ніж, приміром, поляки, піддаються мовній асиміляції. Чернівецька область є територією затримання процесу мовної асиміляції після отримання Україною незалежності. Якщо українська держава докладе старань і зусиль до забезпечення культурного й наукового розвитку румунської меншини – це сприятиме підтриманню її етнічної автономії.

ФЕНОМЕН БУКОВИНСЬКОЇ РЕГОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: БУКОВИНСЬКА СПІЛЬНОТА БЕРДЯНСЬКА

На тлі глобалізації та інтеграційних процесів особливого сенсу набуває зв'язок з конкретною територією, малою вітчизною. Актуалізуються певні спогади, сповнені інтимних вражень та світовідчуття. Приватна батьківщина стає носієм закладених ще в дитинстві цінностей та кодів. У постколоніальному та посттоталітарному суспільстві вітчизна в більшому, ідеологічному значенні стає поняттям абстрактним.

Історичний досвід і колективна пам'ять міцно вкорінюються у свідомості багатьох поколінь, створені архетипи, міфи і стереотипи передаються з покоління на покоління. Факт утрати батьківщини (національного чи інтернаціонального рівня, як, наприклад, Радянський Союз) викликає природну потребу самоідентифікації з певною спільнотою, хоч би з локальною, регіональною, якщо загальнодержавна ідеологія тільки-но починає формуватись.

Ця тенденція особливо відчутна на пострадянському просторі, зокрема в Україні, особливо у східній її частині. Більшість місцевого населення Південно-Східної України є типовим продуктом етнокультурного тигля, процеси якого пришвидщувались урбанізацією, індустріалізацією та советизацією. Особливо швидко проходять процеси культурної асиміляції в містах, де соціокультурна система є змінною і відкритою, спрямованою на переплавлення, пристосування й уподібнення. В умовах культурного тигля виникає якісно новий сплав – Свої-Місцеві-Гутешні, склад якого залежить від цілої низки чинників, що визначають тип пограниччя [64, с. 114-120].

Безсумнівно, тиглеві урбанізовані субкультури є результатом не стільки взаємодії культур, скільки їх зіткнення. Спорадичність процесів, відсутність тягlosti та внутрішньої системної еволюції міжетнічних контактів є причиною втрати національної, а часто й індивідуальної ідентичності.

Природна штучність сучасних міських (агломераційних) субкультур, що надзвичайно швидко модифікуються (не

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

обов'язково розвиваються, цікаві процеси можуть відбуватись у депресивних регіонах), в умовах радянського тоталітаризму й уніфікації, викликала трансформацію свідомості та фундаментальних цінностей як на рівні особистості, так і цілого суспільства, причому змінювалися тільки символи й атрибути: церква – партія, національна культура – культура радянська, багатокультурність – інтернаціоналізм тощо.

Багатонаціональне місто Чернівці, з властивою йому тяглістю культури і традицій міжетнічних контактів, після геополітичних змін у 1944 році, тобто зміни державної приналежності, почало функціонувати і розвиватись на засадах суспільно-культурної системи Радянського Союзу з потужним ідеологічно-адміністративним центром у Москві. У ці роки можна відзначити різку зміну етнокультурної ситуації, якщо у 1900 році євреї становили 32,5%, то на сьогодні лише 0,2%. У місті майже не залишилося представників німецької національності, які становили 20% населення [99]. На нашу думку, гомогенізація суспільства є наслідком не тільки переселень і міграційних процесів, важливим фактором є свідомо й несвідомо асиміляція, піддрунтям якої, між іншим, була втрата надії на відновлення історичних зв'язків з умовним національно-культурним центром як стрижнем ідентичності. Саме тому у Чернівцях наявний українсько-російський мовний білінгвізм.

В умовах революційних геополітичних трансформацій, формування національної та державної ідеї значна частина населення відчуває нагальну потребу "*бути кимсь*", тобто знайти себе в новій, ще не сформованій суспільно-культурній структурі, ідентифікувати себе. Значна частина асимільованих пострадянських українців, а також представників національних меншин реалізує цю потребу, інтегруючись у суспільну систему, автоматично несвідомо ототожнюючись з більшістю, "титульною нацією", або, не приймаючи нової ідеології, з регіональною спільнотою, що особливо проявляється у південно-східних регіонах України, де діяли проаналізовані вище механізми культурного тигля. Проте у частини населення процеси самоідентифікації пов'язані з глибоким самоаналізом історичного минулого і власного походження. Саме цим пояснюється різке збільшення національно-культурних організацій та рухів.

На нашу думку, саме бажанням самовизначення та потребою приналежності до якоїсь спільноти пояснюється факт утворення у 2005 році у Бердянську (південно-східна частина України) Спільноти Буковинців.

Бердянськ є відносно молодим містом, його історія починається у третій декаді ХХ століття. Місто розташоване на стику двох кліматичних зон – азіатської та атлантичної. Завдяки Азовському морю відбувається пом'якшення кліматичних умов, середня температура становить 10,3° С, середньостатистична кількість сонячних днів складає від 205 до 240 на рік. Згадані вище чинники призвели до того, що від заснування Бердянськ розвивався як порт, а пізніше – як курортно-рекреаційна зона Північного Приазов'я.

По суті місто ніколи не було потужним промисловим центром, навіть у період радянської індустріалізації воно зберігало свою самобутність. Проте Бердянськ швидко розвивався і притягував людей з різних регіонів Радянського Союзу. На сьогодні в місті проживає приблизно 130 тисяч осіб, неабияке значення у підтримці демографічної ситуації має факт наявності трьох вищих навчальних закладів, завдяки чому місцеве населення поповнюється молоддю переважно з прилеглих регіонів.

Незважаючи на відносно коротку історію міста, крім українців, автохтонами можна вважати ще три етнічні групи: німців, болгар і греків. Інші національності з'явилися у місті внаслідок міграційних процесів, що відбувались у єдиному державному організмі, вони не мали ані системності, ані суспільно-політичної обумовленості, тобто це не була політична чи економічна еміграція.

На сьогодні у Бердянську проживають українці, росіяни, болгари, греки, німці, поляки, євреї, молдовани тощо. Культурна пограничність міського тигля сприяла міжетнічним контактам, наявність мішаних родин є явищем природним: може, саме тому можна констатувати високий рівень асимільованості населення в цілому. Російсько-український білінгвізм, з виразною домінацією першої мови, сприяє виникненню специфічного регіонального діалекту [73]. Ситуація є подібна до багатьох регіонів Південно-Східної України. В місті існують різні релігійні громади, католики

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

й протестанти мають власні святині, крім того, збереглися культові споруди караїмів і старообрядців, які колись становили значну частину міського населення.

У місті діє шість національно-культурних товариств: німецьке, польське, грецьке, єврейське, болгарське, російське. Враховуючи критичний стан української мови і культури в регіоні, місцевими патріотами нещодавно було створено об'єднання українців "Український дім". Щороку відбуваються фестивалі культур національних меншин, крім того, деякі організації створюють національні культурні центри.

Підкреслимо, що характерною ознакою Запорізької області є мультикультуралізм. Згідно з даними всеукраїнського перепису населення, що проводився у 2001 році, в регіоні проживають представники понад 130 національностей. Динаміка етнопроцесів є наступною [48]:

Національність	кількість (тис. ос.)	%		2001 рік у % по відношенню до 1989 року
		2001 рік	1989 рік	
<i>Українці</i>	1364,1	70,8	63,1	104,3
<i>Росіяни</i>	476,7	24,7	32,0	71,8
<i>Болгари</i>	27,8	1,4	1,7	0,2
<i>Білоруси</i>	12,7	0,7	0,9	68,9
<i>Вірмени</i>	6,4	0,3	0,1	у 2,6 р. б.
<i>Татари</i>	5,2	0,3	0,3	98,3
<i>Євреї</i>	4,4	0,2	0,7	30,3
<i>Грузини</i>	3,9	0,2	0,04	у 4,2 р. б.
<i>Азербайджанці</i>	2,5	0,1	0,1	у 1,9 р. б.
<i>Молдовани</i>	2,5	0,1	0,2	72,2
<i>Німці</i>	2,2	0,1	0,1	94,8
<i>Греки</i>	2,2	0,1	0,1	102,2
<i>Цигани</i>	1,9	0,1	0,1	94,7
<i>Поляки</i>	1,8	0,1	0,1	70,6

Як свідчать наведені статистичні дані, факт появи національно-культурних об'єднань не доводить відродження

БУКОВИНА - ТЕРЕН МІЖЕТНІЧНОГО ПОЛІЛОГУ

національних меншин, а свідчить лише про зростання свідомості лише частини представників етнічних груп. Навпаки, показники ілюструють подальший процес асиміляції та акультурації, причому у переважно російськомовній області зменшується навіть кількість росіян. Тільки новоприбулі емігранти з кавказьких країн – грузини, вірмени, азербайджанці – в силу етнокультурних відмінностей збільшують свою чисельність. Крім того, вони не належать до місцевої соціокультурної структури, їхня ідентичність формувалась на інших засадах.

Мовна ситуація регіону виглядає наступним чином [48]:

національність	рідна мова			
	національна мова	українська	російська	інша
<i>Українці</i>	68,8	68,8	30,9	0,3
<i>Росіяни</i>	95,3	4,4	95,3	0,3
<i>Болгари</i>	31,8	6,1	61,8	0,3
<i>Білоруси</i>	15,9	12,5	71,0	0,6
<i>Вірмени</i>	49,0	4,1	45,8	1,1
<i>Татари</i>	36,7	4,8	57,2	1,3
<i>Євреї</i>	2,3	7,2	89,9	0,6
<i>Грузини</i>	30,6	5,6	62,6	1,2
<i>Азербайджанці</i>	50,8	5,2	40,6	3,4
<i>Молдовани</i>	27,9	17,0	54,1	1,0
<i>Німці</i>	6,2	13,3	80,3	0,2
<i>Греки</i>	5,0	15,2	79,1	0,7
<i>Цигани</i>	69,7	8,8	20,3	1,2
<i>Поляки</i>	4,0	38,0	56,8	1,2

На тлі окремих національностей непоганий показник володіння рідною мовою мають молдавани – 27,9%.

Хочемо підкреслити, що представники цієї громади, поряд з поляками, німцями та євреями є активними діячами Спільки буковинців Бердянська. Молдавська діаспора України налічує приблизно 258,6 тисяч осіб. Історія переселення молдаван сягає XVI – XVII століть, коли цілі родини змушені були рятуватись на українських землях від турецьких завойовників.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Приблизно 70% молдаван проживає в Одеській та Чернівецькій областях. Значно менше їх у Донецькій, Кіровоградській, Дніпропетровській, Луганській та в Криму. Понад 6% у Запорізькій, Харківській, Херсонській, Вінницькій області та у м. Київ. Переважна більшість молдаван становить сільське населення, тільки у промислових регіонах (донецький, запорізький, дніпропетровський) та у Криму місцями компактного проживання є міста [94, с. 87].

Наприкінці 90-х років молдавани почали об'єднуватись у національні організації. Так, у 1998 році в Одесі 52 представника цієї меншини створили Загальноукраїнську спілку молдаван, головною метою якої є презентація інтересів цієї національності, сприяння розвитку та відродженню культури і традицій.

Водночас у середовищі молдаван України, як і в самій Республіці Молдова, передусім у колах інтелігенції розпочалася дискусія щодо національної (регіональної) ідентичності та ступеня спорідненості з румунами. Висувались різні історико-культурні гіпотези, називалися суперечливі історичні факти. Передусім обговорювався факт майже понад 200-річної відірваності від румунських етносів та самостійний розвиток молдавської культури, зазначались істотні впливи російського й українського культурного середовища. Певною проблемою для молодого покоління молдавської діаспори був факт повернення латинської графіки у молдавській мові. Молдавська інтелігенція була і продовжує бути поділеною на два табори, прихильників ідеї молдавсько-румунської єдності та прибічників самостійного розвитку Молдови. Ця дискусія є наочним доказом складності історично-політичних процесів, процесів регіоналізації та стосунків центр – периферія. Така ж дилема існує у свідомості молдавської меншини Бердянська, яка, щоправда, не має інституціалізованої організації.

Серед діячів Спілки буковинців виділяються також поляки, саме вони були ініціаторами створення цього об'єднання. Особи польського походження, як і представники низки інших національностей, поселялись у Бердянську з моменту його заснування. Були це поляки з різних куточків колишньої Російської імперії та Радянського Союзу, що представляли різні регіони й типи культур, від Львова, Гродна, Вільнюса, аж по

Сибір, Казахстан і Грузію. Проте, як уже зазначалося, це був результат природної міграції в рамках єдиного суспільного організму.

На відміну від молдаван, поляки Бердянська вже п'ятнадцять років згуртовані в національно-культурному товаристві "Odrodzenie", мають три професійно-вікові відділи, центри польської культури та мови і навіть власну садибу – Польський дім. Діяльність Товариства спрямована не тільки на відродження польської громади та її культури, а й на популяризацію ідей толерантного пограниччя, налагодження міжетнічного діалогу [37, с. 45-48]. Саме тому місцем зустрічей членів Спілки буковинців Бердянська є згаданий Польський дім.

Більшість членів Спілки становлять, звичайно, українці та росіяни, що походять з Буковини, або певний час перебували в її культурному середовищі та мають емоційний зв'язок з цими землями.

Після довгих років тоталітаризму й уніфікації поступово "буковинськість" починає відроджуватись, особливо у колах інтелігенції. Буковинці та їхні нащадки, що в результаті суспільно-економічних процесів полишили малу вітчизну, незалежно від національної приналежності, починають об'єднуватись у товариства, спілки й братства по всій Україні. Планується світовий з'їзд буковинців. Все це свідчить про повернення до історичних коренів, до спогадів, локальної культури, простору дитинства й молодості, тобто до ідентичності, приватної батьківщини [59, с. 14-16].

Створення Спілки буковинців Бердянська має важливе значення для її членів та етнокультурного образу цілого регіону. Буковинська спільнота є своєрідним каталізатором у процесі самоідентифікації та пошуках втрачених цінностей. Через багатокультурність Буковини Спілка згуртовує представників різних національностей, які завдяки членству в організації та пізнанню регіональної культури можуть усвідомити свою національну приналежність до більш широкого етносу, чи то німецького, чи то єврейського.

Спільним моментом для всіх членів Спілки Буковинців є відчуття приналежності до світу цінностей, носієм яких є ця земля. Саме багатокультурність, багатомовність та толерантність

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

визначають свідомість пограничної спільноти. Саме почуття певної етнічної відмінності дає змогу знайти себе у складних умовах суспільно-економічного сьогодення [59, с. 15].

На жаль цей короткий нарис, присвячений проблемам регіональної буковинської культури, є тільки ще однією спробою аналізу феномену погранич. До сьогодні залишаються невитлумаченими механізми функціонування розглядуваного геополітичного організму в самому центрі Європи. Чим більше з'являється досліджень, присвячених цій проблематиці, тим більше виникає нових запитань. Чи буковинці до кінця усвідомлюють власну винятковість, специфіку регіональної ідентичності? Чи розглядувана буковинська толерантність і міжетнічний діалог завжди перемагали у конфліктних ситуаціях, про які ми не згадували? Чи може це тільки територія, де не було сильного протистояння? Чи на сьогодні збереглися традиції міжкультурної взаємодії? Чи це тільки міф, що своїм корінням сягає часів Габсбургів?

У будь-якому разі, досліджуваний архетип мультикультуралізму має розвиватись та культивуватись й у подальшому, як приклад *"території ідеальної"*, *"Європи у мініатюрі"*.

Наостанку, як висновок, хочемо наголосити, що розкодування багатокультурності та синкретизму буковинського пограниччя є запорукою зміцнення національної ідентичності окремих етнічних груп, а також запорукою успішної діяльності Спільноти буковинців у Бердянську.

БУКОВИНА В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРИ

У цій частині наших досліджень, що стосуються Буковини, ми спробуємо проаналізувати найцікавіші інформаційні сервіси, інтернет-портали і сторінки на буковинську тематику, що функціонують в інформаційному просторі. Спочатку слід зауважити, що Буковина як територія присутня на різних сторінках на історичну і туристичну тематику багатьох держав, проте нас цікавитимуть ті, котрі мають зв'язок з проблемами міжетнічної комунікації.

Вельми цікавим видається нам угорський портал (<http://bukovina.lap.hu>)⁵, котрий не репрезентує жодної національності, а представляє історію Буковини, її культуру і традиції, народне мистецтво й регіональну кухню, там є доступними файли, що містять історичні документи, спогади, фотографії (світлини) і народну музику. Ведеться книга гостей і форумів. Цікавою є також підсторінка про туристично-розважальний потенціал регіону, щоправда, тільки його румунської частини. На головній сторінці містяться також лінки, що відсилають до інших буковинських сторінок.

Нас зацікавила знайдена на згаданій вище інтернет-сторінці стаття про Чернівці, автором якої є Alexandra Komárno. У статті йдеться про поліетнічність міста, про характерну для нього тривалість традиції взаємодії культур. У радянський період етнокультурний ландшафт зазнав істотних трансформацій, тому колись багатомовне місто почало послуговатися російською і українською мовами. Після знайомства зі статистичними даними, що стосуються цього регіону, виявляється, що у 1900 році євреї становили 32,5%, а зараз лише 0,2%, що є красномовним фактом, який показує масштаби змін, що відбулися там після другої світової війни. Залишилася тільки жменька німецького населення, яке на початку ХХ століття становило понад 20% тодішнього покоління. На нашу думку, чимала частина представників національних меншин була асимільована і свідомо позбулася всіх тих ознак, які вирізняли її з-поміж решти суспільства.

⁵ Портал з'явився у 1999 році й модерувався паном Араксі Шаболькс (Aracsi Szabolcs).

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

У нових геополітичних умовах, коли тільки-но починає формуватися національна чи державна ідея, а ідеологічна ніша не була ще заповненою, перед численною групою мешканців України, не тільки представниками національних меншин, також українцями й росіянами, що чисельно переважають, повстала дилема і потреба "буття кимось", тобто актуалізувалася проблема знаходження себе в суспільних структурах. Більшість реалізує цю потребу в різних сферах суспільного життя, ототожнюючись з домінуючою групою, чи то як "титульна нація"⁶, чи то місцева (локальна) спільнота (спільність). Декотрі ж реалізуються через усвідомлення власного походження і окремішності і беруться діяти на користь відродження (творення) культури спільності, з якою вони себе ідентифікують.

Наступна тримовна сторінка (<http://bucovine.com> – французькою, іспанською і англійською мовами), як інформують модератори, "є неофіційним порталом про Буковину, Молдавію, Трансільванію, Карпатську Румунію, вона виникла на честь наших батьків".

На цій сторінці представлена культурна спадщина Буковини і Румунії, доказом чого є подані тут матеріали зі сфери історії, культури, географії; сторінка містить також біографічні записи румунських діячів культури і науки, а також самостійні підсторінки про місцеві монастирі й замки. Подано також лінки, що відсилають до інших інтернетних сторінок румунських міст, як-от: Клюж, Бухарест, Арад, Констанца, Сучава і Сірет.

Даний портал – це, в принципі, інтернет-магазин, чи комерційний проект, що рекомендує витвори (кустарні вироби, речі, зроблені руками) буковинських ремісників: писанки,

⁶ Поняття «титульна нація» уперше вжив французький поет і політичний діяч Моріс Барре (Maurice Barrès) наприкінці XIX століття. На його думку, «титульна нація» – це домінуюча етнічна група, мова й культура якої є основою державної освітньої системи. Пор.: Sternhell Z. Maurice Barrès et le nationalisme français. Bruxelles, 1985. Термін «титульна нація» (польськ. *narod tytułowy*) часто вживається українськими дослідниками. Пор.: Кіпіані В., Україна для Українців! Білорусам – Севастополь, татарам – Донбас... Національне питання у світлі результатів перепису населення [w:] Україна молода, 9 січня 2003.

кераміка, килими, вишиванки, ікони на склі, скульптури, а також регіональні делікатеси: джеми, мед, сушені гриби.

Передбачено так зване членство у клубі цієї сторінки. Зібрані членські внески мають гарантувати подальший розвиток вітрини, забезпечуючи кошти на пошуки родичів. Сторінка <http://bucovine.com> співпрацює з багатьма інституціями, що діють на благо розвитку румунсько-європейського співробітництва і підтримуються жителями Румунії. Розмір членських внесків становить від 10-ти до більш ніж 200 євро.

Спілка буковинців в Америці (<http://www.bucovinasociety.org>) зв'язує переважно емігрантів-німців, котрі прибули до Америки після 1880 року, а потім у 1940–1945 роках. Ця сторінка є англо- й німецькомовною, що можна пояснити домінуючою роллю німців у цій організації. Однак, у матеріалах про історію і культуру Буковини неодноразово згадується про полікультурність та багатоконфесійність цього краю.

На сторінці можна знайти також інформацію про поточну діяльність Спілки буковинців в Америці, а також про численні архівні матеріали. Калейдоскоп імен і прізвищ є живим свідомством мультикультуралізму Буковини. Спогади емігрантів часто дають дослідникові цікавий фактологічний матеріал. Особливо вирізняється різдвяне есе пані Рідлі-Ручковської, яка, правдоподібно, має польське коріння. Авторка есе, яка покинула малу вітчизну після 1940 року, описує події першої світової війни, а саме навалу російських військ. Одним з мотивів її епістолярного твору є почуття місцевої спільності (спільноти), яке збільшується (посилюється) перед лицем загрози з боку "чужого" – ворога.

Генеалогію буковинців у Бразилії досліджує Й.Н. Гоффманн, який живе у місті Ляпа (<http://www.bukovina.tripod.com/>). На цій сторінці представлено історію еміграційних процесів і опис сьогоденної субкультури цього середовища у Південній Америці, а також докладний довідник, який описує, яким способом вишукувати (розшукувати) родинне коріння й генеалогічні дерева буковинських родів на цьому континенті. Сторінка ведеться португальською мовою.

Далі йде сайт Буковинського Інституту Аугсбургського університету (м.Аугсбург) (<http://www.bukovina-institut.de/>), діяльність якого безпосередньо пов'язана з питанням полікультурності цього регіону. На головній сторінці читаємо: "націоналізм і комунізм у ХХ столітті знищили "Швейцарію

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Сходу", тому Інститут Буковини в Аугсбургу підтримує й розвиває ідею і досвід співіснування різних націй і етнічних груп Центральної Європи, в тому числі й Буковини, в об'єднаній Європі".

Сторінка має багато виносок і відсилань до матеріалів, публікацій і літератури, що стосуються проблематики меншин у Центральній Європі, аналіз яких може мати наслідком зрозуміння процесів, що відбуваються в суспільствах посткомуністичних країн.

Інститут реалізує низку проектів, не пов'язаних з Буковиною, проте таких, що сприяють демократичним змінам і реорганізації політичних систем у Росії, Польщі, Чехії, в Україні і Угорщині.

Інтернетна сторінка Буковинського Інституту в Аугсбургу відсилає нас до інформаційної інтернет-сторінки багатокультурного оркестру Буковинського інституту, який є проєкцією поліетнічної європейської мозаїки (<http://www.bukovina-orchester.de>), де "пруський віолончеліст сидить поміж російським гармоністом і ударником з Банату"⁷ за хорватським скрипалем".

⁷ Банат – історична країна у південно-східній Європі, розташована у південній частині великої Угорської низини, між Дунаєм, Тісою та її притокою Марушею, а також Південними Карпатами. Цей край лежить зараз на території трьох держав: Румунії (18,7 тис. км²), Сербії (9 тис. км²), Угорщини (0,3 тис. км²). Західну частину Банату займають урожайні сільськогосподарські території, а східню частину – Банатські гори з покладами бурого вугілля, залізної та мідної руди. У давні часи Банат увіходив до складу Дакії. Спершу під пануванням угорським, а з 1552–1718 рр. був під пануванням турецьким. З 1718 року він увіходив до складу Австрії, яка підтримувала німецьку колонізацію на цьому терені (так звані *банатські пруссаки*). Після розпаду Австро-Угорщини, 13 жовтня 1918 року, в Тімішварі виголошено повстання Банатської Республіки, на чолі якого став Отто Рот. Однак, уже 15 листопада до республіки увійшли сербські війська. У 1919 році Югославія і Румунія поділили Банат між собою. 4 червня 1920 року у Тріаноні Банат було остаточно поділено між Румунією, Югославією і Угорщиною, якій припав невеликий окраєць території. У давній югославській частині (зараз у межах Сербії) проживає чимала угорська меншина. Найважливіші міста в Банаті – це Тімішвар (Румунія, угорське – Темесвар), Ресіта (Румунія), Зренянін (Сербія).

Крім відомих творів Штрауса, Оффенбаха і Рубінштейна, а також старих опереткових мелодій, віденських вальсів, польок і мазурок, у репертуарі Оркестру знаходимо також народну музику з Пруссії, південно-східних і східних країн Європи.

Подібні інститути функціонують у Румунії в Радеуць (Радівці) під егідою Академії наук (<http://institutulbukovina.ro>) і в Україні, як структурна одиниця Чернівецького університету (<http://www.bukovina-centrum.org>). Працівники українського Центру Буковинознавства підкреслюють, що цей історичний край є специфічним культурно-історичним регіоном Європи. Часто змінюючи державну приналежність, Буковина акумулювала багатющий позитивний досвід толерантного співіснування людей різних національностей і віросповідань. У свою чергу тоталітарно-націоналістичні режими ХХ століття призвели до зникнення і деформації постійних етно-суспільних традицій. Особливо негативні наслідки мали депортації і репресії по відношенню до євреїв, німців, українців, поляків, вірмен. Тому Центр прагне відновлювати, розвивати, популяризувати давні традиції країни.

Про напрямки діяльності цих наукових центрів виразно промовляють теми конференцій, симпозіумів, круглих столів і виставок: "А ргорос Чернівців", "Буковина 1775-1848 рр.", "Австро-єврейська культура в Чернівцях", "Трансформація і ідентичність. Суспільні злами й етнічні форми на Буковині", "Еволюція свідомості на Буковині ", "Наслідки революції для Буковини " тощо.

А зараз перейдемо до розгляду сторінок, присвячених буковинським меншинам.

Пару слів скажемо про поселення німецькі. Найбільше представників цієї національності почали прибувати на Буковину під час австрійської колонізації. Начальник військової адміністрації генерал Енценберг у заяві від 1779 року писав, що для розвитку сільського господарства на Буковині потрібні "німецькі руки" і "німецький спосіб господарювання", а край такий великий, що зміг би прийняти 18000 осіб [123, с. 300]. 17 вересня 1781 року було видано розпорядження (постанову), яке стосується переселенців і в якому обіцялися пільги всім іноземцям на австрійській Буковині [123, Ibidem]. Прибували на Буковину й оселялись на ній: "пруссаки" з Пфальц, Баден-Вюртемберг,

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Франкен і Гессен (Пруссія), німці зі Спішу (нім. Zips) – робітники гірничо-будівельних підприємств, котрі прибули з так званої "верхньої Угорщини" біля 1783 року, німці з Чехії, що почали прибувати на Буковину в 1793 році, вони збудували завод з виробництва скла, між іншим, у Старій Гуті [109, с. 60].

На підставі перепису населення у 1857 році на Буковині мешкало 29 000 німців, тобто 6,4% усіх мешканців цього краю [109,

с. 28]. Німецька мова стала поширюватись особливо в таких містах, як-от: Чернівці, Радовці, Гурагумор, Кімпулунг. Вона була тоді офіційною і державною мовою, мовою шкільництва й культури аж до 1918 року [63, с. 513].

Сторінку <http://bukovina.info> (остання її модифікація – 29 жовтня 2008 року; власник авторських прав – Петер Р. Ельбау) було створено для увічнення слідів німецької культури і полікультурної суспільної системи Буковини. Девізом (гаслом) цієї сторінки є "погляд у минуле", тому на ній знайдемо чимало спогадів, результати переписів населення, назви місцевих журналів і газет, архівні й публіцистично-історичні матеріали, перелік фільмів і власників (за національністю), списки учнів, шкіл і ліцеїв, численні літографії та поштові листівки (XIX століття) з фотознімками буковинських міст. Більша частина матеріалів стосується адміністративного центру провінції – Чернівців.

Ця сторінка є не тільки зібранням цікавих матеріалів, а й важливим засобом суспільної комунікації, засобом, що стимулює буковинців на всьому світі, доказом чого є Форум вітрини і записи до Книги гостей. Вражає географія відвідувачів цієї сторінки (її користувачів): Германия, Израїль, Франция, Австрія, Румунія, Україна, США, Канада, Вірменія, Азербайджан.

Додамо короткий "message" буковинської єврейки з Голландії, що міститься у Книзі гостей (Дана, Амстердам, e-mail: danahassner@yahoo.com): "Вже протягом багатьох років я пробую знайти відомості, що стосуються долі мого прадіда Марка, рабина з Чернівців. Як згадують близькі, його випадково вбили на вулиці. Проте деякі кажуть, що він був розстріляний над річкою разом з іншими 450 євреями; натомість інші джерела свідчать, що він

згорів усередині синагоги. Якщо хто-небудь щось знає, то я прошу про це мене повідомити".

Отримані відповіді й коментарі є доказом творення буковинської віртуальної спільноти.

На сайті містяться також різноманітні маловідомі факти громадсько-політичного життя. У другій половині XIX століття у східній частині імперії Габсбургів з'являється наступна суспільна проблема – алкоголізм. На розглядуваній сторінці вміщено правовий акт, який регулює принципи (засади) продажу алкоголю на Буковині та у Великому Краківському Князівстві [1].

Деякі дослідники так коментують джерела цієї суспільної згубної звички: *"Картопля тим часом становила не тільки основу харчування (поступово витісняючи кашу), а й стала причиною спивання галицького селянина. Масове виробництво дешевої картопляної горілки, якою польського селянина напував польський пан, користуючись пропінаційним привілеєм (тобто привілеєм монопольного продажу алкогольних напоїв) і єврейський корчмар, лягло в основу хвороби, яка отруєє наше суспільство й до сьогодні (алкоголізм). Спивання польського села стало причиною розірвання традиційного союзу між паном, війтом і парафіяльним священиком. Ксьондзи вдарили на сполох, тавруючи (картаючи) шляхту за алкоголізування (споювання) сільського населення, почали організовувати кампанії тверезості, а в урочистих процесіях несену пляшку горілки закупували в землі на знак боротьби з напастю (у цьому місці ставилися так звані каплички тверезості)" [70].*

Вищезгаданий закон обмежував уживання міцних напоїв у громадських місцях і забороняв продаж алкоголю нетверезим особам. Цікавим видається факт, що нетвереза особа, котрій алкоголь було продано у корчмі або ж у ресторані, могла не сплачувати рахунок, якщо не мала для цього грошей, що було карою (покаранням) для закладу за недотримання закону.

Наступну цікаву сторінку німецькою мовою (<http://www.czerowitz.de>) присвячено німецько-єврейській культурній спадщині, особливо літературі, у Чернівцях, місті, яке назване містом, "де живуть люди і книжки". Окрім творів і літературних рецензій є матеріали, що стосуються історії і сучасності міста. Там також ідеться про найсвіжіші публікації на тему Буковини: Наталія Щилевська "Альфред Гонг. Життя і

діяльність", Отмар Андре (Othmar Fndrée) "Чернівці завтра", Іоана Ростош "Чернівці – вранішні листя", колективна праця під назвою "Міф Чернівців", а також монографія "Про лірику Рози Ауслендер". Варто нагадати, що цій єврейсько-німецькій поетесі, яка пише німецькою і англійською мовами, присвячено досить розлогий інтернет-сервіс Фонду її імені (<http://www.roseauslaender-stiftung.de>).

Найактивніше репрезентують себе в інтернет-просторі євреї. Історія цього народу на Буковині сягає середньовіччя. Оселялись вони передусім у містах, як-от: Сучава, Радеуць (Радівці), Чернівці, Серет, Вижниця, Сторожинець. Прибували ж переважно з Польщі і Угорщини, деякі також з татарських і турецьких земель [2, с. 27]. З 1880 року до 1910 року, за даними з перепису населення, євреї на Буковині становили третю за величиною етнічну групу, після румун і українців. На зламі двох століть вони становили майже 13% всього населення, а в Чернівцях навіть біля 20%. Офіційна австрійська статистика зараховувала буковинських євреїв до німецької національності, враховуючи їхнє знання німецької мови. У статистиці віросповідань вони значилися в окремій рубриці як "ізраїліти" [2, Ibidem]. Після першої світової війни, коли Буковина була приєднана до Румунії, німецька мова почала втрачати в офіційному житті своє значення і поступатися румунській мові, котра для значної частини єврейської інтелігенції залишилася "Stiefmutterprache", тобто так званою "мовою мачухи" [51, с. 110].

Після 1989 року більшість групи євреїв, що залишилася, виїхала до Ізраїлю. (Найбільший єврейський некрополь знаходиться на околицях міста Серет.) Зараз на північній Буковині єврейська меншість налічує ледь 1,7% всього загалу населення, натомість у Сучаві їхдесь близько 50 осіб [38].

ShtetLinks⁸ є інформаційним проектом, що провадиться англійською мовою, організації JewishGen і має на меті створення інформаційного сервісу про місця проживання замкнених єврейських груп. Сайт містить інформацію і розлогу базу даних про долю єврейських сімей, численні світлини, а також лінки до

⁸ *Shtetl* – єврейська суспільна одиниця.

сторінок, котрі постачають (дають) нові відомості на тему тієї чи тієї місцевості.

Єврейське населення у діаспорі внаслідок розпорошення в різних життєвих обставинах і в різному оточенні розпадається на кілька етнічно-культурних груп: ашкеназі, сефардійців, східних євреїв, вони користуються різними мовами, тому ShtetLinks не обмежується історією європейських євреїв. Тут можна знайти відомості про єврейську меншину в Америці, Азії і Африці, Європі, на Близькому Сході, а також у таких країнах, як Білорусь, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Молдавія й Україна.

Варто зазначити, що невідомо для чого описи Буковини поміщено на підсторінці Румунії і Молдавії, з особливим виділенням повіту Сучава.

Слід також сказати, що основним джерелом інформації про єврейські гміни є ґрунтовна праця доктора Гуго Гольд "Історія євреїв на Буковині" [21], яка знаходиться на цій сторінці.

Проблематичним є факт, що автори сервісу часто посилаються на сайт Світової спілки євреїв Буковини (<http://www.bukovinajewsworldunion.org>), який не функціонує, бо власники цієї сфери (області, царини) виставили її на продаж.

Ще одна інтернет-сторінка цієї меншості (<http://jewishwebindex.com/>), що провадиться Тедом Маргулісом, будучи зібранням лінків, що відсилають до єврейських генеалогічних інтернет-ресурсів, також містить матеріали, зібрані самим автором протягом останніх 50 років. Цю сторінку відвідало понад 200 000 осіб, що є доказом її популярності, а також актуальності поміщених тут відомостей. Буковина є окремим розділом цієї вітрини.

В інтернеті є також сторінки, що описують окремі єврейські гміни на Буковині, як, наприклад, про Гуру Гумору (<http://humora.tripod.com/>).

Засновником цієї сторінки є Товариство колишніх жителів містечка Гура Гумору та його околиць. Товариство формально виникло у 1988 році, а потім зареєструвалося в Ізраїлі. Метою цієї організації є збереження пам'яті про єврейську громадськість Гури Гумору шляхом суспільної діяльності, а також діяльності Благодійницького Фонду, спрямованої на користь її членів.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Завдяки цьому Фондові було видано щоденники і фотоальбоми, а також відновлено єврейський цвинтар в Гура Гумору.

На цій сторінці можна знайти матеріали, що стосуються історії регіону, карти Буковини і світлини мешканців, наукові статті і спогади євреїв з цього містечка. Більша частина матеріалів подається англійською і румунською мовами.

І чернівецьким євреям було присвячено англійськомовну сторінку (<http://czernowitz.ehpes.com/>). Ініціатори так званої групи Czernowitz-L створили вітрину, основним завданням якої є створення бази даних (статті, спогади, фотографії, листи, мапи, лінки тощо), яка б продовжувала генеалогію і історію єврейської громади (спільноти) в Чернівцях і Садгорі.

Пригадаймо, що зараз Садгора (польськ. Sadagora, румунське Sădăgura, іврит סאדגורא) є передмістям міста Чернівці. Колись це було окреме містечко, яке перед II світовою війною було відоме як центр хасидизму. Слава цього невеличкого населеного пункту сягає 1842 року, коли тут поселився представник роду, що виводиться від видатного Дов Бера з Міжріччя. Дов Бер – харизматичний хасидський цадик⁹ Ізраїль з Ружина, який переїхав сюди з Поділля, де його переслідували органи російської влади, і прийняв прізвище Фрідман. Він став засновником нової династії цадиків, що зветься садгорською. У Садгорі він спорудив розкішну резиденцію і синагогу і створив один з найбільших у Європі осередків хасидизму, до якого стікалися численні вірні з усього континенту, що цьому маленькому містечку надано ім'я "Єврейського Ватикану". Центр садгорських цадиків, яких віруючі визнавали чудотворцями, гримів славою не тільки через велику свою пишноту, а й завдяки обов'язковому на ньому етикеті, з розбудованими церемоніями, що на хасидів справляло величезне,

⁹ Цадик, садік, садик (з івritу צדיק – *saddik* = 'справедливий') – харизматичний ватажок групи (фракції) юдаїзму – хасидизму. Він був для спільноти зразком побожності, упокорення і справедливості. Цадики користувалися загальною шанобою, зважаючи на приписувану їм здатність творити чудеса і зцілювати людей. І після їх смерті їхні могили приваблюють численних паломників (прочан). На світі існує чимало династій цадиків, що живуть у єврейській діаспорі.

незабутнє враження, зміцнюючи могутній культ династії Фрідманів. Цей центр існував до II світової війни. Більшість місцевих євреїв було знищено або вивезено до концтаборів, проте останній цадик спромігся щасливо виїхати за кордон [55].

На сторінці знайдемо посилання до інших вітрин єврейської тематики, старі світлини й листівки з видами Чернівців, матеріали єврейського музею, книгу гостей, а також історичні назви вулиць міста різними мовами.

Єврейській культурі в містах Буковини присвячено сторінку єврейською мовою (<http://www.bukovina.org.il>), сторінку, яку ми коротко охарактеризуємо. Засновником цієї вітрини є ініціативна група ізраїльських євреїв, членів Світової організації євреїв Буковини з центром у Тель-Авіві. Багаті зібрання електронної бібліотеки, представлені румунською, німецькою, англійською, давньоєврейською (іврит) мовами і мовою їдиш, є цінним етнографічно-культурним матеріалом, який *de profundis* (лат. з глибин) описує суспільно-культурну систему буковинських євреїв.

Далі обговоримо Сторінку Крайового товариства буковинських секлерів з місцеперебуванням у Бонігад (<http://www.bukovina.hu>).

Угорці, в тому числі й секлери, втекли від імператора у 1764 році з населеного пункту Медефальва, під проводом Андраса Хадіка вони прибули на Буковину. Поселилися там в п'ятиох населених пунктах: Хадікфальва, Андрасфальва, Йошафальва, Істенсегітс і Фогадістен [56, с. 247–258]. За даними статистики, у 1857 році їх число становить 7282 особи, тобто 1,6%, а в 1910 – 10391 особу, тобто 1,3% всього загалу населення на Буковині [2, с. 28].

Угорськомовна сторінка містить відомості про етнічну організацію, її членів, статутні цілі й завдання. Особливу увагу зосереджено на проблемі відродження й розвитку культури буковинських секлерів. Аналіз матеріалів дозволяє стверджувати, що фольклор трактується як розрізнявач (розрізнявальна ознака) місцевої ідентичності. Є доступними книги і статті, присвячені завданням етнографії і історії буковинських секлерів, фольклористиці, традиціям і звичаям; ці матеріали свідчать про те, що документування слідів цієї культури й передача знання молодому поколінню є основним завданням Товариства і

аналізованої сторінки. На вітрині секлерів ми можемо знайти великий бібліографічний список і самі матеріали про них (про секлерів)¹⁰. Це, зокрема, праці Яноса Полека (*Węgrzy bukowińscy [w:] Bukowina - Austro-Węgry, Budapest 1899*), або, скажімо, працю Фоки Іболя з області досліджень над культурою секлерів (*Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához, Szekszárd, Babits, 2000.*)

Нашу увагу привернули до себе також роздуми угорського дослідника Габора Лагзі. У статті під назвою "Угорці мають свої Східні Креси" автор аналізує і порівнює Семиграддя (польськ. *Siedmiogród*) і польські Східні Креси, зіставляючи секлерів і етнічні групи на польсько-українському пограниччі. Побіжний огляд цих двох культурних явищ дозволяє зауважити, що по обидві сторони Карпат місцеве населення було особливо під загрозою ворожих атак і тому мало обов'язок захисту кордонів; за це воно мало особливий статус і численні привілеї [62, с. 70]. І тут, і там національні поділи були менш значними, ніж поділи

¹⁰ Antal Béla: *Emlékek a hadikfalvi székelyek életéből*, Bonyhád, 2000; Albert Gábor: *Emelt fővel. Magyarország felfedezése sorozat. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1983*; Csupor Tibor: *Mikor Csíkból elindultam - A bukovinai székelyek élettörténete. Magyarország felfedezése sorozat. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1987*; Féja Géza: *Sarjadás: Sárközi élmények és utazások. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1963.*; Földi István: *Mádéfalvától a Dunántúlig. Szekszárd, 1987*; Gáspár Simon Antal: *Az én szülőföldem, a bukovinai Istenségsítés. (facsimile) Bp., Akadémiai Kiadó, 1986.* ; Halász Antal: *A hazatértek. A bukovinai magyarok kétszáz esztendeje. Saját kiadás, nyomtatva: Grafika ny., Nagyvárad, 1941*; Mikecs László: *Csángók. Bolyai Akadémia, Bp. 1941.* (Újranyomatva: *Optimum Kiadó, 1989.*); Sebestyén Ádám: *A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Madéfalvától napjainkig. Szekszárd, 1972*; Sebestyén Ádám: *A bukovinai székelység tegnap és ma. Tolna Megyei Könyvtár. Szekszárd, 1989*; Solymár Imre-Szóts Zoltán: *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához (3), Pécs, 1995.* (*Baranyai levéltári füzetek 169.*); Solymár Imre-Szóts Zoltán-Foki Ibolya: *Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához. Babits, Szekszárd, 2000*; Höfler Lajosné (szerk.): *Tanulmányok a bukovinai székelyekről 1995-1998, Bonyhád, 1999*; Balassa Iván: *A határainkon túli magyarok néprajza. Gondolat, Budapest, 1989., [97-99, 242-244, 256-261, 265-271. o.]*; Sántha Alajos: *A bukovinai magyarok története. Kiadó: Sántha Alajos, Kolozsvár, 1942.*

суспільні. Вигоди, що випливали з факту володіння шляхетським титулом (що часто означало приналежність до *Natio Hungarica* і *Natio Polonica*), сприяли мадяризації і полонізації і переходу з православ'я на віросповідання римо-католицьке. Натомість Семиграддя, на відміну від польських Кресів (змінних у часі і просторі), мало кордони, обумовлені географічним положенням, тут не було лише культурної та мовної близькості [42, с. 71].

Буковинська тематика майже не присутня у словацькому інтернетному просторі. Серед небагатьох сторінок, що містять відомості чи, скоріше, згадки про цей регіон, вдалося знайти дещо суперечливий (спірний) текст, автором якого є Йозеф Юрашка, про словацьку меншість на Буковині (<http://www.svet.czsk.net/clanky/svet/kysucebukovina.html>).

Описуючи словацькі дороги до буковинської землі, автор аналізує стосунки між словаками й поляками, дорікаючи останнім за асиміляційні впливи.

"Кількість наших (словацьких) поселенців,- зауважує автор,- швидко зростала, а в другій половині дев'ятнадцятого століття було вже 25 населених пунктів, де мешкали словаки, котрі розмовляли кисуцьким діалектом, "по-нашому", й називали себе словаками...

У 1803 році, коли словацький народ жив у тяжких умовах і не мав іще своєї писемності, "словацьке суспільство" перехопили "охочі й готові до цього" поляки, які за посередництва костелу й шкільництва зміцнили давно втрачені позиції (суспільні) на Буковині. Протягом 1834-1842 років на південній Буковині вони заснували три села, до яких стягли нащадків перших піонерів (словацьких). Це такі села: Новий Солонець (*Solonențu Nou*, 1834 р.), Плеша (*Pleşa*, 1836 р.), і Пояна Мікулі (*Poiana Micului*, 1842 р.)" [25]¹¹.

¹¹ Populácia našich odídencov sa prudko rozrástla a v polovici devätnásteho storočia už bolo v Bukovine 25 lokalít, kde žili Slováci, ktorí hovorili kysuckým nárečím "tak po našemu", a nazývali sa Sloviokmi... Keďže roku 1803 žil slovenský národ v ťažkej porobe a nemal ešte ustálený spisovný jazyk, tak sa "sloviockej komunity" v Bukovine ujali "ochotní" Poliaci, ktorí si prostredníctvom kostola a školy upevňovali dávno stratené pozície v Bukovine. V období rokov 1834-1842 boli založené v južnej Bukovine tri dediny, doktorých sa nasťahovali potomkovia prvých pionierov. Sú to obce: Nový Solonec (v r. 1834), Pleša (v r. 1836) a Poiana Micului - Poľana Malého (v r. 1842).

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Дуже мало в Інтернеті відомостей на тему буковинських вірменів. Щоправда, вдалося знайти цікаві відомості на сторінці Вірменської фундації об'єднання шанувальників вірменської культури з центром у Варшаві (<http://www.fundacjaormianska.pl>). Фундація є неурядовою організацією, що діє згідно з ідеєю non profit, що походить із середовища польських вірменів. Фундація розвиває діяльність вищезгаданого Об'єднання, керуючись постійно ідеями філантропії, суспільної солідарності і альтруїзму.

І хоча ця організація знаходиться в Польщі, її члени зацікавилися Кутами над Черемошом, так званою малою столицею польських вірменів. Кути знаходяться на пограниччі Буковини, Покуття й Гуцульщини. Вірменська фундація влітку 2008 року організувала волонтерський табір, який мав на меті рятування покинутих або занедбаних цвинтарів вірмен. У межах волонтерського табору юнаки і дівчата з Польщі, Германії і України зробили опис цвинтарів і вірменських могил (поховань), упорядкували списки прізвищ осіб, що там спочивають, а також виконали реставраційну роботу і навели порядок на цвинтарях. Додатково вони склали перелік реляцій (звітів, донесень, повідомлень) місцевого населення, яке є свідченням полікультурної історії регіону. Невід'ємним елементом проекту було організування майбутньої опіки над цвинтарями і місцями поховання.

Декілька слів скажімо про Міжнародний фестиваль "Буковинські зустрічі". Услід за головним ініціатором цього міжнародного заходу Збігневом Ковальським йдуть сьогодні журналісти різних країн, проголошуючи ідеї толерантності (терпимості) і міжкультурного діалогу (спілкування). Після Буковинських Зустрічей, котрі вперше відбулись у 2008 році у Словаччині, "Turčianske Noviny – My" пишуть:

"Буковина є краєм, в якому жили й живуть представники різних національностей, розмовляючи різними мовами, розуміють один одного і можуть зберегти свої традиції. Це неповторний, століттями відкритий на впливи багатокультурний регіон, де люди призвичаїлися до мовно-культурного розмаїття. Сценічні презентації є тільки зовнішньою стороною Фестивалю,

який є передовсім зустріччю людей, пов'язаних з культурою Буковини. Зараз буковинці є, як і росіяни, в усьому світі - від Уралу аж до Бразилії" [57].

Журналісти підкреслюють, що буковинці живуть у малих (локальних) суспільних групах і часто є меншістю у країнах свого місцепроживання. На фестивалі шляхом інтеграції з іншими мешканцями Буковини вони мають можливість утвердитись у переконанні у власній окремішності і зміцненити почуття зв'язку з власною культурою, а також з поліетнічною культурою Буковини [10].

У свою чергу на сторінці Чернівецької міськради (<http://www.city.cv.ua/>) можемо прочитати: "Буковинські Зустрічі - це не тільки презентації фольклору, поліетнічної культури, а передусім вони є спробою прищеплення молодому поколінню духу багатокультурної Буковини - Європи в мініатюрі. Шляхом Фестивалю ми доростаємо до цінностей об'єднаної Європи. Шляхом міжкультурної комунікації ми пізнаємо сусідів і стаємо єдиним цілим (цілістю)".

Ядвіга Кучабінська, почесний голова Поляків північної Буковини, на інформаційному сервісі Товариства Спільнота Польська (<http://www.poloniapolska.pl/index.php?=ak60622>) зазначає, що цілями Фестивалю є стимулювання процесу творення свідомості буковинської спільноти, особливо серед молоді, а також показання Буковини як прикладу можливості порозуміння і співпраці різних національностей, а водночас поваги і збереження власної культурної ідентичності.

Зазначимо, що буковинські поляки з самого початку своєї діяльності в громадських організаціях у ХІХ столітті були налаштовані на гармонію і толерантність. У першому номері "Gazety Polskiej" (Чернівці, 30 липня 1883 р.) є такі пророчі слова: "Ми, поляки, хочемо бути в державі, в якій живемо, елементом її порядку, миру і громадської злагоди".

Томаш Калуський на сторінці Поляків української Буковини у статті про минулорічний Фестиваль у Пілі зауважує, що Буковинські Зустрічі - це не тільки проби і сценічні покази (презентації) їх учасників. За словами Збігнева Ковальського, кульмінацією Фестивалю є "вечірньо-нічні зустрічі, розмови, спільне музикування, співи й ігри, кулінарні почастунки. Ось цей

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

найцінніший аспект Фестивалю, натуральний, спонтанний, правдивий".

Після Фестивалю у 2006 році на сторінці поляків Бердянська (www.polonia.org.ua) ми знаходимо такі слова: "Буковина вражає і будить уяву своїми мальовничими краєвидами. Однак, не менш гідний подиву є культурний краєвид цих земель. Бо це є регіон не стільки співіснування, скільки взаємодії і взаємопроникнення культур, віросповідань, мов і традицій".

Якщо деякі дослідники кажуть про цю землю як про Європу в мініатюрі, то, дозволимо собі таку парафразу, Буковинські Зустрічі, що відбуваються в різних країнах, є Буковиною в мініатюрі. У свою чергу, проведені нами дослідження інтернет-простору дозволяють стверджувати, що тепер, на фоні глобалізації, твориться нове суспільно-культурне явище, ім'ям якого є *'social network'* – буковинська соціальна мережа.

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ТА АРХІТЕКТУРНИЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

Сторожинець – місто районного підпорядкування, адміністративний та культурний центр найбільшого району Чернівецької області. Воно розташоване на обох берегах ріки Серет, біля підніжжя Карпат, за 20 км на південний захід від Чернівців.

Сторожинецький район було утворено 11 листопада 1940 р. У сучасних межах він існує з 4 січня 1966 р. Його територія є найбільшою в області і становить 116 тис. га. До складу району входять 38 сільських населених пунктів. Район розташований в південно-західній частині Чернівецької області, на півдні межує з Румунією, членом ЄС. Сторожинець перерізає важлива залізниця Чернівці – Глибока – Сторожинець – Берегомет з відгалуженням від Карапчева на Чудей, Красноільськ. Найважливішими шосейними шляхами є *Чернівці – Сторожинець – Красноільськ, Глибока – Сторожинець – Вижниця та Кіцмань – Дубівці – Сторожинець*. Повз місто та район протікає річка Серет з притокою Малий Серет. Місто має автобусне сполучення з Чернівцями, а також з багатьма селищами й селами району та області [120, с.12-13].

Назва міста походить від слова "сторожинець" – у давнину це означало 'укріплений пункт', тобто "варта", "охорона", де перебувала сторожа. Можливо, саме тут розміщувався форпост Шипинської землі. В іншому варіанті цього твердження говориться, що тут знаходився "сторожовий пост древніх русичів – "сторожинець" – укріплений пункт, який був протипагою у боротьбі проти монголо-татар у XIII-XIV століттях. Щодо етимології назви *Сторожинець*, то ця назва походить від давньослов'янського слова "страж", в давньоруський час – "сторожь", означало 'охорону чого, чи кого-небудь' [97, с. 71], [98, с. 190]. Слова "сторожень", "сторожа" застосовувалися для позначення варті, охорони, передового загону війська. Похідним

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

від нього є "сторожка", "сторожня", "сторожниця" – приміщення, де живе охоронник, вартовий або передовий охоронний загін. Словом "сторожевое" називався і особливий податок, що збирався з населення, а терміном "сторожье" – глухий закуток, непрохідні нетрі, болото, заболочений ліс, непролазні хащі тощо. Отож, назву населеному пункту Сторожинець дав сторожовий пост, сторожова вежа, охоронний пункт, поблизу якого пізніше й утворилося поселення. Його жителі, очевидно, виконували певні військові повинності. З середньовічної історії Молдавського князівства відомо, що терміном "стража" називались загони жителів сіл, які в мирний час несли обов'язки по охороні кордонів, доріг та мостів. Безсумнівно, варто підтвердити зв'язок цього слова зі старослов'янською, з давньоруською та давньоукраїнською мовами. Це визнають як вітчизняні (Карпенко Ю.О., Тимошук Б.О.) так і зарубіжні науковці (М.Костахеску, Д.Лібенвайц, Я.Буяк) та інші [97, с. 190], [114, с. 5], [122, 1963 р., 13 червня], [5, с. 9-10.], [43, с. 1, 39.] У 1919 р. була спроба перейменувати Сторожинець у Флондорени за прізвиськом поміщицької родини, якій колись належало це поселення, але нова назва не прижилася [107, с. 253], [97, с. 71].

З ГЛИБИНИ ВІКІВ

За археологічними матеріалами поселення Сторожинець вже існувало в XIV – XV ст. Це підтверджується знахідками археологічних пам'яток, виявлених на початку 60-х років відомим буковинським археологом Б.О.Тимощуком. Він встановив, що найдавнішим поселенням в його межах є селище XIV – XV ст. [122]. Рештки останнього знайдено в центрі сучасного міста, на лівому березі Серету, на території районної лікарні (район теперішньої вулиці ім. П.Видинівського). Тут були знайдені фрагменти пізньосередньовічної кераміки, шматки глиняної обмазки, кістки тварин.

Уперше в історичних джерелах Сторожинець згадується 18 лютого 1448 року в грамоті молдавського господаря Романа II (1447 – 1448.), який подарував село пану Петря, сину Томи [7, с. 299–300]. Як свідчать документи молдавського періоду (1359–1774 рр.), село розвивалось дуже повільно. Навіть наприкінці XVIII – на початку XIX ст. поселення продовжувало залишатись феодално-залежним селом, розділеним на ряд частин, які належали різним власникам з родини Ропчанул та Сорочану [105, с. 546–547], [33, с. 5–6]. Станом на 1829 р. більша частина села опинилась у власності Іоанна фон Гарсте. Цей власник передав свою власність своїй дочці Катерині, яка була одружена з Миколою фон Флондором. З цього часу Сторожинець став місцем проживання родини Флондорів, представники якої відігравали чималу історичну роль в суспільно-політичному житті Буковини.

ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ ТА МІСЦЕВА ВЛАДА

До 1790 р. Сторожинець входив до Сучавського дистрикту, а пізніше до Чернівецького, який з 1794 р. став називатись повітом. У складі Чернівецького повіту Сторожинець перебував аж до 1854 р., коли був виділений в окремий повіт [91, с. 65]. Виділенню його в окремий повіт передувало здійснення великої та копіткої роботи австрійської влади. Скажімо, численними стараннями останньої протягом 1786–1809 рр. була прокладена стратегічно важлива дорога *Снятин – Дубівці – Сторожинець – Віков – Солка – Качика – Гура-Гумора*. Дана комунікація складала 113 км (15 австрійських миль, 1 миля = 7,58 км) і вважалася державною дорогою ("Reichsstrasse"). Ця дорога часто називалася "*Горайський шлях*", оскільки її будівництвом керував інженер капітан Гор. У народі цю дорогу називали "*царською*". На початку XIX ст. були впорядковані дороги на Чернівці довжиною 22 км, дороги на *Луківці–Берегомет* та *Серет–Вижницю–Кути*, а також на *Прескарени–Глибоку–Серет–Дорохой–Ясси*. З часом ці шляхи отримали тверде покриття, вкриті бруківкою; їх було доведено до австрійських стандартів у 7 м. завширшки. На узбіччі були прокладені спеціальні стічні рови. Так, у доповідній записці Галицького губернаторства 1826 р. йшлося про підготовку будівництва шосейної дороги Чернівці–Сторожинець, а протягом 1827–1829 рр. – про будівництво та ремонт шосейних доріг Чернівці – Сторожинець, Сторожинець – Панка [79, спр. 4942], [80, спр. 5082], [81, спр. 5983]. Будівництво окружної дороги Чернівці–Сторожинець тривало і в 1822–1832 рр. Протягом 1833–1834 рр. тривала переписка з домініумами Буковини (Кам'яна, Михальча) про внесення сум та про те, щоб їхні мешканці виконували необхідну роботу, спрямовану на будівництво дороги Чернівці – Сторожинець. У 1836 р. домініуми Кам'яна, Михальча, Бросківці, Сторожинець отримали циркуляри щодо внесення грошових сум на будівництво дороги Сторожинець – Чернівці [82, спр. 6218], [83, спр. 6219], [84, спр. 6282], [85, спр. 6854]. У спорудженні дороги Чернівці–Сторожинець 1834–1836 рр. доклали також чимало зусиль селяни з передмістя Чернівців – Роші. В 1836 р. Чернівецький магістрат звільнив їх від будівництва цієї дороги. У

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

1837 р. домініуми вже доповідали про завершення будівництва "Сторожинецької дороги". У продовж 1840 - 1843рр. тривала подальша переписка Чернівецького магістрату з мандаторіатом Великий Кучурів і Жучка, домініумами Бросківці і Ропча щодо питання ремонту окружної дороги Сторожинець - Чернівці [86, спр. 7004], [87, 7005], [88, спр. 7728].

У першій половині XIX ст. Сторожинець упевнено зростає кількісно як в житловому, так і в господарському відношенні. Так, упродовж 1848 - 1849 рр. тривала переписка домініумів Буковини про поставку матеріалів для будівництва Сторожинецької окружної каси. Протягом 1847 - 1865 рр. кількість господарств зросла з 177 до 277 одиниць. В 1840 р. великими зусиллями місцевої влади було прокладено через Серет перший міст. У 1848 році було прокладено стратегічно важливу дорогу *Галиція - Буковина - Семигородщина*, яка у свою чергу проходила через Сторожинець. Вона була відома ще як "*Кайзерштрассе*".

У 1854 р. Сторожинець згадується як містечко, але без права торгу. Станом на 1869 р. Сторожинець нараховував 3831 чол. та 636 будинків. В 1880 р. кількість жителів збільшилась на 5139 осіб (за іншими даними на 4852), у 1890 р. - на 5674. У 1900 р. у Сторожинці мешкало вже 6673 жителя, з них 3329 чоловічої та 3344 жіночої статі. З них 587 чоловік було особами німецької національності. Тоді у містечку нараховувалося 1700 будинків [105, с. 547]. За конфесійною ознакою найбільше було осіб греко-орієнтального віросповідання - 2527 осіб, 2410 осіб єврейського віровизнання, 1576 осіб римо-католицької релігії та 160 осіб інших віровчень. У 1901 р. населення сягнуло 7000 чоловік. А в 1910 р. місто разом з передмістями нараховувало 10353 особи (5072 чоловіків та 5281 жінок) та 1965 будинків. За національною ознакою місто виглядало так: 3898 румунів, 3453 євреїв, 1116 поляків, 949 українців, 905 німців, 23 липовани, 4 вірмени, інших - 5. У 1930 р. без передмість кількість сторожинчан становила 8611 осіб. А в 1938 р., враховуючи населення Майдану, Білки та Радівців, кількість мешканців зросла до 12554 ос. В 1941 р. кількість населення знизилася до 7198 осіб, з яких 5326 румунів, 897 поляків, 789 українців, 118 німців, інших національностей - 68 [43, с. 194-200], [98, с. 888].

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Вирішальні соціально-політичні та господарські зміни в житті громади Сторожинця почалися в 1850 р. Саме тоді був утворений Чернівецький повіт з Садагурою та Сторожинцем. Згідно з адміністративним рішенням з Відня від 24 квітня 1854 р. Буковину було поділено на 15 повітів, серед них і Сторожинецький повіт [75, с. 73-74], [92, с. 33]. На чолі повіту стояв повітовий староста. Поселення почало перетворюватись у повітовий центр. З цього часу у документах Сторожинець згадується як містечко. В архівних документах на схематичному плані Сторожинця 1856 р. зображено торгівельну площу, вулицю Військову, Окружну на Чернівці та Ропчанську, численні провулки (гассе). У 1861 р. бургомістром Сторожинця бачимо боярина Ніколая Флондора [43, с. 40-41]. Застосування владою міграційного та суспільно-політичного інструментарію значно поштовхнуло економічний розвиток містечка, в якому вже на 1869 р. мешкав 3831 житель та числилось 636 будинків. У 1880 р. тут проживало 4852 мешканці, у 1890 – 5674 жителі. На 1900 р. населення Сторожинця складало 6673 мешканця, у 1901р. досягло 7 тис. осіб [43, с.197]. На 1900 р. найбільше було православних – 2527, римокатоликів – 1576, іудеїв – 2410, інших віросповідань – 160. За Австро-Угорщини (1774-1918 рр.) Сторожинець являв собою поліетнічну та багатоконфесійну мозаїку типового провінційного містечка краю. Тут проживали українці, німці, поляки, румуни, євреї, вірмени, чехи, угорці, словаки, цигани.

Скасування кріпосного права на Буковині 9 вересня 1848 р. посприяло зародженню в 60-80-х роках ХІХ ст. ринкових відносин у сільському господарстві, поширенню товарно-грошових відносин, розвиткові ремесел та промислів (бондарство, столярство, чинбарство) [75, с. 94]. Зокрема, в 1872 р. у містечку з'явилася перша парова машина. Звела її єврейська громада. У лазні був влаштований водяний насос. З 1890 р. у містечку функціонує цегельний завод, 2 гуральні, 2 лісопильні, 2 млини, відгодівельний пункт, парова та водяна машини – кожна на 17 кінських сил. В 1889 р. у Сторожинці почав працювати свій лісопильний завод (філія) відомої будапештської фірми "Леопольд фон Понтер", тут же функціонував невеликий шкіряний завод, діяла філія фірми з виробництва швейних машинок "Зінгер"

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

(представник фірми Б.Матеяса), підприємство братів Гехтів (виробництво мила та інших виробів з жиру), невелика фабрика Сокальського з виготовлення капелюхів [75, с.136, 139].

Велике значення мало відкриття державної залізниці 30 листопада 1886 р., що з'єднала Глибоку, Сторожинець та Берегомет над Серетом. Її довжина становила 53 км. З 1892 р. населений пункт користується правами торгу ("Marktrecht"). Щорічно проводилися ярмарки (1-3 травня та 20-23 вересня) та щотижневі торги [43, с. 41]. До послуг жителів та гостей містечка були крамниці Мозеса Маргулеса та Ісидора Верта, готель "Централь", у якому розміщувалися ресторан та кав'ярня. Тут гості мали можливість смачно попоїсти та випити напої різних гатунків та міцності (ром та ін.). Вартість однієї кімнати в готелі становила від 2 крон 40 крейцерів і вище. Фіакр спроваджував подорожнього до вокзалу за 1 крону, година їзди коштувала 1 крону 60 крейцерів, на день – від 10 до 12 крон. До послуг був також поштовий, телеграфний та телефонний зв'язки з Чернівцями, палац Флондорів, приватні угіддя графа Миколи Василька (1868-1924), мисливський будинок Оренштайна, кредитно-ощадний банк Р.Лібенвайна (з 1901 р.), кредитний інститут, міський сад та багато ін. З 31 серпня 1868 р. у Сторожинці діє повітова управа (староство), повітовий суд, з 1885 р. – податкове управління (його очолював Е.Нойман) [43, с.196]. У 1913 р. у місті було прокладено водогін, каналізацію, діяла власна електростанція. У місті працювали окружна клініка, ветеринарна лікарня, школи, культові споруди. В 1900 р. місцеві мешканці звернулися до крайового уряду у Чернівцях з проханням про переведення Сторожинця до розряду міст. 21 травня 1904 р. Сторожинець був затверджений містом [105, с. 547]. В ньому організувалося міське управління та суд. Одним з перших бургомістрів міста був Йоган Кучера, згодом Ісидор Катц, Адріан Ончул, Еміліан Служанський, Флондор, Шлемко, Ратцький та ін. Протягом 1907-1908рр. було зведено лікарню, у 1908 р. – "Німецький дім". У 1910 р. у місті було відкрито пам'ятник австрійському цісарю Францу Йозефу (1848-1916). Цього року кількість мешканців міста разом з передмістями становила 10353 осіб [43, с. 196-200].

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

За Австрії (1774–1918 рр.) тут функціонували філії всіх центральних українських організацій: "Руська Бесіда", "Українська школа", міська "Читальня", Українське "Касино" [98, с. 888]. Філія "Руської Бесіди" у Сторожинці почала діяти в 1905 р. Тут працювали доктор В.Сивак (голова), Т.Іваницький, Н.Волянський, О.Влад, В.Микитович [34, с. 33, 34-35]. Філія брала активну участь у заснуванні читальні в *Нових Бросківцях і Кома рівцях тощо*, у головних зборах читалень у Панці і Панці-Забагні. Заслуженими і вельми почесними членами "Руської Бесіди" у 1888 р. були видатний український культурний діяч краю Іларій Окуневський

(1832-1896 рр.) та Винницький. Беззаперечно, українське життя очолювали відомий політичний діяч краю Теодор Іваницький (1860-1933 рр.), управитель комерційного кооперативу Атаманюк, греко-католицький священик Миколай Волянський, інспектор народних шкіл Михайло Дашкевич, політичні лідери українського табору барон Микола Василько (почесний громадянин міста), Володимир Залозецький, Юрій Сербинюк, родина повітового лікаря Атанасія Окуневського, його дочка Софія Окуневська (1865–1926 рр., український громадський та культурний діяч, лікар), за Королівської Румунії (1918–1940 рр.) – буковинський художник Пантелеймон Видинівський (1891–1978 рр., графік, маляр, каліграфіст, портретист) [74, с. 50], [98, с. 888], [113, с. 29, 36–43, 50–51], [112, с. 666]. У Сторожинці в гостях в Окуневських не раз бували буковинська горлиця Ольга Кобилянська (1863-1942), письменниця та громадський діяч Наталія Кобринська (1855-1920 рр., прозаїк, публіцист, дослідниця фольклору, літературознавець), український новеліст Василь Стефаник (1871–1936 рр.) [113, с. 62–65, 70–79, 164–165], [105, с. 548], [114, с. 6–7], [77, с. 75].

У місті діяли численні спортивні товариства: українська футбольна команда "Довбуш" (з 1922 р.), польська "Полонія", німецька "Ян", єврейські "Маккабі", "Гакоат", "Поалеціон", румунські "Баски", "Драгош-Воде", інтернаціональний робітничий спортивний клуб "ІАСК". Так, у 1923 р. у Чернівцях вперше розігрувався кубок з футболу, заснований Янку Флондором. Переможцем стала українська команда "Довбуш", яка завоювала кубок та 11 медалей [78, с. 8, 10], [43, с. 84-85].

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

Поліетнічну мозаїку міста представляли численні соціокультурні, освітні, національні товариства, що були своєрідним обличчям мультинаціонального містечка. Так, у 1900 р. тут вже діяла філія "Товариства християнських німців". Головою товариства був Едмунд Гофман. У 1911 р. виникло "Католицько-німецьке товариство у Сторожинці", протягом 1913–1914 рр. – товариство німецьких вчителів Сторожинецького повіту. Почесними головами тут були Йозеф Мор в 1913 р. та Франц Манц в 1919 р. У 1914 р. була заснована "Сторожинецька східна група № 54 товариства тверезості". З 1881 р. єврейську громаду представляли товариство єврейських ремісників Бенно Кюнстліха, товариство "Сіон" 1898 р. Головами були Йозеф Маурюбер та др. Менчер. В 1910 р. було утворено товариство ремісників Адольфа Ліппа, в 1920 р. – єврейське національне академічне товариство Северина Гершдорфера, в 1936 р. – благодійне товариство "Армут". Очоловав його Фільде Фауст [90, с. 12, 30-31, 35, 43, 50, 63, 65, 67, 69, 71, 91], [89, с. 286, 413, 516].

Одним з ідеологів приєднання Буковини в 1918 р. до Королівської Румунії виступив відомий громадсько-політичний діяч зі Сторожинця Янку Флондор (1865–1924 рр.) [107, с. 253], [108, с. 106–107]. Суцільною вигадкою була теза про короля "Фердинанда I – визволителя Буковини" [108, с. 109] У Чернівцях генерал Задіка зустрів лише натовп переляканих "більшовизацією населення" панів. А в Сторожинці, спадковій власності родини Флондорів, ситуація взагалі виглядала трагікомічною. Член "Румунської національної ради" К.Клайн, який сам "влаштував помпезну зустріч визволителям", залишив безцінні свідчення тієї зустрічі: "Близько 9-ї години вечора прибув загін...і з розгорнутим трикольоровим прапором промаршував головними вулицями Сторожинця. Віконниці були зачинені, штори спущені, на вулиці – жодної живої душі. З великими труднощами було примушено одного власника відчинити ресторан, щоб почастивати офіцерів. Сповістив кількох румун про прибуття цього загону, однак окрім пана Георга Жемна ніхто не прийшов". За свідченням цього ж Клайна, тільки він сам "вітав" визволителів краю на станції Глибока [108, с. 106–107]. Придушене новою владою з 1919 р. українське життя розвинулось лише в 1930 р. завдяки невтомній праці доктора Юрія Мельничука, якого за "гідну поставу в

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

обороні української національної честі" було застрелено в 1940 р. румунською старшиною на Мармарошині [98, с. 888].

У період "Великої Румунії" чи не єдиною справжньою окрасою центральної частини міста залишався так званий скотський ринок, який з часом перенесли з центру до іншого місця, неподалік місцевої залізниці. На місці, де знаходився скотський ринок, незабаром було закладено гарний парк. Цьому сприяла вся громада міста та лідери різних релігійних конфесій. Продовольчий ринок залишився на старому місці. Він був значно розширений і наново змощений. Місто мало прокладені добротні дороги, а городяни по праву пишалися найкращими пляжами і найчистішим піском Серету. Пагорбне розташування Криви досить вдало поєднувало швидку їзду на лижах та санях засніженими взимку сторожинецькими вулицями. Палітру визначних пам'яток, зведених за часів бургомистра др. Катца, доповнювала міська лазня та лікувальна баня. Водопровідна вода у Сторожинці була визнана як лікувальна відомим дослідницьким інститутом у Відні. Під час Першої світової війни міська лазня і лікувальна баня були зруйновані. Була відбудована лише лазня. Лікувальний заклад було перероблено під квартиру для міських чиновників [43, с. 44-47]. Зрештою, місто вже не мало тих передвоєнних ресурсів, тому повільно занепадало в часи Великої Румунії, як і решта буковинських міст: Сучава, Радівці чи Кимполунг. "Особливо інтересна доля Сторожинця, міста" тим, "що, незважаючи на незначне населення (12.000), мало перед війною надзвичайно культурний вигляд: були комунальні зисковиті підприємства, тартак, сиротинець (притулок для сиріт) для дітей усіх національностей, свої театри, пречудовий парк, майдан для спорту, гарні пішоходи й добре бруковані вулиці, електрика, водопровід та каналізація, лікувальна купальня й прегарний будинок гімназії, позичкова каса й т. д. З приходом нової влади й жерента, що заступив місце усуненого бургомістра-німця, почав занепадати комунальний добробут: лікувальні купелі завалилися, пішоходи, вулиця, електрика, водопроводи, тартак, рухоме майно, гімназія, сиротинець, парк, гімнастичний майдан - все випродано за гроші або розкрадено, або вщент зруйнувалося, або стало негодящим для вжитку, і сьогодні Сторожинець уже не пригадує міста центральної Німеччини, але

велике неохайне село країни, що не вийшло з доби аграрного й назадницького господарства" [112, с. 45–46].

Чи не вперше за період політичної присутності королівської Румунії на Буковині у Сторожинці було засновано державне технічне відомство, яке у своєму підпорядкуванні мало не лише місто, а й однойменний повіт. Установа готувала плани, здійснювала їх, утримувала державні та повітові дороги, мости, вулиці, визначала кордони міста та общини. Такий адміністративний орган за наглядом будівництва був утворений в 1928 р. У його відання входили межі міста, його загальні та детальні плани під будівництво, електричний та водяний заводи, шляхи сполучення, зведення мостів, а також нерухомість. За Австро-Угорщини технічні інтереси представляв уряд землі у Чернівцях та присутній при повітовому управлінні спеціальний промисловий (технічний!) комісар. Погодженням будівництва тих чи тих промислових об'єктів займалися лише Чернівці. Керівником технічного відомства у Сторожинці був дипломований інженер. Сюди входили 2–3 інженери, технік, працівник технічного креслення і персонал бюро. Технічне відомство мало службове авто з водієм. Використовувався також фіакр. Помітним є те, що багато років роботу тут очолював керівник технічного відомства дипломований інженер Мартін Штробель, інженери Отто Рьоріх, Роберт Кьолер, дорожній майстер Крістіан Шваб, Бойку. У Сторожинці було також уповноважене спеціальне відомство з регулювання річкових робіт, зведенню необхідних споруд при повенях, укріпленню берегів [43, с. 58–59].

28 червня 1940 р. румунська влада змінилася на радянську, а та в свою чергу 5 липня 1941р. – знову на румунську. Остаточо румунська окупаційна влада залишила місто в березні 1944 р. Тоді, 30 березня 1944 р., місто було визволено військами 24-ї стрілецької Самаро-Ульяновської Залізної дивізії (командир-генерал-майор Ф.А.Прохоров) та 40-ї гвардійської танкової бригади (командир-полковник С.А.Кошелев), які входили до складу 11-го гвардійського Прикарпатського танкового корпусу (командир-генерал-лейтенант танкових військ А.Л.Гетьман) [100, с. 348–349, 396], [100, с. 85, 451–452], [102, с. 246–247, 250–251, 264–267].

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

За роки радянської влади були споруджені Палац культури (з 1967 р.), школа-інтернат (з 1964 р.), районна лікарня, кінотеатр "Жовтень" (з 1967 р.), лісовий технікум (з 1945 р.) та багато ін. [114, с. 9-15], [105, с. 552-558].

Починаючи з другої половини ХХ ст., Сторожинецьку міську раду очолювали О.А.Ткаченко, (1950-1951 рр), І.К.Трегуб (1952-1954 рр), Д.І.Павлишин (1954-1956 рр.), В.А.Пашенко (1956-1974рр), І.Ф.Лаврось (1974-1978рр.), О.О.Куравський (1979-1984 рр.), М.В.Мельничук (1985-1988 рр.), В.І.Фестей (1989-1992 рр.), Д.Г.Няйко (1992-2002 рр.), Г.В.Мінтенко (2002-2006 рр.), М.О.Бойчук (2006-2007 р.), з жовтня 2007 р. - І.М.Порайко [119, 2003 р., травень].

У 1991р. сторожинчани привітали утворення самостійної Української держави.

ЦЕРКВА НА МАЙДАНІ

З грамоти молдавського господаря Стефана III Великого (1457-1504 рр.) від 15 березня 1490 р., що написана в Сучаві, нам відомо про існування в Сторожинці церковного приходу. У документі йде мова про підпорядкування господарем цілої низки церков Радівецької єпископії. Серед їх переліку знаходимо і сторожинецьку церкву. Відомо, що певна частина прибутку надходила до церкви святого чудотворця Миколи в Радівцях [7, с. 300].

На сьогодні найдавнішою пам'яткою церковної архітектури міста Сторожинець вважається православний храм, який розташований на південній околиці Сторожинця і має назву Майдан. За переказами, церква була побудована на місці давнішої церкви, що згоріла. За документальними свідченнями, церква була зведена в 1796–1798 рр. Її капітально реконструювали наприкінці 1970–х рр. До нави були добудовані бічні рамена, до вівтаря – дві "паламарки", до бабинця – сіни. Дах перекритий бляхою поверх драниць, зрубні стіни зашиті шалівкою. У 1993–1994 рр. був обновлений інтер'єр церкви. Низька прямокутна арка між бабинцем та навою замінена на дуговидну. Зверху стіни оббиті твердим картоном, внизу – полакованими плитами з пресованої деревини [115, 1998 р., 18 квітня].

Церква невелика за розміром, деревинна, тризубна, побудована з хвойних півколот, з'єднаних у вінці простим замком з лишком, стоїть на дубових підвалинах, покладених на низький кам'яний цоколь. Храм належить до церков "хатнього типу".

До квадратної в плані нави примикають однакові за шириною прямокутний бабинець і п'ятистінна вівтарна частина. До нави побудовані короткі прямокутні рамена, перекриті двосхилим дахом, до південної та північної стін вівтарної частини – квадратні приміщення з односхилим дахом. Вхід до церкви розташований з південного боку сіней.

Стіни, в яких прорізані досить широкі прямокутні вікна з лучковими перемичками, вертикально обшальовані дошками з націльниками. В інтер'єрі внутрішній простір центральної нави розкритий до основи ліхтаря. Бічні крила і бабинець перекриті

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

плескатими стелями, вівтарна частина – восьмигранним куполом, напівкругло зашальованим. При західній стіні бабинця і бічних крилах облаштовані хори на сволоках. У церкві розміщений чотирирусний іконостас з горизонтальним розчленуванням рядів, початку ХІХ століття, але ікони намісного ряду з поліфігурними постатями Христа та Богородиці-Одигітрії відносяться до другої половини ХІХ століття. Царські ворота – ажурно різьблені зі сценою Благовіщення та з поясними зображеннями 4-х євангелістів у картушах. Ікони намісного та апостольського рядів франковані ажурно різьбленими колонами з мотивом виноградної лози. Ікони перемальовані, перезолочені під час ремонтних робіт наприкінці 1970-х рр.. На західній стіні нави збереглися дві давні ікони з цілофігурними постатями "Христа" та "Богородиці з дитям" ХVІІІ–ХІХ століть і вівтар з іконою "Богородиці з Одигітрії" академічного письма другої половини ХІХ століття.

З південного боку від церкви розташована двоярусна, квадратна в плані, приземиста дзвіниця під чотирихилим дахом. Нижній ярус – мурований, верхній – каркасний, вертикально обшальований дошками, з прямокутними прорізами вікон – голосників в чотирьох стінах. Дах і піддашся криті бляхою. Церква і дзвіниця творять цілісний архітектурний ансамбль і є характерним зразком народного будівництва буковинського краю.

За іншими даними (за Д.Лібенвайн), храм святих архангелів Михаїла та Гавриїла був збудований як деревинна церква в 1687 р., де проживала більшість румунів [43, с.112]. Це була мала церква з горизонтальною проекцією у формі хреста, зі звичайною формою, типовою для греко-орієнтальних храмів, з виступаючою на схід нішою (апсида). Вона була всередині та зовні обшита дошками, зривистий дах (гонтова покрівля). Вівтарне приміщення було відокремлене від приміщення, призначеного для громади, картинною перегородкою. В іконостасі знаходилося двоє дверей, що вели до сакристії (церк. *ризниця*). Вхід сюди жінкам був суворо заборонений. У приміщенні для людей перед іконостасом знаходилися дві кафедри (попітр). Одна для священника, інша – для церковного хориста. Коли храм типово належав до греко-орієнтальних церков, мав церковну кафедру та

орган. У центрі іконостаса знаходилася велика картина із зображенням Ісуса Христа з сигнатурою (картографічний знак) кириличного шрифту і датою "1768 рік". Зліва перед іконостасом знаходився хресний камінь [43, с. 113].

У 1950-х рр. церква була збільшена. На той час це була єдина церква у Сторожинці, де велася служба Божа. Поряд з церквою знаходилася дзвіниця (деревинна вежа), яка щонеділі кликала прочан на службу Божу, а також віруючих інших конфесій. На території церкви був також старий православний цвинтар, на якому знаходилися могили поміщицької родини Флондорів та церковної родини священників Філієвічів. Свято-Михайлівська церква міститься на хуторі Майдан (провулок Б.Хмельницького). Храмовий день – 21 листопада.

СВЯТО-ЮРІЇВСЬКА ЦЕРКВА

У 1818 р. (за іншими даними, в літературі зустрічаються 1829, 1830, 1888 рр.) землевласник Георг фон Флондор на своїй частині землі звів у центрі міста велику церкву [43, с. 113], [128, с. 312-316]. Напевно, сучасного вигляду вона набула наприкінці ХІХ ст. Така невідповідність у датах, що зустрічаються у різних авторів (Д.Лібенвайн, С.Яремчук), радше пояснюється тим, що храм міг зводитися на місці старої церкви, як це зазвичай буває. З 1940 р. храм використовували для різних господарських потреб. У цій церкві з самого початку й аж до 1940 р. пройшли три генерації родини Філієвічів, які провадили тут службу Божу. Греко-православні священники мали власного кооператора та церковного хориста. У новій церкві служба Божа правилась по неділях та у великі свята для громади. Церква на Майдані хоч і була маленькою, а все-таки акумулювала всіх жителів Сторожинця, в першу чергу румунів з Майдану, й радісно було дивитись, коли румунські селяни й селянки у своїх гарних національних костюмах йшли до церкви.

Нова церква мала ще одну будівлю, генеральна конструкція якої мала форму хреста. Будова знаходилась на відстані двох драбин висоти від території церкви і справляла велике враження. Передня частина будови і бокові її частини були рівними та високими, її верхівка тягнулася до прямизни квадратичної головної будови. Над головною конструкцією знаходилась восьмикутна надбудова у 4 метри висоти. У цій боковій стіні знаходилося в округлій формі залізне вікно з різнобарвним склом (кольорове скло у вікнах – вітражі). Продовженням конструкції був восьмикутний купол, шпилі якого утримували так звані латерни (ліхтарі). У передній частині будови знаходився також великий портал, обставлений від одного, двох підпираючих колон та півциркульної арки і покритий вальмовою покрівлею (чотирихилий, шатровий дах). Над входом було вузьке високе вікно, яке, власне, довершувало напівкруглу арку. У всіх чотирьох передніх надбудовах були хрестовинні верхівки з заліза, особливо великий хрест на купольному ліхтарі. Зовні церква була зі світлою штукатуркою, кам'яні виступи були зведені як пілястри. Під схилом даху стіна, складаючи зубчасте з'єднання, була прикрашена і довершувала напівциркульну арку. Всередині стіни

були з рівним штукатурним покриттям. Ділянки та арка були вимальовані візантійським церковним орнаментом. Підлога в церкві була викладена з квадратичних вапнякових плит. У передній частині через вхід знаходилась також галерея (хори), де під час літургії церковний хор займав своє місце. Ряди стільців у церкві були не лише по обох частинах стін, де знаходилися церковні прапори, а й всередині церкви перед іконостасом у випадках, коли відбувались значні події, церковні свята. Гонораціони (знаць у маленькому місті) займала відповідні місця. Зліва бокового подовженого нефу знаходився хресний камінь. Під час служби Божої віруючі стояли. В греко-орієнтальній церкві церковний хор часом замінював орган. У цій церкві не було церковної кафедри. Священик виконував проповідь в церковному пюпітрі (пересувна підставка з похилою дошкою для книг, нот), який знаходився перед іконостасом. Всередині церква сяяла від крон люстри та великої кількості свічок. Іконостас, на якому були зображені обрізні та позолочені рамки картин, справляв неабияке враження та складав вражаючу картину. Навколо церкви був широкий трав'янистий газон. У воскресну ніч він слугував доріжкою для процесії навколо церкви. На краю цього газону знаходилася дзвіниця з шістьма дзвонами (риндами), які у свою чергу складали багатодзвін. Вся територія церкви була загороджена штахетником. Навпроти передньої частини храму стояли великі ворота з двома маленькими входами (брамами), повз які мостова доріжка вела до церковного порталу. На іншій церковній ділянці, куди вела ще одна доріжка, відбувалися свята; ця ділянка служила також місцем розташування трибуни, від якої проходили тріумфальним маршем. У той час розкішні каштани, оточуючи греко-орієнтальну церкву, надавали казкового вигляду обом храмам (і римо-католицькому, що стояв поряд). Особливої краси задньому плану надавала деревинна куліса. Ця румунська церква відома також як свято Георгіївський храм. Пам'ятним днем церкви цього шанованого святого було 23 квітня, яке урочисто відзначали.

Дім священика греко-орієнтального храму розміщувався не на території церкви, а на Буденецькій вулиці, яка в румунський час іменувалася вулицею короля Кароля II. Це була велика будівля з вісьмома кімнатами. Сюди належали також хлів, зерносховище, додаткові побудови. Поряд з найбільшим

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

подвір'ям межували овочеве та фруктове поле, які тягнулись до Серету. У центрі дворища знаходилася криниця, павільйон з мінеральним джерелом та витяжне колесо [43, с. 113-115]. Св. Юріївська церква збудована у стилі історизму. Розташовується храм по вулиці Т.Шевченка, 31. Храмовий день – 6 травня.

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА (ВІДОМА ЯК "УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА")

Поряд з іншими церквами міста була також і греко-католицька церква, яка була заснована в 1885 р. (за іншими даними – в 1896 р.) і зведена у готичному стилі. Храм носив ім'я святої Марії. Розташовувалася церква на Чернівецькій вулиці, у такій місцевості, де проживала більшість українців. Над входом була дзвіниця, яка сповіщала віруючих своїми світлими дзвонами про початок служби Божої. Вкрай позолочений вівтар надавав внутрішній красі церкви сакрального вигляду. Завдяки цьому "українська церква" займала в місті порівняно з греко-орієнтальною та римо-католицькою домінуюче становище. Зліва стіни перед вівтарним приміщенням знаходилась церковна кафедра. Доріжка, що складала центральний вхід, вела від вхідних дверей і до вівтаря. Стіни були прикрашені картинами апостолів та святих. Високе залізне вікно з кольоровим склом яскраво прикрашало приміщення церкви. На церковних лавах зліва та справа центрального приміщення були розміщені церковні знамена [43, с. 121].

На захід, де розташовувалася напівкупольна стіна, знаходився великий образ святої Марії, від якої відходили світлові позолочені промені. Церква носила її ім'я. Справа від вівтарної стіни знаходилися двері на ризницю (сакристію). Греко-католицький священник вступав у шлюб лише перед церковним висвяченням. Дім священника, де також була і церковна кафедра, знаходився на території церкви. Доріжка навколо церкви була акуратно засипана гравієм. Церковна громада була завжди вірна своїй церкві і регулярно відвідувала службу Божу. День храму святкували 8 вересня [43, с. 121-122].

Навесні 1900 р., під час візитації деканатів греко-католицької церкви, названий храм відвідав і відслужив там службу божу легендарний єпископ Андрій Шептицький. Опісля він, його капелан та супроводжуючий їх чернівецький греко-католицький священник К.Костецький з усіма почеснями були прийняті місцевим старостою. Перебуваючи "в Сторожинци парох мав дуже нужденне помешкання, тож тамошний староста

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

запросив єпископа, його капелана і мене яко супроводжаючого декана до свого дому на помешкання і дуже сердечно нас гостив, по тому єпископа в цілім своїм повіті сопоровождав. Коли єпископ з Вижниці їхав до Кошулівки, де єсть наша богослужєбна каплиця, котру один тамошний селянин своїм коштом вибудував, то Ромуни підрізали міст на річці, щоби єпископ в переїзді там заломився, і если б не утопився, то щоб принаймні покалічився. Але староста довідався через жандармерію, і міст завчасу перебудував і нашого єпископа від грозячого йому небезпечества урятував" [103, с. 156–157]. Провадячи *"візитацію деканатів своєї дієцезії від деканату Снятинського"*, молодий єпископ відвідав парохії у Вашківцях, Кіцмані, Заставні, Чернівцях, Садгорі, Бросківцях, Сторожинці, а відтак у Глибоці та Сереті (Сучавський деканат). У кожній церкві проповідував щонайменше 1/2 години, "катехизував молодіж, через що був майже завше закритим". "Об'їхавши всі парохії і всі дочерні церкви в обох деканатах на Буковині, лишив всюди по собі дуже милу пам'ять, повернув до Станіслава", де вже отримав рішення обійняти митрополію у Львові. Сьогодні українська православна церква Різдва Пресвятої Богородиці знаходиться по вулиці Чернівецькій, 53. Храмовий день – 21 вересня.

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА СВ. АННИ (КОСТЕЛ)

Поряд з греко-орієнтальною церквою розміщувалася в центрі міста і римо-католицька церква. Фундаментальною основою церкви було хрестоподібне розташування храму. З самого початку західна святиня була дерев'яною [43, с. 115].

Пізніше храм був зведений у готичному стилі. Через високий церковний портал вела маленька прихожа. З двох сторін на хору та церковну вежу вели доріжки. Від передньої у церковній нефі йшли двері з тамбурами, які у свою чергу вели до вівтарного приміщення. Останнє було в храмі добудоване, справа стіні розміщувалася сакристія, на яку ще з церковного подвір'я можна було вступити. Справа та зліва церковних неф знаходилися прибудови з вівтарями. У вівтарі, який підвищувався на декілька ступенів, знаходився високий вівтар з позолоченою різьбою між двома розмальованими колонами, які водночас обрамлювали і представляли вівтар. У середині вівтарної стіни знаходилась картина на маслі: на небі був зображений Спаситель. Нище картини на вівтарному столі знаходилась дарозахисниця, розп'яття, вівтарний підсвічник та квітова ваза. У середині вівтаря висів ланцюг з вічним світлом. Вівтарний стіл як у всіх римо-католицьких храмах був накритий трьома скатерками. До нього вели три доріжки, які були вкриті вівтарним килимом. На вівтарпляці, з правої сторони, знаходилося крісло єпископа. Ряди стільців хору складалися з п'яти прикрашених різьбою стільців і знаходились навпроти стіни. Перед вівтарем знаходився хоровий бар'єр, у середині якого стояли залізні ворота. Перед ним всередині церкви по обох боках стояли комунікаційні лави. З лівої сторони церковної стіни була зведена церковна кафедра, до якої вела кафедральна стежина. Над кафедральним дахом зависав ангел з сурмою (музичний інструмент). Кільцем навколо стіни у картинній формі знаходилось зображення хресного шляху на Голгофу. Стілець прихожанина, що сповідався, стояв поряд з вівтарем. Бокові вівтарі храму були присвячені святій Анні та святому Петру. Зліва та справа церковного проходу знаходилась лавиця, на якій в кінці завжди були церковні знамена. На початку лавиці знаходилась також церковна кружка. Справа перед

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

вівтарем стояв також купель. У передній церковній нефі поряд з вхідними дверима, у правій стіні, знаходився чавун зі святою водою. В хорі, навпроти вівтаря, знаходився орган. Там містився також майданчик для церковного хору. Дзвіниця складалася з чотирьох дзвонів. Чотирихилий дах храму був прикрашений різьбленим листовим металом, особливо – дах над вівтарем. На вершині апсиди знаходився ліхтар. За баштовим виступом знаходилась опора. Інші стіни, утримуючи тиск даху, також були укріплені підпорами. В середині передньої стіни над вхідним порталом знаходилось відкрите, округле вікно з горбилем віконного переплетення. Під церковним дахом у вежовій стіні розміщалося подвійне вікно. Пірамідальна форма баштового даху несла на своїй вершині залізний викуваний хрест. Вежові стіни були вибудовані як шпильові фронтони, що тягнулися до половини даху. У чотирьох фронтонах був бутафорний вежовий годинник. Він був влаштований за готичним зразком. З двох сторін годинникового муляжу виходили два довгих отвори. Над годинником темпанон готичного типу займали три різних довгих великих отвори. У довгуватих стінах церкви розміщалися три вікна готичного типу з кольоровим склом, вікна були зроблені з заліза. Територія храму творила навколо святині кільце. Тут же розміщувався газон. Будинок священика та інші прибудови знаходилися справа від церкви, на приватній території храму. Обидві земельні ділянки були огорожені штахетом. На земельній ділянці зліва містився пам'ятний камінь полеглим солдатам. Навпроти, на правій стороні входу, стояв подарований польськими католиками укріплений вилитий залізний хрест з овальною дошкою, яка нагадувала про події 1863 року – польське повстання [43, с.118].

Від вхідних воріт на вулиці до церковного portalу вела доріжка, вимощена кам'яними плитами. Особливо вона була вистелена від сакристії до будинку ксьондза. Служби Божі та інші церковні свята завжди дуже добре відвідувалися. Святою захисницею церкви була безгріховна Анна, днину якої помпезно святкували 26 липня. Посаду пастора займали священики, які, зрозуміло, володіли польською та німецькою мовами. Більшість католиків Сторожинця належала до польської етнічної групи. Проповіді велися німецькою та польською мовами. З часу свого

становлення та у процесі розквіту римо-католицьке пастирство представляло польську культуру, зберігало етнічну та конфесійну специфіку, що свідчило про певну конкурентність щодо німецької мови. Ця мовна боротьба походила ще з австрійських часів і утримувалася в часи королівської Румунії. Католицькі священнослужителі, маючи по двадцять років, виховувалися на єпископських семінарах у Львові, полонізувалися, а ті, хто прибував з Буковини, – розмовляли ще й німецькою. Коли в 1919 р. Львів відійшов до II Речі Посполитої, а Буковина до Румунії, юні каноніки здобували теологічну освіту в Ясах. Між ними зустрічалися також німці з Буковини. Віруючі католики Сторожинця складали різнобарвну суспільну мозаїку міста, завжди трималися своєї віри та єдності. Культурне життя віруючих багато в чому залежало від культурних товариств кожної етнічної групи. За послідовним ходом церковної служби слідкував псаломщик, який водночас був органістом. В австрійський час прелатура католицької церкви знаходилась у Чернівцях, у румунський період – ординаріат у Ясах. Останнім католицьким священником Сторожинця був Ігнацій Кукла, буковинський поляк, який чудово володів німецькою мовою, дуже шанована і znana в краї на той час людина. Після останньої (Другої світової) війни власне католики польської національності переселилися до Польщі зі своїм священником Куклою [5, с. 27].

Крім римо-католицького храму, у місті знаходились дві маленькі капели, які, власне, повстали з вівтарів. Одна, з обпеченої цегли, була змурована в 1930 р.; вона знаходилась на Кройцгассе і була присвячена святій Марії. Це була ще одна будівля, зведена в готичному стилі. Глянцевий вівтар заповнював ціле приміщення. Справа та зліва були двоє прикрашених вікон готичного типу, з кольоровим склом. До вхідних дверей вели чотири доріжки. Напівсферична форма, шпилуватий дах вів до передньої стіни, яка закінчувалася у тонковерхому фронтоні. На цих шпильях будівлі містився викуваний залізний хрест. Одного року в цій капелі тривала процесія. Перед вівтарем читалася меса. Капели були зведені на кошти католицької церковної громади і великих внесків та значних пожертвувань членів громади.

Друга капела повстала на Майдані, безпосередньо на вулиці [43, с. 119].

Це була дуже стара капела, з убогим вітварем, з картиною зображеного Христа, два глиняних (жирна, пластична, без домішок глина) підсвічники, один простий дерев'яний хрест, дві глиняні, прикрашені орнаментом, квіткові вази, які стояли на вітварному столі. Перед вітварем знаходилась лавиця. Дуже часто віруючі різних конфесій запалювали свічки. Капела ззовні та всередині була обмашена піщаною глиною і білим пофарбована. Двері завжди були відчинені. Стара огорожа охоплювала малу територію цієї маленької святині.

Ще одна велика капела знаходилась на міському цвинтарі, зліва при вході до нього. Вона була зведена колишнім головою повіту як родинна гробниця. Їхні домовини розташовувались у змурованому приміщенні нище бетонної з плиток підлоги. Там в останній смертний пам'ятний день читалася меса. Ця капела була приватною власністю і залишалася постійно зачиненою. Це була невелика будівля, на декілька ступенів підвищена, з широкими вхідними дверима, а справа та зліва – високим вікном. Крім звичайного вітваря і двох сакральних картин, більше нічого такого особливого не було. Дзвін з маленької вежі час-від-часу сповіщав про католицькі похорони.

Між Сторожинцем та Буденцями, а точніше – за 8 кілометрів від міста, неподалік "Кайзерштрассе", на лівій стороні вулиці, знаходилась мальовнича капела-гробниця відомої поміщицької родини Петріно-Вольчінські. Одного року там відправлялася меса з пробачення гріхів. Католиків-прочан тут зібралося чимало з усієї місцевості [43, с. 120].

У Сторожинці та прилеглих місцевостях стояли також придорожні хрести українського та латинського типу, зроблені з дуба. Дуже відомим був хрест, що стояв на перехресті Чернівціцерштрассе та Кройцгассе. Другий хрест стояв у кінці Буденітцерштрассе і на млиновій дорозі, на Майдані. Обидва були від трьох до чотирьох метрів, з дуба, червоно-коричневою фарбою замальовані. Хрести були зв'язані цвяхами, на яких зображувався на листовій сталі Спаситель Христос. На вершині хреста на листовому залізі зображався півень. Земля, на якій посередині розміщувався хрест, була огорожена штахетом. Походження обох хрестів ще тоді ніхто достовірно не знав, а біля хрестів завжди були живі квіти. Відомо, що хрести зводилися у

формі розп'яття Христа, святої ікони або епітафії, на місці загибелі людини. У геодезичних картах кадастрового відомства ці хрести були позначені [43, с. 120-121].

На початковому етапі до 1865 р. сторожинецька парафія перебувала в рамках Старогутської капеланії. Дерев'яна каплиця для католиків була зафондована Й.Флондором в 1853 р. Будівля каплиці була завершена коштом парафіян та ксьондзом Ігнацієм Барти в 1857 р. Це був перший дерев'яний костел св. Анни [5, с. 11]. Мурованого вигляду він набув лише на початку ХХ ст. У 1864 р. було запроваджено окрему метрикальну книгу. Сторожинецька капеланія залишилася еригована в часи львівського архієпископа ксьондза Францішека Вешхлейського в рік вибуху січневого повстання 1863 р. Тоді чернівецьким пробощем (настоятелем) та деканом був знаний душпастер ксьондз Ігнасій Корніцький (1814, 1840, 1884). Завдяки йому, незважаючи на спротив австрійських властей, в пам'ять учасників повстанського руху в Царстві Польському було встановлено в стіні костелу металічний хрест з датою "1863 рік". З самого початку сторожинецька капеланія була утворена, головним чином, з місцевостей, куди входили ще гірські парафії: Красна (Стара Гута), Серет і Вижниця (старовинні осередки польської присутності на Буковині). У цих парафіях був присутній латинський обряд та польські католики. Старогутську парафію на той час складали Буденці, Череш з Опайцями, Комарівці, Панка та Сторожинець. Йорданівці, Карапчів, Ропча належали до Серетської парафії. З часом, сторожинецька парафія займала значну частину однойменного повіту, а її канцелярія знаходилась там, де локалізувалися всі урядові структури повіту. Сторожинецька парафія та капеланія завше належали до Чернівецького деканату та юрисдикції львівських архієпископів [5, с. 12].

У Сторожинецькій капеланії нараховувалось понад тисячу католиків. Наприклад, у самому Сторожинці на 1864 р. було 326 осіб латинського обряду, в 1868 р. – 675. Початково сторожинецька капеланія не мала сталого складу душпастерства. Першим адміністратором був ксьондз Войцех Грохольські (1826 року народження, висвячений 1851 р., адміністратор капеланії з 12 січня 1869 р.). Застав він її в плачевному стані. Це

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

була невелика дерев'яна каплиця з 1867 р., яка з часом перетворювалася у невеликий дерев'яний костел, присвячений святій Анні. Коштами ксьондза Ігнація Барти та місцевих католиків в 1857 р. була збільшена та висвячена капличка, зведена ще Й.Флондором. Час від часу сторожинецьку святиню відвідував чернівецький пробош і декан, ксьондз доктор Ігнацій Корніцький, який і піклувався новою капеланією. Бував він тут 25 липня 1867 р., 7 липня 1868р. і 9 вересня 1869 р. 12 січня 1869 р. Сторожинецьким капеланом, а також окружним асесором шкільної ради Сторожинецького повіту було поставлено ксьондза Войцеха Грохольського. Після шести років капеланської праці 30 березня 1875 р. він був скерований в Лічковці поза Буковиною, а на його місце було призначено ксьондза Іренеуша Мокрицького, 1832 року народження, 1865 року висвячення. Новий капелан містечка мав вже багатий досвід роботи в адміністрації, оскільки близько десяти літ працював як кооператор у Трембовлі (187?-1873), Камінцях Струмілових (1873-187?) та в Старій Гуті на Буковині, де початково займав тамтешню капеланію, а від 2 березня 1875 р. – сторожинецьку, до якої доїжджав. 15 серпня поточного року був звільнений з обов'язків у Старій Гуті та був переведений до Сторожинця як тамтешній адміністратор капеланії. Тут він обіймав посаду до кінця листопада 1879 р. 28 числа того місяця дістався до Гура-Гумори, 18 серпня 1880 р. – до Кохавін і, врешті, 4 січня 1882 р. – до Мартинова [120, с. 14]. Тимчасом, від 6 березня до 9 грудня 1879 р. Гура-гуморську парафію очоловав ксьондз Міхал Піотровські (1842 року народження та висвячений на ксьондза 1869 року). 9 грудня 1879 р. він зайняв звільнене місце І.Мокшицького. Під його керівництвом було дещо розширено сторожинецьку каплицю святої Анни. Періодично з 1881р. виконував душпастерські обов'язки сторожинецького капелана та вікарія Старої Гуті. На цій посаді він перебував протягом 1880-1884 рр. З 1 вересня 1884 р. залишився працювати у якості пробоша в Гартенберзі (Садгора). Місце М.Пьотровського зайняв ксьондз Францішек Ліца (1846 р.н., висвячений на капелана 1873 р.). Вікарій зі Стрия правив сторожинецькою капеланією протягом 04.09.1884–26.09.1885 рр., пізніше перейшов в Раківці, до парафії Шчешец [5, с. 15]. Певний час бралась також до уваги кандидатура

капуцина о. Анджея Пташинського (1842 р.н., висвячений на ксьондза 1867р.). Багатолітній капелан мав багатий досвід праці в карних закладах Львова. У той час виконував також обов'язки чернівецького вікарія (1883–1885 рр.). Працюючи тут, на Буковині, він пізнав специфіку роботи душпастерства у цьому краї. На той час на Буковині перебувало біля 10% католиків львівської архієпископії. Адміністратор капеланії з самого початку проваджував метрикальну книгу, вивчав ситуацію каплиць та кількісної присутності етнічних народів краю – поляків, німців, угорців. 26 вересня 1885 р. тимчасовим адміністратором у Сторожинці зостався ксьондз Анджей. Рік по тому, децизією № 4041 з 8 листопада він залишився капеланом, ще пізніше виконував функції першого пробоща. Капеланія була піднесена до рангу парафії. Найбільшою проблемою на той час була відсутність каплиць, костелів, товариських будинків. Цій проблемі пробст приділяв найбільше уваги. За допомогою Юзефа Кшижановського було змуровано кам'яний костел, який вміщував вже всіх парафіян. Будова нового костела майже збігалась в тім часі зі зведенням нового подібного костелу в Качицях. Як там, так і тут були споруджені два костели в неоготичному стилі і були готові в 1904 р. Однак, консекрація Дому Божого наступила на рік пізніше, під час канонічної візитації біскупа (єпископа) Юзефа Вебера (біскупа з Львівської Архієпископії) 20 серпня 1905 р. Його приїзд на той час знаменував для всього міста та цілої Буковини неабиякі урочистості, які увійшли до тогочасної крайової історії [5, с. 16]. Де перебував і чим займався ксьондз Пташинські в 1867 р. – теологи польської церкви ще вивчають. Він був членом осередку отців капучинів, мав один зі своїх будинків у Львові, тут же служив при костелі святого Казимежа, кілька літ виконував обов'язки капелана в карних закладах, з 28 грудня 1880 р. залишався капеланом в'язниці для дітей, протягом 1881–1882 рр. перебував у монастирях Бригідек. Два роки згодом, впродовж 1882–1884 рр. був кооператором в Істенсегітс на Буковині. За рішенням від 17 березня 1884 р. він переходив на капеланство (епархію). Неповний рік виконував функції вікарія у Чернівцях. Для виконання благородної місії був скерований до Сторожинця, де з 26 вересня 1885 р. був призначений адміністратором капеланії (рішення № 4041 від 8 листопада 1886 р. про призначення

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

капелана). У 1887 р., після перетворення капеланії в парафію, зостався ще й пробощем. Першим, до чого взявся новий душпастирський керівник, це було збільшення числа парафіян, яких у 1885 р. було 1533 (по Сторожинцю 769). У 1895 р. їх було 2231 особа (по місту 1003). У 1908 р. – понад три тисячі. У Сторожинці налічувалося понад 1400 душ. Чотири роки пізніше, в 1912 р. нараховувалося понад 3500 чол., з яких 1800 особи у місті. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. почало активно розвиватись релігійне та конфесійне життя мирян, жваво будувались дерев'яні або кам'яні каплиці. У якості пробоща сторожинецьких парафіян ксьондз Анджей Пташинський перебував протягом 1887–1922 рр., або ж 1/3 віку. У тім часі він урочисто відсвяткував 25-ти та 50-річчя капеланського висвячення та праці душпастирської. Саме за нього відбулося постання костелу святої Анни, фундатором якого він і був. За його період відбувалась консекрація каплиць та костелів, а також надання таїнства миропомазання. Помер священик у Сторожинці 23 січня 1922 р. Похований на тамтешньому цвинтарі в середу 24 січня. Його проводжала у вічність незліченна кількість духовенства та парафіян. За нього упродовж 1892–1894 рр. костел вів довготривалу переписку з католицькою консисторією Львова на предмет придбання органа для парафіян міста. Змінив його ксьондз Юзеф Кшижановський – канонік, багаторічний вікарій і пробощ сторожинецької парафії, декан Чернівецького деканату, церковний і громадський діяч, народився 1871 р. у Коломиї [5, с. 18]. По студіях теологічних в Архиепархіяльній Семінарії у Львові в 1893–1897 рр. отримав висвячення капеланське, після чого був скерований для допомоги пробощем у парафію у Радзехове, звідки рік по тому 27 серпня 1898 р. був відправлений на таку ж посаду до Чернівців, а звідти 12 квітня 1901 р. до Луїзенталю і Длугополю (Кимполунгу). Влітку наступного року повернувся до Чернівців. Трьома роками пізніше, а саме – 5 листопада 1905 р. його було відправлено на допомогу ксьондзу А.Пташинському. Тоді до повітового містечка Сторожинець належало також декілька гірських поселень, заселених поляками. З парафією у Сторожинці Юзеф Кшижановський пов'язав решту свого життя. Він виконував всі обов'язки пробоща, служив Богу та людям, навчав релігії, надавав таїнства, а також працював на соціальній, господарській,

політичній ниві, якщо була потреба. Користувався неабияким авторитетом серед мирян міста та повіту. Як ксьондз і презес (голова) комітету будови костелу, він допровадив до остаточного устаткування святині. Його справою був гарний вівтар, стильна казальниця, сакристія, а також зведення кількох каплиць, наприклад, у Сторожинці та в Діброві. Працюючи на Буковині, Юзеф Кшижановський брав активну участь в роботі Товариства Народної Школи, у Польській Народній Раді, в Незалежній Польській Народній Раді, а також в рамках інших організацій, особливо світських. Досить жваво працював над створенням читалень, ощадно-позичкових кас, шкіл, "*Дому Польського*". Зазвичай він завжди був там, де потребували його допомоги. Наприклад, для оборони польських інтересів буковинське Коло Польське організувало 10 липня 1910 р. у Сторожинці народне віче, на яке прибув не лише Ю.Кшижановський та представники інших польських осередків, які активно обговорювали реальний стан шкільних справ у краї, проблеми польської меншини у Сторожинецькому повіті [5, с. 20]. Надзвичайно багато зробив для поляків їх духовний наставник. Він мав пряме відношення до спорудження і функціонування Дому Польського у Сторожинці, заклав Читальню Польську, а також в її рамках ощадну та позичкову спілку, багато років був її головою. У травні 1910 р. брав активну участь у невідкладних справах Читальні, під час яких залишився вибраним заступником її голови; він також брав участь у справах спілки, які завершилися влаштуванням патріотично-артистичного вечора з нагоди *Дня Конституції 3 Травня*, співами та декламацією народних творів у виконанні польської молоді. Нарешті, вечір завершився виконанням трьох п'єс на сцені Читальні. Цими інституціями опікувався як під час Першої світової війни, так і по її закінченні. З функції голови зійшов в травні 1921 р. [5, с. 20].

Після входження Буковини до складу Румунії в 1918 р. всі поляки повіту трималися свого духовного лідера. Ю.Кшижановський був свідком творення Польської Народної Ради в грудні 1918 р., згодом працював у Незалежній Раді Польського Народу як один з п'яти членів Виконавчої Комісії. Саме на цій посаді підписав "*Просьбу до Високого Посольства Польського в Румунії*" про збір допомоги польських жовнірських

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

родин в II Речі Посполитій. Жив справами поляків та новою Польщею. Свідченням цього є відправлення урочистої меси у сторожинецьким парафіяльним костелі та гарним патріотичним казанням. На органі грав Качоровський, співав місцевий хор. Після "Te Deum" співали "Rote" та "Hymn wolnej Polski" [5, с. 21]. За благородні заслуги перед польською меншиною повіту поляки зі Зруб-Давиденів та Панки весною 1921 р. іменували ксьондза Ю.Кшижановського почесним головою Читальні та обрали делегатом до Чернівецького Кола TSL. На пропозицію Яна Пашчинського, одного з найстаріших членів сторожинецької Польської Читальні, під час вільних сходів 26 березня 1922 р. кс. каноник Ю.Кшижановський було одноставно обрано гоноровим головою місцевого товариства. На початку лютого 1922 р. він очолив депутацію поляків Сторожинецького повіту префект Димітру Лумічану. А влітку того ж року апостольський нунцій в Бухаресті Францішек Мармагі навідав буковинську парафію. Ксьондз Кшижановський перебував з ним також у сторожинецькій парафії. Після того обоє виїхали до Нової Жадови на річницю зведення там дерев'яної каплиці. Кшижановський докладав чимало зусиль для вирішення багатьох проблем "Польської Читальні", досягнення єдності серед її членів. У травні 1926 року польська спільнота переживала період стагнації, тому за пропозицією Валента Улановіча було усунуто діючого голову Клеменса Рудницького, який не давав собі ради з поставленими завданнями. Отже, у 1926 р. було створено "Товариство польських робітників та молоді "Гвезда". Гаслом нової організації та польської спільноти було "Бог та Вітчизна" ("Bóg i Ojczyzna") [5, с. 22]. 7 листопада 1926 р. щодо виникнення нової організації ксьондз Ю.Кшижановський виголосив урочисту промову. Такий відчит відбувся й 5 грудня того ж року стосовно святкування ювілею листопадового повстання. Того дня польська громада свято вшановувала пам'ять загиблих воїнів, що стояли в обороні рідної країни. Парафіяни мали звичай вшановувати свого капелана. З цією метою Товариство у співпраці з вчителями повіту влаштували для вельмишановного священика 19–20 березня в орендованій залі Німецького Дому показ комедії Генріка Сенкевича "Zagłoba swatem". Винуватця свята привітала учениця народної школи Конашевська, прочитала вірша та вручила скромний подарунок як пам'ятку першої урочистості з нагоди створення Товариства. Дебютом сторожинецьких аматорів (сцена

та хор) керував Улановіч. Режисер видовища Ґутовські подякував всім присутнім за участь в урочистостях, підносячи заслуги Швідерської за викладання польської мови у народній жіночій школі. Тут же всі бажаючі запрошувалися на театральний вечір "Ґвязди". На кінець декан Ю.Кшижановський подякував всім за влаштовану милість і визнав, що "Ґвязда" йде правдивою дорогою з гаслом "Бог і Вітчизна", всі поляки-католики повинні в Товаристві згуртовуватися. У неділю 24 квітня 1927 р. Товариство здійснило ще одну світську урочистість на 200 осіб, а двома тижнями пізніше, в неділю 3 травня – святкували річницю ухвалення Конституції 3 травня. В обох заходах брав участь Ю.Кшижановський. Священик виголосив сердечну промову, подякував за згоду в польській спільноті, здійснив відчит третьотравневого уставу 1791р. На обох заходах виступав хор "Ґвязди", який співав народні пісні. З часом Товариство зафондувало в ціні 35000 лей дзвін, який був висвячений на урочистостях 16 червня 1927 р. і отримав ім'я "Флоріан". В тих часах дійшло й до створення парафіяльного хору. Остаточні хор укріпився за тимчасової адміністрації ксьондза Францішека Волощука. Волощук був однією з тих постатей в середовищі сторожинецьких поляків, які залишають добру пам'ять про себе на довгі часи. Народився він у Сторожинці 28 січня 1899 р. [5, с. 24]. Протягом 1921–1924 рр. перебував на теологічних студіях у Львові. Згодом керував парафіями в Пояні Мікулі (1927 р., Мікулова Поляна), Вижниці (1928), Сторожинці (1929 р.), Боянах (1930–1931 рр.) і як пробощ у Сучаві в 1931–1934 рр. У зв'язку із підвищенням каноніка Ю.Кшижановського на посаду Чернівецького деканату у Сторожинці 5 травня 1927 р. відбулися святкові заходи. З приводу цього провідні чернівецькі товариства надіслали вітальну телеграму: *"Коло Польське", "Читальня Польська", "Товариство "Ґвязда", "Мацеж Польська", "Товариство панянок польських", "Огніско", "Товариство польської молоді", "Дружина Гарцерська"*. Зрозуміло, Ю.Кшижановський продовжував підтримувати налагоджені зв'язки зі Сторожинецьким Товариством. Найкращим свідченням цього є висунення його кандидатури на гонорового члена цього ж товариства, а під час загальних зборів 25 березня 1928 р. був запрошений на почесне кураторство. Він же (Ю.Кшижановський) активно посередничав при зборі пожертвування на польський вівтар святого Антонія до нової Базиліки NMP у Назареті. Окрім каноніка з Чернівців, на

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

вівтар святого Антонія надали пожертвування Адела Царевічова, Катажина Глазерова, Зофія Юрашова, Францішка Овоцова, Розалія Радикова, Марія Становська, Марцін Свех, вчитель Ян Швідерський. Усі з Сторожинця. Помер проводир польської спільноти 24 листопада 1928 р. в Сторожинці, похований 26 листопада на місцевому кладовищі [5, с. 27]. З цього приводу генеральний вікарій Буковини кс. прелат (той, хто має право носити митру) Войцех Грабовський відправив урочистий реквієм, виголосив промову за померлого капелана. На знак великої поваги та безмежної вдячності сторожинчани несли труну на барках (плечах). Проводжали у вічну дорогу численні товариства та братства краю, всі ті, хто його добре знав. У кінці зазвучала "Salve Regina". Його рештки спочивають в каплиці на кладовищі поряд з останками першого сторожинецького пробоща кс. Анджея Пташинського (1842–23 січня 1922 рр.), де видно напис "Spoczna i wstana" [5, *ibidem*].

Після смерті Й.Кшижановського в житті польських парафіян розпочалася нова епоха, пов'язана з активною діяльністю нового Сторожинецького пробоща ксьондза Ігнація Кукли (1929–1945 рр.) [5, с. 27]. В історичний літопис міста Ігнацій Кукла (1888–1946 рр.) увійшов як ксьондз, пробощ, патріот, організатор поляків та опікун сиріт, чернівецький декан, співпрацівник багатьох польських часописів краю. Він народився у Рожнові у 1888 р. До Чернівців прибув з батьками ще будучи дитиною. Виховувався у початковій школі, подальшу науку відбував у Другій Архидієцезіяльній Семінарії для хлопців. Розпочав там навчання ще в 2 класі, в 1901–1902 н.р. і закінчив її в 7 класі, у 1907 р. Після закінчення гімназії він вступив до війська і в 1907–1910 рр. дослужився до офіцерського чину. Але, йдучи за власним велінням до капеланського стану, розпочав у 1910 р. теологічні студії у Львівському університеті. Після чотирьох років студій в університеті 12 липня 1914 р. прийняв капеланське висвячення з рук відомого львівського архієпископа, ксьондза доктора Юзефа Білчевського. Деякий час він служив вікарієм у Янові недалеко від Львова. Якийсь час, певне, у 1916–1918 рр., був кооператором пробоща парафії святого Яна в Сучаві, а з 1918 р. його вже бачимо в парафії Воздвиження Святого Хреста в Чернівцях. Тут він взявся до праці в Товаристві Братньої

Помочі і Польської Читальні. Підписав навіть декілька листів як секретар Товариства. На перших повоєнних загальних зборах 12 січня 1919 р. був вибраний членом відділу, а також взяв керівництво трьома секціями. На той час дуже багато працював як голова Добровільної Секції та Секції Обов'язкової Допомоги. Додатково виконував функції голови ще однієї Секції. Це було в тім часі, коли у Чернівцях працювала призовна комісія польського війська, тимчасово перебувала 4-та дивізія генерала Луцяна Желіговського, а також багато колишніх легіоністів та втікачів з Польщі, які шукали пристановища після "переслідування" "братів" Русинів". У присутності ксьондза Т.Й.Шопінського та ксьондза доктора М.Вишинського, а також польських та румунських офіцерів, репрезентантів польських інституцій, учнів та вчителів польських шкіл 28 квітня 1919 р. (у Чернівцях) І. Кукла відправив жалобну поховальну процесію. Тут же ним був висвячений за незалежність батьківщини Блажен Чернецький, українець, який, втікши з більшовицького полону, повернувся у Чернівці, влився у польське військо і знову повернувся на війну. Як голова другої Секції разом з Йозефом Дутковським (керівник місцевої польської гімназії) організував цикл публічних лекцій для польської громади міста Чернівців. Публічні лекції прочитали також ксьондз доктор Вишинський ("Фундаментальний релігійний момент у житті людини", промова виголошена 24 квітня 1919 р.), Станіслав Стшетельський ("Проблема фінансів по війні", 1 травня 1919 р.), Станіслав Бегі ("Стосунки і політичні партії в Польщі", 8 травня 1919 р.), Богуслав Городинський ("Аграрна справа в Польщі"). В 25 роковини кончини Зигмунда Фелінського Ігнацій Кукла з двома капеланами (ксьондз канонік Познанський із Заліщиків та ксьондз професор Юзеф Лучко) в чернівецькій каплиці Зібрання Сестер Родини Марії 17 вересня 1920 р. здійснив святкове богослужіння, після чого виголосив дуже палку промову на честь костелу та Вітчизни [5, с. 29]. З цього часу розпочалась його небачена політична, соціальна, народна та філантропійна праця. Поряд з ксьондзом Александром Юзефом Опольським І.Кукла був від початку 1919 р. головним творцем, головою і опорою "Католицького Дому Польських Сиріт для Хлопців ім. кс. Олександра Опольського" в Чернівцях. Офіційно будинок був відкритий 24 квітня 1921 р. і фактично працював до кінця

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

червня 1940 р. І. Кукла відігравав чималу роль як публіцист "Głosu Ludu" 1918-1922pp., "Gazety Polskiej" 1922-1931 pp., був також одним з поважних адресатів критики політичних супротивників. Йому приписують авторство багатьох артикулів в "Чернівецькій польській газеті", він був також членом більшості всіх польських організацій. Можливо, належав також до вельми поважного "Кола Польського Польської Ради Народової", де був одним з трьох вибраних делегатів (поряд з др. Базилієм Дузінкевичем та др. Антонієм Швєжхо). На зустрічі з генеральним секретарем буковинського уряду Клаудіушем Стефанелієм 23 червня 1920 р. представляв буковинський осередок поляків: "Ми, буковинські поляки будемо й надалі працювати над нашим відродженням. З справжньою радістю приймаємо запевнення про прихильність до уряду нашого народу в цій краї. Тішимося, що є намір створити на Буковині нову політичну та господарську адміністрацію, яка буде, справді, благословенням для краю та його мешканців" [5, с. 30-31]. У кінці І.Кукла наголосив, що уряд може покластися на активну підтримку своїх громадян. Як чинний катехета (законовчитель) був пов'язаний з "Союзом польського вчителства на Буковині", де 22 квітня 1922 р. був учасником загальних зборів тієї ж організації та вибраним членом спостережно-контрольної комісії поряд з ксьондзом каноніком Казімежом Якубовським. Присутніми були голова товариства директор Євгеніуш Беджицкі, секретар Францішек Форста, крайовий інспектор шкіл Похмарські, окружний шкільний інспектор Мітельські, професор гімназії Едвард Черніховські, Антоніна Магасова, Станіслав Людвінський, Кароль Реновіч, Антоніна Статкевіч, Станіслав Гутовські. 25 травня 1922 р. в Римі мав відбутися Євхаристичний Конгрес. У зв'язку з цим у Чернівцях утворився Центральний Комітет Євхаристичного Конгресу для Буковини. Функції секретаря одразу ж прийняв на себе кс. Ігнацій Кукла. Саме у цій якості разом з генеральним вікарієм Буковини кс. Клеменсом Свободою він підписав опубліковану в пресі спеціальну "Відозву Комітету XXVI Конгресу Євхаристичного".

Восени 1922 р. в Румунії на запрошення румунського монарха перебував Маршалок II Речі Посполитої Юзеф Пілсудський. В Чернівцях на "дворці" його зустрічала вся буковинська спільнота, в тому числі і кс. Ігнацій Кукла [5, с. 31].

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

Останній для поляків працював як делегат-координатор Польської Народної Ради на Буковині та Бесарабії. Пізніше, в листопаді 1922 р., брав участь у різних зустрічах та заходах з польською меншиною Кишинєва. В 1926 р. він разом з кс. каноніком Казімежом Якубовським та в супроводі кс. Юзефа Панасова відвідав могили польських легіонерів на цвинтарі у Раранчі, а також склав візит консулу II Речі Посполитої Євстахію Лореновічу. В лютому наступного року брав участь в урочистостях перенесення решток "богатирів" Другої Бригади Польських Легіонерів з-під Раранчи до Львова. Під час урочистого прощання на "чернівецькому колейовому дворці" провів панахиду та виголосив напрочуд гарну промову (13 лютого 1927 р.). У складі делегації буковинських поляків перебував також у Снятині, де 15 лютого провів офіційну передачу решток полеглих воїнів безпосередньо представникам польської влади. Як відомо, кс. Ігнацій Кукла був вікарієм Чернівців протягом 1920–1927 рр. А 9 травня 1928 р. брав участь в погребінні тамтешнього вельми шанованого пробоща та декана Сучави Юзефа Чевега (1854–1928 рр.). Під час жалобного набожества виголосив польську проповідь. Надзвичайно піклувався про участь буковинських паломників на єпархальний Конгрес до Львова 17–18 червня 1928 р. 16 червня 1929 р. буковинські поляки та їх прихильники в Румунії вшановували пам'ять полеглих в околицях Рокитни та Раранчи. Гарну промову на честь легіонерів в раранській каплиці святого Антонія виголосив кс. Іг.Кукла. Потім відбулась урочиста процесія на цвинтар та віддання голду (шани) полеглим воїнам. Було зібрано також на пожертви чималу суму грошей. Протягом 1929 р. приймав на себе обов'язки настоятеля та голови кількох солідних польських інституцій: "Будинку Польських Сиріт ім. кс. Олександра Опольського в Чернівцях", "Польської Читальні в Сторожинці", був популяризатором відомостей про післявоєнну Польщу, виголошував відчити про "Сучасну Польщу" Казімежа Мітельського в студентській корпорації "Lechia" в Чернівцях, промови в місцевій "Читальні Польській" (7 серпня 1930 р.) [5, с. 35]. Влітку 1931 р. Сторожинець та інші місцевості (Дунавці, Лауренка) відвідав єпископ Міхал Робу, який мешкав у польських гуцулах (гуралях). З приводу цього одна чернівецька газета

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

помістила досить цікаву та вельми раритетну статтю про цю подію. Наводимо її скорочений переклад: "У подальшій канонічній візитації прибув автом з Садгори до Сторожинця 17 червня 1931р. в середу о 5 год. по полудню кс. Біскуп Робу. Зараз при в'їзді в місто було дуже людно. Вулиці були наповнені людьми, на будинках вивішені румунські хоругви (прапори). Від величавої прекрасеної тріумфальної брами наступило урочисте привітання. Від кордону міста і аж до брами випереджали кс. Біскупа 30 роверистів, прикрашених у папські та румунські барви. Перед брамою особисто вітала кс. Біскупа група жидів з президентом іміни і рабіном з торою на тілі. Перед брамою до всіх присутніх звернувся сторожинецький пробощ Ігнацій Кукла на польській та німецькій мовах. Запевняв, що поляки вітають свого нового Пастора, як колись їхні родичі багато років назад. Католики Сторожинця вірні своєму костелу, просять апостольського благословення та ласки святого Духа. Одночасно пробощ представив також німців-католиків як своїх парафіян, які з великою радістю вітали свого Пастора. Великого гостя, ксьондза католицького костелу вийшли привітати греко-католицький пробощ кс. Горчинські в ризи, православний пробощ Філієвіч, пастор євангелістської іміни гер Мюллер. Після духовенства сторожинецького гостя вітав префект повіту пан Хіреску, який потім виїхав до Бухареста, прим-претор пан Мітрік, бургомістр міста пан Шербан Флондор, який за традицією вручив хліб з сіллю, промовляючи від імені всіх жителів міста. Від імені поляків сердечну промову виголосив презес "Польської Читальні" пан Клеменс Рудніцкі, а також презес "Німецького культурного товариства" адвокат Пьотр Айперт. Шеренгу промов завершили дві дівчинки з II класу народної школи, прочитавши віршики: по-польськи Зося Гоффманувна та по-німецьки Ірмгард Назарук, які теж вручили пречудові букети. При сильних костельних дзвонах, посипаних білих квітах і прибраних в біле дівчат процесія провадила кс. Біскупа (єпископа) до костела, який теж у свою чергу був вбраний живими квітами. Кс. Біскуп виголосив вдячну промову по-румунськи для представників місцевої влади, яка була присутня в кількості біля 30 осіб, оголосив по-німецьки суть канонічної поїздки для німецького люду. Оскільки гість не володів бігло польською мовою, то його промову перевели на

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

польську. По благословенню було відправлено набоженство за упокій біскупів, капеланів, вірних. Від імені костьольного комітету виступив гер Рудольф Стеліг про те, що було зроблено за два роки під керівництвом кс. Ігнація Кукли. Раненько 18 червня в місті відбулося миропомазання. Пополудню відбулася візитація до костелу в Череш, 19 червня – в Панку, 20 червня – в Жадову. 21 червня кс. Біскуп в асистенції 6 ксьондзів відбув до Сторожинця. По обіді у Сторожинці були зібрані перші особи міста та повіту: префект Хіреску, який повернувся з Бухаресту, пан Шербан Флондор, гер Оренштайн, пан др. Мунтян, а також кс. Філієвіч [5, с. 37]. Проспівавши "Te Deum" кс. Біскуп від'їхав у товаристві секретаря вікаріату кс. Гешчикевіча до Вижниці. Лив проливний дощ та падав град. Дуже миле враження і глибоку пам'ять залишив по собі своїм парафіянам кс. Біскуп під час візитації по сторожинецькій парафії".

Налагодивши зв'язки з польськими товариствами в Румунії, кс. Кукла став чи не одним з найцінніших членів всіх польських товариств на всій Буковині, дуже шанованою людиною в окрузі. Як представник польської читальні у Сторожинці він виступив 23–24 листопада 1932 р. з доповіддю про стан польської культури, освіти та науки, польської мови у школах повіту. Розглядалися також господарські питання, питання відносин з іншими польськими товариствами, особливо про справу фізичного виховання молоді, яка знаходилась під особистим контролем кс. Кукли, співочої групи клірика Едварда Буяка, аматорсько-театрального Товариства Польської Молоді "Варта". Священицька, соціальна та культурна робота кс. Кукли настільки була помітною, що влітку 1932 р. його було обрано членом тимчасового управління міста Сторожинець. Такої честі удостоївся також ще один поляк на Буковині, який теж зробив чимало для краю – др. Казімеж Жуковські, який був обраний до управління міста Чернівці. Одним з наслідків діяльності кс. Кукли у Сторожинці є існуючий до сьогодні міський парк навпроти костелу святої Анни. Як душпастир і опікун поляків завершив будівництво Польського Дому в Панці, яке освятив на урочистому відкритті пополудню 10 липня 1932 р. В той день була й виголошена святкова промова про згоду, милість, єдність, роль поляків та того Дому, який був зведений на кошти парафіян,

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

дякував їм за прибуття на урочистість, а також неабиякому гостю міста – консулу II Речі Посполитої Грабінському [5, с. 38].

Улітку 1933 р. кс. Кукла був іменований деканом Чернівецького деканату, був референтом на багатьох велелюдних урочистостях. Так, будучи на обходах в Польській Школі у Панці, він прочитав реферат про Конституцію 3 травня та про нову польську Конституцію. Він же опублікував у "Польському кур'єрі в Румунії" невеликий нарис під криптонімом "Кс І. К." про діяння "Дому сиріт" у Чернівцях. Найбільш знаковими справами кс. Кукли було запрошення парафіяльного костелу в Сторожинці до керівних справ у місті (16.10.1938), реставрація і заховання при костелі пам'ятного хреста січневого повстання, організація польського спорту (18.09.1938). Як голова місцевої Польської Читальні неодноразово бував ініціатором та організатором імпрез в міському "Домі Польському" (наприклад, 16-17 травня 1936 р.). Кс. І.Кукла також багато присвятив виступів маршалку Польщі Ю.Пілсудському. Наприклад, 5 грудня 1937 р. було зроблено відчит для місцевої молоді "Про життя і діяння Маршалка Пілсудського". А 19 березня 1939 р. одна чернівецька студентська корпорація "Лехія" виступила з програмою "Шляхом жовніра легіонового". Окрім того, протягом 1933–1940 рр. кс.Кукла був активним співпрацівником, інформатором-кореспондентом редагованого і видаваного в "Чернівецькім Домі Польськім" "Кур'єра Польського Румунії". Він належав до тих визначних осіб, чия робота повністю була присвячена суспільству в цілому та польській громаді зокрема.

Після прибуття на Буковину радянських військ у червні 1940 року кс. Кукла опинився під пильним контролем НКВС, не раз допитувався радянськими органами держбезпеки; він об'єднав під своїм покровом ще більше поляків, ніж до II світової війни. Протягом 1941–1944 рр. польський священник та його вірні витерпіли повторну румунську окупацію. У березні 1944 р. румунський окупаційний режим зазнав фіаско. Радянські війська зайняли територію Північної Буковини. Однак, і за нової влади багато поляків було заарештовано. Ставши організатором евакуації поляків, що вижили на початку 1946 р., повернувся з багатьма сторожинецькими парафіянами до краю, зупинився у

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

кровних Тарновських горах, згодом подався на лікування до Познані. Оскільки вже було пізно і медицина не змогла зарадити хворобі буковинського капелана, кс. Ігнацій Кукла помер 13 травня 1946 р. там же, в Познані, де і був похований на місцевому цвинтарі [5, с. 40].

У 30-х роках ХХ ст. найбільше поляків проживало у Сторожинці (1500), Жадові (450), Панці (390). Історичні хроніки донесли, що найстаршим парафіянином міста був Пьотр Сандецькі (1922–2005), який за кс. І.Кшижанівського відігравав немалу роль в житті костелу. Органістом був якийсь Камінські, колишній повстанець 1863 р. Пізніше його місце зайняв Адольф Чміляк, легіонер армії генерала Й.Галлера в 1919 р. З 1940 р. функції органіста виконував Альберт Сандецькі [5, с. 48].

На час прибуття в край поляків після повстання 1863 р. сторожинецька парафія в 1864 р. містила біля 1000 її вірних осіб, у Сторожинці заледве 326 чоловік, в 1865 р. – 678 осіб (по містечку). Протягом 1871–1872 рр. парафія нараховувала 1594 і 1598 душ, у 1873 р. – 1612, у 1875 р. – 1643, у 1878 р. – 1089, у 1879 р. – 932 душі. У Сторожинці 1879 р. нараховувалося лише 590 осіб. Після стабілізації в 1880 р. організаційного та персонального статусу душпастерства кількість католиків дещо зросла: 1880 р. – 740/1259 (Сторожинець/ціла парафія), 1886 р. – 806/1599, 1890 р. – 901/1788, 1894 р. – 1003/2231, 1900 р. – 1219/2650, 1905 р. – 1311/2922, 1910 р. – 1445/3188, 1911 р. – 1805/3530. Сторожинецьку парафію спочатку обслуговував один священник зі Старогутської капеланії (80 рр. ХІХ ст.). Однак, протягом 1905–1922 рр. Сторожинецьку парафію обслуговувало вже двоє ксьондзів: пробощ та вікарій. Станом на 1885 р. до складу сторожинецької парафії входили Бросківці (57 душ), Будинець (13), Череш з Опайцями (101), Йорданівці (75), Карапчів (32), Комарівці-Слобода (49), Панка (54), Пшесечани (300), Ропча зі слободою (22), Сучавіни (49), Жадова (23). У 1906 р. кількість осіб західного обряду набагато зросла: Будинці (73), Бросківці (89), Череш з Опайцями (187), Йорданівці (45), Карапчів (63), Комарівці зі Слободою (147), Панка (392), Пшесечани (35), Ропча (81), Сучавіни (5), Жадова (394). В 1914 р. їх кількість була наступною: Нові Бросківці (55), Старі Бросківці (64), Будинці (76), Череш з Опайцями (183), Йорданівці (38), Карапчів (37), Комарівці-

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

Слобода (135), Панка (412), Пшесечани (25), Ропча (58), Сучавіни (1), Жадова (641) [5, с. 51–52].

Сторожинець як капеланія спочатку розбудовувався з однієї маленької дерев'яної каплички, а в 1945 р. закінчив свою душпастерську історичну хроніку з двома мурованими костелами в Сторожинці (храм пресвятої Анни, головний та бічний вівтарі, нові органи, зафоновані в 1938 р. та закладений в 1927 р. дзвін Флоріана), а також в Новій Жадові (храм пресвятої Тройці, головний та бічний вівтарі, дзвін), дев'ятьма дерев'яними каплицями в Будинцях (баронеса Марія Петріно, висвячена в 1891 р.), Череші (святих апостолів Петра і Павла), Дуброві (дерев'яна, святого Юзефа, 1913 р.), Карапчеві, Новій Жадові (дерев'яна, 1895 р.), Панці (святого архангела Михаїла, дерев'яна, зафонована Антонієм Біншовським в 1882 р. та відновлена в 1906 р.), Панці-Зруб, Сторожинці (цвинтар та каплиця святого Юзефа). Ця маленька святиня була збудована у Сторожинці як вотум вдячності Всевишньому за вцілілість і щасливе повернення додому з полів Першої світової війни. Звели її троє сторожинецьких парафіян: Анджей Бонярчик, Юзеф Чміляк та Людвік Волощук). У Сторожинці та в Новій Жадові при костелах виросла велика кількість парафіян. Найціннішим доробком сторожинецької парафії є те, що Костел ніс духовну культуру і мораль, чесність і відповідальність, науку і світло, звичаї і традиції етнокультури та християнства. В часи більшовицьких кайданів вікарієм Північної Буковини, чернівецьким пробощем та сторожинецьким керівником протягом 1939–1958 рр. та 1970–1990 рр. був кс. канонік Францішек Краєвські. Протягом 1958–1970 рр. пробощем чернівецької парафії та сторожинецьким керівником був кс. канонік Юзеф Єнджеєвські. 27 березня 1990р. головну святиню західного християнства наново освятили. Чимало зусиль для відродження сьогоденного костелу доклали пробощі Віктор Антонюк та Анатоль Шпак. Будівля костелу св. Анни – яскравий приклад пізньої неоготики. Розташовується костел св. Анни на вулиці Т.Шевченка, 30.

ЛЮТЕРАНСЬКА КІРХА.
ЄВАНГЕЛІСТСЬКА ОБЩИНА У СТОРОЖИНЦІ

Маленьке буковинське містечко на Сереті знає власну хроніку прибуття німецьких колоністів у край. Та частина території північної Молдавії, яка в 1774 р. відійшла під протекторат Австрійської імперії, з 1847 р. почала широко іменуватись Буковиною. До 1774 р. цей край постійно відчував військово-політичну присутність османів, татар, які, ведучи військові дії, одночасно наносили спустошливі набіги та грабінницькі рейди на місцеве населення. Найпершим невідкладним завданням австрійського військового командування було встановлення генералами Сплені та фон Енценбергом військових прикордонних постів з метою встановлення вже нового кордону між новоприєднаною областю Австрійської імперії та напіввасальною від османів Молдавією.

У 1774 р. у Сторожинці нараховувалося 36 родин. Через чотири роки, в 1778 р. австрійське дистрикт-управління нарахувало вже 76 родин [43, с. 95]. На той час багато родин ледь животіли і мали нечуваний страх перед військовою службою та податковим тягарем. Очевидно, що найпершою наболілою проблемою була абсолютна відсутність постійного осілого населення. Існує версія, що перші дві німецькі родини (колоністи) осіли у Сторожинці із Семигороду. Очевидно, це були ремісники. Пфальцький архів у Кайзерслаутері містить чимало документів про хрещення, вінчання та реєстрацію актів смерті парафіян євангелістської церкви на Буковині, духовний храм яких знаходився у Чернівцях. Багато записів про німецьких переселенців та вже осілих німців-євангелістів знаходяться у матрикулах (іменних списках) греко-орієнтального храму. Відомо також, що частина цих записів була здійснена далеко задовго до створення у Чернівцях секретаріату євангелістської церкви. Значними є також записи про похорони державних службовців у Сторожинці, яких ховали як за східним, так і за римським обрядом. До появи тут католицького будинку пастора всі записи про католиків можна знайти у східних церковних книгах. За свідченнями як Пфальцького архіву, так і за записами греко-

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

східних церковних книжок, станом на 1774 р. у Сторожинці вже перебували осілі євангелістські родини. У документах знаходимо такі прізвища: Фітч, Тверс, Барту, Нойман та інші. Перші поодинокі поселенці-євангелісти з'явилися у Сторожинці як ремісники та державні службовці біля 1850 року, проте до створення цілої євангелістської громади було ще далеко. Вперше компактно була заснована тут громада в 1881 р. як філія Чернівецької євангелістської громади. Німецька громада здебільшого проживала на Буденецькій вулиці (нині вулиця імені Богдана Хмельницького). Для початку громадою у місцевого поміщика Янку Флондора було придбано невелику земельну ділянку, на якій було зведено шикарну віллу. На іншій земельній ділянці на цій же вулиці було закладено кірху. Після 1885 р. громадою було також придбана сусідня земельна ділянка з житловим будинком і великим садом, який належав нотаріусу Сахновичу. У майбутньому житловий будинок слугував будинком для пастора. У цьому будинку знаходилась досить простора кімната, в якій велась Служба Божа. Незабаром громадою було придбано нову земельну ділянку у Янку Флондора за великою ціною різницею та у багаторазовому відношенні, ніж попередні. Громаді було ще подаровано 50 коренистих дубів. Так з часом зростала у Сторожинці німецька громада. Це була самодостатня та вельмишановна громада у місті. За допомогою пожертвувань було зібрано 22440 марок, що стали основою для будівництва храму. За плануванням лейпцігського архітектора Цаулека в 1910 р. було розпочато будівництво кірхи. Керував будовою храму Фрітц Шваб [43, с. 98]. При освяченні храму в липні 1911 р. були присутні сеньйор Йозеф Фроніус з Чернівців, парафіяни з усієї Буковини, представники різних товариств зі Сторожинця. Для парафіян день освячення храму перетворився на справжнє свято. Були присутні також представники з різних релігійних конфесій міста, всі члени закладеного храму громади та городяни. Сама кірха була прямокутною з двостулковими дверима. Це було витягнуте у довжину культове приміщення (неф). До хорів з обох сторін вели зручні кам'яні сходи. Церковна неф була світлою та віддаленою. На східній стороні апсиди (півкруглий або гранований у плані виступ будівлі) розміщувався сходовий майданчик. На самій же виступаючій ніші стіни знаходився

вівтар. Вівтарний стіл був покритий темно-червоною бархатною тканиною. Тут же знаходились два масивних ліхтарі та хрест, дві квіткові вази. Все оформлювалося під дуб. Сакральними предметами були чаша та блюдце для просфор. Справа і вліво від вівтаря, позаду від апсидної стіни знаходився прикрашений коридор та два проходи, один з яких вів до сакристії (ризниці), а інший до виходу з церкви. Від коридору вели сходи до церковної кафедри та пономаревої (дякової) кімнатки. З коридору вели також сходи до погребу, де знаходилося центральне опалювальне приміщення. У 1920р. було зведено ще одну допоміжну споруду, в якій заходила піч для згорання. Отоплювалася вона дровами. Гаряче повітря направлялося у неф і виходило через трубну систему. Від ризниці через виступаючу частину будови та кам'янисті сходи у дворі священика заходила квітова клумба. Оскільки ж хори були ступінчатими, то кожне місце добре проглядалося. У хорах навпроти вівтаря знаходилася шестиметрова у ширину та триметрова у глибину ніша, де стояв орган та місце для групи хористів. Церковна кафедра не була облаштована традиційно, а містилася в центрі апсиди, неподалік вівтаря. Вона була напівкругла та вельми прикрашена різноманітним орнаментом. Ваза (блюдце) та книжкова полиця були вкриті темно-червоною бархатною тканиною. Над книжковою полицею висіло бархатне сукно із позолоченим надписом: "Бог – це любов". У тимпанові над проходами апсидної стіни висіли картини у білій шерстяній рубчастій тканині. Над цілою широкою нішою апсиди на залізних ланцюгах висів підсвічник. Він теж був залізний, на якому висіло 12 ліхтарів. Внутрішнє покриття кірхи було розділене трьома арками і в біле прикрашене. Хори утримували дві колони та відокремлювалися білим прикрашеним парапетом (невисока стінка, що огорожує балкон чи покрівлю будинку). Все це було оздоблено під дерев'яний паркет. Кафедральне скло вікна було з чистої профільної сталі і сягало на першому поверсі два метри висоти парапету. Вежа дзвіниці була влаштована на великій будівлі, добре пропорціонована, з важкою балкою. Покрівля вежі була покрита листовою міддю. Переднє подвір'я церкви було огорожене штагетами та вхідними двійчастими воротами. Від цих вхідних воріт і до дороги тягнулася кам'яна стіна (загорожа).

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

На фасадній стороні церкви, в центрі, розташовувався вхідний портал з чорного дуба, до якого вели три сходи. Від сходів і до воріт вела дорога з гравію (щебеню) у вісім довгих та чотири широких метри. Справа та зліва знаходився газон. Напівкруглий мур на цвинтарі був викладений симетрично та напрочуд впорядковано. Внутрішня частина цвинтаря була прикрашена ялинами та декоративними кущиками, загороджена штахетами та довгим напівкруглим кам'яним муром. У вежі знаходилися дві дзвіниці. Перша була впаєна ще у Першу світову війну. Завдяки коштам та зібранню металу у 20-х роках було встановлено нову дзвіницю. На задньому плані селянського подвір'я на межі земельної ділянки стояли старі липи з неповторним виглядом. Підлога в церкві була виставлена з чорного дубового паркету. Неф з обох сторін поміщала також 8 лавиць, кожна з яких мала 10 місць для сидіння. Стільці були пофарбовані у світло-сірий колір. Лавиці були розташовані також вздовж стіни від вхідних дверей до вітваря. На хорах стояли також неприкріплені лавиці. Від вхідних дверей переднього приміщення (піддашок, що його підтримує колонада, або відкрита колонада, утворена з колон або стовпів перед входом у будинок, вестибуль або портик) і до іншого майданчику вела темно-сіра доріжка з волокон кокосової пальми. Перед вітварем лежав чотириметровий вітварний килим. Справа та вліво на стінах висіли пронумеровані таблиці з нумерованими піснями, оброблені у чорному дубі. У передній (вестибулі) церкви справа та зліва знаходились вхідні двері, дві дубові колони з тарілками для пожертвування грошей. У той час, коли німецька громада ще не мала коштів на орган, було придбано фісгармонію, що використовувалася під акомпанемент церковного співу. Нарешті було все: громада, храм, будинок пастора, сад, додаткові будинки, що стояли поряд з кірхою, подвір'я, однак службу правив лише один священнослужитель. Громада ще довгий час обходилася ще без духовника. На той час євангелістська громада у Сторожинці належала до церковної громади Чернівців і в кращому випадку обслуговувалася одним вікарієм. Сторожинецька громада німців міста тоді не мала достатньо ресурсів, щоб дозволити собі ще одного пастора. З часом трапилася сприятлива нагода. Восени 1911 р. з Ауербаху, що в Саксонії, священник за походженням Макс Вайдауер прибув

до Сторожинця як вікарій чернівецьких пасторів. Саме з того часу євангелістська громада міста за пастора Вайдауера розпочала самостійно та впевнено розвиватися від чернівецької [43, с. 101]. Служба Божа добре відвідувалася, особливо уроки Біблії. Вони відбувалися щочетверга вечором. У протестантизмі сповідувався обряд прилучення юнаків та дівчат, що досягли 16 років, до церкви. Відбувалася перша конфірмація у храмі за участю великої кількості членів громади. Вперше для громади відбувся різдвяний свят-вечір у 1912 р. Притчі про народження Христа та шанування трьох святих королів послідовно читалися і хлопчиками, і дівчатками. Перша роздача різдвяних подарунків відбулася у церкві. Проводили її жінки. Всі юнаки та хлопчики отримували пакуночки з різними солодощами та яблуками. На школярів чекали гарні шкільні книжки. Стосунки пастора з громадою були добре налагоджені. Він відвідував родини своїх парафіян. Священик Вайдауер не був одруженим.

Перша російська інвазія 1914 р. обернулася для Сторожинця небаченим страхом та хаосом, який тривав шість місяців. На щастя, перша хвиля жахіття Першої світової війни для міста пройшла безкровно [43, с. 102]. З невеликим інтервалом відбулося друге російське вторгнення. Воно тривало 14 місяців. Під кінець літа 1917 р., коли пастор ще мешкав у будинку священика Георгія Філієвича, кірха була влаштована під німецький польовий лазарет хворих на дизентерію. Після кількох місяців церква була ґрунтовно дезинфікована та очищена, після чого приступила до виконання своїх культових обов'язків. Варто згадати також відвідини міста Сторожинець одним пастором з Германштадту. Це був доктор Адольф Шулерус, який підтримував стаціонарних євангелістських солдат німецької армії та опікувався ними. Під час свого перебування він прочитав для громади дві служби Божі. Мешкав неподалік родини Лібенвайн. Зовсім нова епоха для німецької громади міста та її кірхи розпочалась у 1919 р., коли закінчилась Перша світова війна та було окуповано Буковину королівською Румунією. В армії німецьку мову замінила нова державна мова – румунська. Розпочалися нові відносини громади з владою. У школах також було введено обов'язкову румунську мову. У певних питаннях нова влада поступалася. Так, у храмі було дозволено вести службу Божу на рідній німецькій мові. З

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

іншого боку, церква постійно зазнавала впливу та різних каверзів з боку румунських органів влади. Німецька громада, яка після війни дещо збільшилася, постраждала найбільше. У неї й досі не було власного духовника. Нова нагода трапилась залагодити цю справу тоді, коли до Сторожинця для народної школи був переведений євангелістській священик Франц Йозеф Зерфас. Він був одружений, мав сина й дочку. Він повинен був оперативно вирішувати всі питання громади. Громада вельми приємно прийняла його до себе. У будинку священика, у розпорядженні родини Зерфас були три великі кімнати й кухня. Викладач був виняткового розуму, мав неабияку загальноосвітню підготовку, у тому числі й музичну. Не лише знав проведення самої служби, а й розумів її. Тим самим він повністю був у цілковитій довіреності громади. Його дійсно неоціненними заслугами були виховання в школі молоді, залишеної без догляду після війни, створення хору, театральної групи і, що головне, зміцнення громади через проведення різноманітних заходів. На жаль, ця суттєва допомога тривала недовго, оскільки в 1922 р. родину лектора Зерфас було переведено зі Сторожинця до Нових Іцканів /Neuitzkany/ [43, с. 104]. Після аншлюсу Буковини до Румунії євангелістська церква Буковини більше вже не належала до суперінтендантури Белітц /Bielitz/. Буковинська Євангелістська крайова церква була прилучена до Євангелістської крайової церкви Семигородщини. Нове адміністративне підпорядкування мало неабияке значення для німецької церкви Буковини. Дане церковне упорядкування відтепер залучало всі малі громади до єднання. У всіх громадах права та обов'язки залишалися. Для громади Сторожинця це була чудова нагода об'єднатися з такими громадами, як Нова Жадова, Ніколаусдорф і Катарінендорф, що й було зроблено. Було утворено нову самостійну приходську громаду. Цьому передували довготривалі розмови з пресбітерією (церковна рада). Резиденцією "Об'єднаних пасторських громад" був Сторожинець. Після довготривалих пробних служб, що правилися, єдиним кандидатом від церковної ради на місце сторожинецького пастора був доктор теології Едгар Мюллер. У вересні 1922 р. німецька громада отримала свого духовника. Запропонований кандидат Едгар Мюллер був відомий як вікарій сторожинецької громади. Розпочав він свою роботу над

об'єднанням малих громад у єдину пасторську громаду. Як пастор він чимало зробив для громад. На переговорах з представниками усіх громад він узгоджував матеріальну сторону та порядок ведення церковної служби. Тепер служба Божа велася у Сторожинці, Ніколаусдорфі та Катарінендорфі, свята – у Новій Жадові. Александердорф об'єднався з Катарінендорф. В липні 1923 р. прийшла відомча згода на створення у долині Серету щось на зразок спілки пасторських громад. У результаті чого відбулись вибори священика у Новій Жадові. Посвячення в сан (ординація) та призначення на нову посаду (інсталяція) перших священиків відбулося у новозаснованій пасторській громаді у Сторожинці. Молодий пастор, син вельмишановного ректора однієї з євангелістських шкіл Чернівців, Христіан Мюллер своєю ординацією у 25 років був справжньою особистістю [43, с. 105]. Громаді міста з виборами цього пастора дуже повезло. Це була далекоглядна та шанована людина. Ним було дуже швидко налагоджено стосунки з окремими громадами. Тепер громади стояли перед новим завданням – церковна рада встановлювала нові відносини з окремими громадами. Пребістеріум вирішував підготовчі роботи ведення служби Божої, утримання храму, його ремонт, будинку пастора, отримання платежу (інкассо), а також різні питання матеріального та організаційного характеру. Під керівництвом пастора Мюллера було проведено також вибори пребістеріуму. Тут були нові і молоді члени ради. Головою ради був великий землевласник Йозеф Оренштайн. Свого часу це була людина авторитетна, досить впливова та поважна у місті та за її межами (в регіоні). Він багато чим допоміг громаді. Саме взаєморозуміння пана Оренштайна, пана Мюллера та ради привело до подальшого процвітання німецької громади в місті. Піклування про кожного члена громади, єднання німецької молоді, її виховання, заснування церковного хору, екскурсії по інших церковних громадах – усе це було його заслугою. У 1920-х роках, коли румунська мова стала офіційною, пан Мюллер став ініціатором заснування приватних курсів викладання німецької мови для німецьких школярів. Будучи ще неодруженим, облаштував у своєму будинку кімнату для проведення навчання. На канікулах навчання німецькі вчителі проводили добровільно та безкоштовно. Прикладом цього є те, що євангелістські

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

студентки Альма та Ірма Губіч (Hubic) проходили курси німецької мови безкоштовно. Участь у навчанні брали також католицькі учні. До студій було залучено також відомого лектора Віктора Годованського. Все це відбувалося завдяки невтомній праці пана Мюллера та куратора Оренштайна [43, с. 106]. Такі курси з викладання німецької мови у той час заборонялися, проте у будинку пастора вони проходили під виглядом занять релігії. Згодом відчувався як брак школярів, так і брак вчителів. Тепер гер Мюллер не лише піклувався про курси рідною мовою, а й про благополуччя та труднощі громади. Буденна церковна діяльність пастора в місті та в долині Серету, у навколишніх німецьких громадах проходила добре. Служба Божа добре відвідувалася парафіянами. У 1924 р. всі буковинські кірхи переживали генеральну церковну візитацію. Громаду міста відвідав також єпископ Д.Тойч (D.Teutsch). Для громади це була щонайбільша подія з часів висвячення храму в 1911 р. і становлення громади [43, с. 107]. На службі Божій була вся німецькомовна громада міста: і молоді, і старі, представники інших конфесій та органів влади. Вулиці були заповнені парафіянами як своїх, так і інших конфесій. Присутніми були куратор Оренштайн, гер Мюллер. Багато чужинців також взяло участь у службі Божій. Для громади міста та навколишніх сіл це була подія величезного значення. Ще однією подією для громади стало одруження пана Мюллера з однією панночкою. Це аж ніяк не вплинуло негативно на роботу в церкві та на стосунки з громадою. Навпаки, було ще активізовано роботу німецького культурного товариства. Велике визнання отримав пастор у 1925 р., коли місто відвідав румунський король Фердинанд І. Пан Мюллер мав велику честь взяти участь у святковому столі з королем Румунії. Розмовляли між собою німецькою мовою [43, с.108]. Новим випробуванням сил громади стало проведення річних загальних зборів "Gustav-Adolf Werkes" в 1928 р. Ініціатором цього, звісно, був Мюллер. Були освячені два нових дзвони. Всі гості розміщувалися біля святкового столу. В 1938 р. у Сторожинці знову відбулися загальні річні збори "Gustav-Adolf Werkes", під час яких пана Мюллера було обрано старостою філії товариства. Минав час, і обличчя громади змінювалося на краще. Хлопці та дівчата, одружуючись, утворювали нові родини. Так зростала нова генерація. Змінився

також будинок пастора. У Сторожинець незабаром переселився мешкати тесть Мюллера вельмишановний директор Р.Ольшевський. Проживав він у будинку пастора. Це був великий приятель та знавець квітів. Квітковий сад пастора був чи не єдиний та незрівняльний у своїй красі у всьому Сторожинці. Гретл, маленька донечка пастора, чарувала всіх своєю світловолосою косою, вона дуже пасувала до багатокольорової мозаїки квітового саду, який вона часто відвідувала. У 1939 р. священник Мюллер був обраний деканом (суперінтендант, верховний спостерігач церковного округу у євангелістській церкві). Керівництво євангелістською церквою Буковини було доручено йому. Згодом його місце зайняв вікарій з Семигородщини Хуго Кучера /Hugo Kutschera/, а за ним, теж вікарій, Еді Мор /Edi Mohr/. У кінці 1939 р. до Сторожинця прибув вікарій Віллі Зауер /Willi Sauer/. А вже в 1940 р. німецька громада, згідно радянсько-німецьких домовленостей 1939–1940 рр., разом зі своїм пастором залишила свою домівку та переїхала до Німеччини [43, с. 110]. За професійною градацією громаду складали робітники, лікарі, торгівці, державні службовці, старші державні чиновники (регірунгсрат), судді, великі землевласники. Всі вони постійно були готові у будь-який час допомогти громаді. Були завжди порядні, шановані та чесні люди, які поважали Закон і ніколи не мали неприємностей з владою, іншими конфесіями чи націями, завжди перебували у взаємній згоді. Добродійний пастор та добродійна громада в житті та відносинах завжди були взірцевими. Саме за пастора Мюллера місцева громада досягла належного суспільно-політичного та культурного становища. І не лише... Решта євангелістських громад долини Серету також втішалася авторитетністю свого пастора. Служби Божі були настільки дивовижними в храмі, що іновірці із задоволенням їх слухали. Однак доля склалася так, що у 1940 р. у край увійшли радянські війська. У Європі в той час тривала війна. Тепер нащадків того покоління, яке репатріювалось на батьківщину в 1940 р., можна знайти в Південній Америці, Сполучених Штатах Америки, у Канаді. Пекельне чистилище 1940 року. пройшли всі етнічні групи краю. Дісталось і німецькій етнічній меншині... Багато рідних, близьких та коханих не повернулося з полів другої

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

світової війни. Все нажите та набуте за життя під час стрімкого переселення було загублене. Тепер буковинські репатріанти опинялися на землях Австрії та Німеччини, вливалися у нове життя, вирощували нове покоління. Лише у пам'яті залишилися милі серцю спогади про рідний край Буковину. Споруда лютеранської кірхи виконана у стилі пізнього модерну. Сьогодні – це молитовний будинок Євангельських християн-баптистів по вул. Б.Хмельницького, 31. Окрім цього, у місті діє протестантська громада адвентистів сьомого дня. Службу здійснюють в молитовному будинку по вулиці Миру.

СИНАГОГА

Найперші письмові свідчення про євреїв на Буковині маємо з офіційних повідомлень австрійського військового управління з часу прилучення краю в 1774 р. до Австрійської імперії. Вже цього 1774-го року у Сторожинці проживало 34 єврейські родини, а в 1779 р. – 1978 [43, с. 123]. Однак, цей факт видається дуже ненадійним. Одне можна сказати напевно, що на момент зайняття Буковини австрійськими військами тут уже проживала певна кількість осіб цієї національності. Контрибуції в краю сплачували селяни, середні й малі торгівці, шляхта, вірмени, калараші, євреї та цигани. На самому початку євреї у Сторожинці мали лише невеликий молитовний дім. Однак і цей факт теж залишається неперевіреною. Визначальною датою побудови синагоги вважаються 1890–1900 рр., а потік імігрантів цієї національності слід краще відносити до подій польського повстання 1861 р. [43, с. 124]. Велика синагога та молельня, що тут же була поряд, знаходились практично в центрі міста, на залізничній вулиці. Обидва храми оточував бук. Велика синагога виглядала солідно, вона мала зовнішні сходи з боку вулиці. Головний вхід знаходився з західного боку. Вальмовий (шатровий) чотирихилий дах був укритий оцинкованим сталевим листом. Навпроти вежі знаходилась надбудова над дахом. Храм прикрашала напівциркульна арка, і він непогано освітлювався всередині. Усередині містилася велика квадратна зала з дверима, що відкривалися в обидва боки. На західній стороні зали знаходились відкриті хори з лавицями та відокремлені скляною стінкою малі хори для жінок. Зала містила ще сходовий майданчик, перила та трибуну оратора (кафедру). Зверху висів вічний вогонь. Навпроти входу знаходився канонізований гріб, копія з оригіналу, на якому було зроблено надпис гебрійською мовою. Поряд з цим стояв п'єдестал з семи убогими підсвічниками. Неподалік помосту стояли лавиці для хористів темпло, який, до речі, складався лише з чоловіків. У той час синагоги на Буковині були, здебільшого, без органів. Навколо

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

помосту також стояли лавиці для своїх прихожан. Вони були добре влаштовані з поглядом на рабина (служитель культури, керівник релігійної громади у євреїв). Стіни були холодними та не мали жодних картин чи якихось зображених фігур. Молитви та проповіді велися виключно гебрійською мовою. Інша будівля, так звана молельня, знаходилась прямо на вулиці. Це був малий молитовний будиночок, який мав два поверхи. Кожний поверх мав лише одне велике приміщення, до якого можна було пройти тільки через переднє приміщення. У цих великих приміщеннях знаходились лавиці з попітром (пересувна підставка з похилою дошкою для книг або нот). За побудовою цей будинок був простий та старіший, ніж велика синагога. Тут не було місць для сидіння. Євреї, що приходили до свого храму на молитву, стояли перед лавицею з попітром. Головний убір не знімався з голови, намотувався молитовний пояс на передпліччя. Один кінець тримався у правій руці. Інший намотувався на голову. У фронтальній частині був зображений Заповіт Мойсея на гебрійській мові (іврит). Молитовна сукня огортала голову та плече того, хто молився. Молитви тривали виключно гебрійською мовою. До храму йшли лише у святковому одязі. Головний убір у євреїв складала чорна шапка, ортодоксальних – кепі з чорного бархату. Краї шляпи були обшиті шкірою куниці або тхора. Верхнім одягом слугувало довге та чорне пальто або кафтан, переважно з шовку. На білі панчохи завжди натягали туфлі або черевики. Під час молитовної церемонії у храмі використовувався бархатний гаманець. Забезпечення та утримання синагоги, молитовного будинку перебувало у віданні цієї громади. Служба Божа завжди добре відвідувалася прихожанами [43, с. 125]. Літургія завжди проходила благоговійно та вимогливо. Синагога була вибудована у стилі історизму. Розташовується сьогодні храм по вулиці Ю.Федьковича,12.

Кожна релігійна спільнота мала свій цвинтар. Останній є не лише етносоціальним чи релігійним відображенням громади, а й також мірилом та соціокультурною спадщиною міжетнічних стосунків мультинаціонального містечка. Вважається, що найдавніший цвинтар знаходиться на околиці, який носить назву

Майдан, там, де вперше розташовувалося поселення Сторожинець. Він вважається найбільшим цвинтарем православних. Ще в у часи Австро-Угорщини там збереглися кам'яні надгробки з надписами. Такий найстаріший надпис у праці мемуариста Д.Лібенвайна знаходимо під 1804 р. [43, с. 126].

Другий християнський цвинтар розташовувався на Кройцгассе, на лівому березі Серету. Там поховані представники різних національностей. Цвинтар був закритий у 1860 р., коли вщухла велика епідемія холери. На цвинтарі ще у ті старі часи можна було побачити кам'яні надгробки та розгледіти деякі надписи на них.

Третій християнський цвинтар був відкритий після 1860 р. Він розташовувався на дорозі, що вела на Кабешті, вище вілли Оренштайна. Ховали тут християн православного, римокатолицького та євангелістського віросповідань. Зліва при вході була могила керівника округу (повіту) та його дружини. На цвинтарі знаходилась також могила козаків, які загинули в боях Першої світової війни, а також масове захоронення воїнів російської армії цього ж періоду. Зусиллями громади та влади в 1926 р. на цвинтарі постав військовий пам'ятник воїнам Першої світової війни [128, с. 127], [93, с. 37].

Четвертий цвинтар знаходився на Зайтенгассе, вище Черновітцерштрассе. Це був єврейський цвинтар. У 1920-х рр. цвинтар розширився. Ще сьогодні там можна побачити кам'яні могили та надписи на них. За віком він такий самий, як і православний на Майдані.

ОКРУЖНА ЛІКАРНЯ

Протягом 1907–1909 рр. у Сторожинці повстала досить представницька будівля – лікарня, або, як ще її називали – шпиталь. У той час, зважаючи на науковий прорив у медицині, тодішня лікарня була на достатньому рівні: її було обладнано новітнім устаткуванням; рівень соціального забезпечення хворих був високий. Це була модерна у ті часи лікарня з безцінною репутацією. Тут були світлі та просторі кімнати для хворих, операційна зала, стерильна кімната, аптека та рентгенівське відділення. Для інфікованих було окреме ізоляційне приміщення. Неподалік знаходилось трупне відділення (кімната). У лікарні містилася кухня з ліфтом для подачі страв, приміщення (склад) для зберігання провіанту та продумане центральне опалення. Лікарня також охоплювала чоловічий та жіночий відділи, дитячий на 84 ліжка. За директора та старшого лікаря (завідуючий лікарнею) було зведено ще два будинки. Директором шпиталю був доктор медицини Ромуальд Кешман. Адміністратор лікарні керував шпиталем з часу введення її в експлуатацію і до виходу на пенсію (1939 р.) [43, с. 69].

Перша аптека виникла у Сторожинці в 1855 р. Вона належала полякові Карчеські, що прибув з Галіції. Сам він був аптекарем. У 1919 р. з Радівців у Сторожинець прибув продавець лікарськими та господарськими товарами (дрогіст) Рудольф Бучек, німець за походженням. Він теж відкрив магазин з продажу аптекарськими та господарськими товарами, товарами санітарної гігієни та косметики. Другий аптекарський магазин було відкрито в 1928 р. купцем Кассваном [43, с. 70].

Для розвитку тваринництва у краї чимало зусиль доклало також окружне ветеринарне відомство. Лише завдяки спільній праці обох структур – окружного ветеринарного відомства та сільськогосподарської палати – вдалося досягти прогресивного розвитку у цій галузі економіки [43, с. 62].

На регулярних виставках щоразу показувалося майстерно чисте у виведенні та здорове поголів'я худоби. Ветеринарної епізоотії (поширення інфекційних хвороб тварин на значній території) на прикладі свиней чи то курей не було. Рідкісним та

вкрай розрізненим явищем були випадки появи ящура. Регулярним явищем був санітарний контроль над свининою, яловичиною, курятиною, постійно надавались змістовні поради щодо утримання великої кількості худоби в сільському господарстві. Крім всього цього, міські ветеринари дивилися за якістю м'яса та належним місцем забиття худоби. Працювала бойня щодня з 16.00. Забивали худобу без оглушення. За рішенням міської ветеринарної комісії у 1936 р. худобу вже забивали із спеціальними засобами оглушення.

Ще до приєднання Буковини до Румунії у місті діяв відділ охорони здоров'я. Він підлягав повітовому управлінню. У часи румунського панування - префектурі. На той час сфера діяльності цього відділу була надзвичайно широка. Було створено регіональне відомство з охорони здоров'я. У філіях працювали високоосвічені санітари. Вони надавали кваліфіковану першу допомогу. Тут же при них були кабінети лікаря. Здебільшого міський відділ з охорони здоров'я обслуговував населення безкоштовно. Дотримувався суворий гігієнічний контроль. Єдиний випадок, який залишився надовго у пам'яті жителів Сторожинця, відбувся у 1860 р., коли місто та повіт охопила епідемія чуми [43, с. 63].

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ВОКЗАЛ

Велике значення мало відкриття державної залізниці 30 листопада 1886 р., що з'єднала Глибоку, Сторожинець та Берегомет над Серетом. Її довжина становила 53 км. До послуг пасажирів першого та другого класу керівництвом вокзалу була збудована зала очікувань, а для подорожуючих третім класом – приймальня. Тут уже не було місць для сидіння, а лише лавиці та столи з дуба. Тут же неподалік знаходилася квиткова каса. Поблизу розташувалось міське бюро по обслуговуванню туристів [43, с. 70-71]. До їхніх послуг був телефон. В іншому службовому приміщенні була кімната для відправлення вантажу. У службовій квартирі знаходився магазин. Вище поверху була добудована мансарда. Тут розміщувалися квартири для керівництва залізничного управління та транспортних чиновників. Між будинком залізничного вокзалу та першою колією знаходився 7/8-метровий було розміщено "перон".

ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТИ

На час переходу Буковини у володіння австрійських Габсбургів тут не було відкритих шкіл. На той час зародки освіти знаходились у православних монастирях Радівців, Путни, Сучави та Гурагумори, при яких були дякони та монахи. Кожний чоловік, монах та священик, у свій час повинен був вивчитися у школі. Після того, як генерал барон Енценберг запропонував на військовій раді у Відні відкрити школи на Буковині, незабаром у 1787 р. у краї було засновано 30 шкіл. Після аншлюсу Буковини з Галицією в 1786 р. у краї станом на 1817 р. знаходилось лише 20 шкіл [43, с. 74]. Відбулося незначне погіршення шкільної справи, проте ненадовго, враховуючи попереднє жалюгідне культурне та освітнє становище. Вже у 1830 р. на Буковині було 42 народні та 20 повторювальних шкіл, у яких навчалось 1414 дітей. У 1842 р. співвідношення складало 42 народні школи та 40 повторювальних, загальною кількістю 6833 дитини. Значно поліпшало становище у шкільній сфері після спеціального розпорядження від 18 травня 1844 р. Православні народні школи переходили під керівництво та контроль православної консисторії (в руській православній церкві до 1917 р. орган управління та суду в єпархії при архієреї), а також православного релігійного фонду. Для шкіл церква завжди була суттєвою та визначальною опорою у житті. В 1850 р. кількість народних шкіл становила 50 (в науково-популярній літературі зустрічається число 55), а в 1896 р. – 327 [43, с. 75].

Безперечно, в перші роки прилучення Буковини до Австрії, в епоху просвіченого абсолютизму Марії Терезії (1740–1780 рр.) та Йосифа II (1780–1790 рр.), було чимало зроблено для покращення освіти в новоприєднаному краї. На Буковину поширювався закон про обов'язкове навчання. Відкривалися школи. Це була лише одна з тенденцій обов'язкового піклування держави про загальний добробут своїх підданих. Урядкування Марії Терезії означало настання нової просвітницької ери в освіті. Найзначнішим досягненням стало створення початкової

(народної) школи. Це був фундамент для закладення ідеї обов'язкової загальної освіти. Впроваджуючи загальну освіту, держава враховувала різницю регіонів, посилювала державний контроль за школами, ізольовувала учнів та вчителів від революційних ідей. Згідно Закону про народну школу від 1804 р., держава, інспектуючи школи, найбільшу свою увагу звертала на духовність суспільства. Остання тенденція була характерна в епоху імператора Франца II (1804–1835 рр.). Безумовно, позитивні зміни настали на початку 1870-х рр. Школу було відокремлено від церкви і підпорядковано крайовій шкільній раді та міністерству культів і освіти. Предвісником цього було прийняття 14 травня 1869 р. Закону про народну школу, у якому йшлося про відкриття міжконфесійних публічних народних шкіл та запровадження обов'язкового восьмирічного навчання. На Буковині вводилося обов'язкове 6-річне навчання. Для шкільного нагляду засновувалися краєві, повітові та місцеві шкільні ради.

Першу народну школу у Сторожинці було відкрито у 1858 р. [43, *ibidem*]. Це була однокласна загальна школа з німецькою мовою викладання. Проте невдовзі виявилось, що ця школа надто мала. Отже, 1 жовтня 1858 р. було відкрито шестикласну хлопчачу школу. Ця школа мала два паралельних класи. Мовами викладання були німецька, українська та румунська. Тут працювало 9 учителів: Йоган Попович, Венделін Микитович, Елойтер Попович, Вікторія Попович, Діоніс Штефанович, Рахміель Косторіс, Петер Іліка, Геній Ішер, Рухел Габер. Незабаром була відкрита й шестикласна дівчача школа. Тут також викладали на німецькій, українській та румунській мовах. У школі працювало 8 учителів: Ребека Ерліх, Франциска Микитович, Марта Ейвелінг, Марія Врекоурт, Євгенія Штефанович, Глізерія Ізопенко, Леа Купферберг, Елеонора Митрофанович. Зі статистичних звітів Буковинського крайового товариства за 1895 р. дізнаємося, що в Сторожинці вчителями працювали І.Андрухович, В.Григорович (надучитель), К.Григорович, М.Григорович, В.Микитович, І.Попович (окружний шкільний інспектор), І.Томюк. На 1901р. у містечку вчителювали І.Попович, В.Микитович, Р.Ерліх, І.Томюк, І.Долинський, В.Попович, Е.Попович, Р.Беер, А.Проданюк, М.Ейвеліг [98, с. 888]. В

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

обох шестикласних народних школах за Австрії (1774-1918 рр.) предметно вивчались і українська, і румунська мови! Найбільше ваги українська мова набрала після затвердження фонетичного правопису в 1895 р. Це стало дійсністю завдяки великим старанням інспектора українських народних шкіл Омеляна Поповича. Ці школи обов'язково відвідувалися дітьми як з українців, так і з румунів. Свого часу хлопчача школа та школа для дівчат були переміщені у новий, набагато представницький будинок, зведений як справжнє творіння архітектури у класичному стилі на рубежі XIX–XX ст. [43, с. 76]. І ззовні, і всередині школа нагадувала будинок модерного стилю. Будівля була двоповерховою, а зі сторони вулиці мала два відокремлені портали (архітектурно виділений на фасаді вхід у великий будинок громадського призначення, сьогодні – вул. П.Видинівського, 1). Неподалік же через залізну огорожу знаходився квітковий сад. У школі знаходилися дві службові квартири, кімната директора, відома як канцелярія, яка ще слугувала кімнатою для вчителів. У ній знаходилася застлана шафа з викладацьким матеріалом. Через великий коридор знаходилися великі та світлі класні кімнати. Всі кімнати були побілені та мали надзвичайно великі вікна. Рухоме майно складалося з двомісних лавиць, кафедри, біля якої знаходився один стілець та один стіл. Поряд з дошколою знаходилася велика книжкова шафа. Шкільна дошка трималася на триногих великих табуретах. На стіні знаходилися дошки із зображенням тварин та рослин. На стіні навпроти викладацького підмостку знаходилися крічки для одягу та гардероб для шапок. В одному з кутів, як правило, знаходилася цегляна піч, яку взимку протоплювали для обігріву кімнати. Позаду школи знаходилося велике шкільне подвір'я, відокремлене дерев'яною огорожею. Після школи випускники могли продовжити своє навчання у ліцеї. Там протягом двох років учениці повинні були набути загальні знання з німецької та французької мови, історії, географії, співів та малювання. Метою цих студій для дівчат було їх виховання та надання неабиякої ерудиції, знань у закладених предметах. Оскільки такі курси були не безкоштовними, то їх могли відвідувати донечки лише заможних родин.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Безперечно, були й труднощі... Приміром, у 1907 р. за інтерпеляцією депутата Абрагамовича до цісарсько-королівського президента, як голови цісарсько-шкільної ради, від 5 жовтня поточного року йшла мова про те, що в Сторожинецькій школі для дівчат, де навчалось 58 польських дітей, не було класу з польською мовою викладання, навчального предмета польської мови та кваліфікованих вчителів відповідного предмета [90, с. 102].

У 1893 р. на правому березі р. Серет, на Майдані була заснована двокласна народна школа для дівчат та хлопців з румунською мовою викладання. Причому окремим предметом викладання обов'язково залишалась німецька мова. Тут учителювали два педагоги – чоловік та жінка: Йоган Томіук та Гелена Хизанович [43, с. 75].

Дещо пізніше почала діяти народна школа на Білці. Вона була заснована 12.11.1896 р. Це була однокласна народна школа з румунською мовою викладання. Вчителював тут Данілеску Сильвестр, православний вчитель з правом викладання румунської та німецької мов. З 16.11.1899 р. навчалося тоді 21 хлопчик та 24 дівчинки (45 православних). Оскільки в північно-західній частині міста, на Білці, проживали здебільшого румуни, для їхніх дітей в 1935 р. було зведено ще одну, але двокласну народну школу. Тут також мовою викладання була румунська. Цю школу відвідували як хлопці, так і дівчата.

У 1903 р. у місті було відкрито приватну реальну гімназію публічно-правового напрямку [43, с. 77]. Гімназія знаходилась у власному будинку, для чого й власне вона зводилась. До гімназії належали спортивний зал, додаткові приміщення (сьогодні – вул. П.Видинівського,11). У той час це був найсучасніший та "найкращий спортивний зал на всій Буковині". Пізніше до залу було долучено велику сцену, яку часто винаймали різні товариства. За шкільною будівлею знаходився ботанічний сад із привізними деревами та кущами. Мовою викладання була німецька, іноземними – французька та латинська. Кожне приміщення школи регулювалося теплим повітряним обігрівом. Директор та вчительський персонал щоразу призначалися шкільним інспектором крайового управління з Чернівців. На превеликий жаль, у першу світову війну будівля зазнала значних

руйнувань. Було вщент знищено централізоване опалення, все рухоме майно та викладацький матеріал. Незважаючи на це, будівля одразу ж ремонтувалася, але ненадовго, оскільки регулярне прибуття російських військ зупинило проведення не лише відновлювальних робіт, а й самі заняття. У 1922 р. будівлю придбала держава. Тепер румунська гімназія була облаштована під "ліцей короля Фердинанда I" /Liceul Regele Ferdinand I/, який існував до приходу радянських військ у 1940 р. Стара приватна реальна гімназія була абсолютно реорганізована та перейменована в "Liceul Modern" [43, с. 78]. Цей заклад у подальшому існував як гімназія публічного (цивільного) права. Випускні іспити складалися у присутності призначеної екзаменаційної комісії регіонального шкільного інспекторату. За результатами екзаменаційних протоколів видавався на руки атестат з відміткою "Privat Schüler", який мав силу Закону. Мовою викладання приватної гімназії була німецька, навчальними предметами – румунська, історія, географія, французька. Звісно ж, вони викладалися державною мовою – румунською. Спочатку заняття проходили у приміщеннях народної школи, згодом – у приватному будинку. Школярі помісячно вносили плату за навчання. В останні роки румунського правління вищі щаблі шкільної освіти посідали євреї. Державну гімназію "короля Фердинанда I" відвідували в основному всі прошарки населення. Державна гімназія була скоріш хлопчачою, проте і дівчата могли складати семестрові іспити. До гімназії було долучено також інтернат, котрий могли відвідувати малозабезпечені школярі з провінції. Держава надавала різні субвенції (грошові допомоги) як гімназії, так і інтернату. Втім, батьки мусили також вносити грошову плату, розмір якої установлювала спеціальна комісія, яка враховувала платоспроможність родини. І навіть після констатації того факту, що діти із малозабезпечених родин, вихованці інтернату ще вносили певні допоміжні кошти. Матеріали того часу як по школі, так і по державній гімназії сьогодні зберігаються у державній гімназії в Сучаві. У часи королівської Румунії всі учні носили шкільну уніформу, на лівому рукаві фігурував номер. Головним убором слугувала єдина для всіх шкільна шапка. Школярі, які носили національний одяг, змушені були носити шкільні номери. У тридцять років носіння шкільної форми стало

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

об'єктивною необхідністю. Відвідування кінотеатру чи ще чогось іншого – було заборонено, окрім спортивних заходів. Про куріння годі було й говорити. А відвідини народних заходів були можливі лише з дозволу директора. Натомість гімназія проводила різні театральні виступи, на які запрошувалися батьки дітей. На кінець господарського року найкращі учні гімназії одаровувалися книжками. Прізвища найкращих учнів фігурували на дошці пошани. Учні, які жодного разу не пропускали протягом навчального року заняття, преміювалися. Приватна гімназія не мала достатніх матеріальних ресурсів, щоб влаштувати різносторонні та щедрі заходи. Поведінка школярів у суспільстві не викликала жодних опротестовувань. З метою залучення городян міста до життя школипрофесорсько-викладацьким складом гімназії та інших шкіл проводилися різні спортивно-оздоровчі заходи, доповіді та театральні виступи. Для дорослих влаштувалися торгівельні курси, які тривали 6 місяців. Учні опановували стенографію, машинопис, товарознавство [43, с. 80]. Це були приватні курси, по закінченні яких видавали атестат. Влаштування таких курсів носило позитивний характер. Заснування приватної гімназії для дівчат було вже давно відвертою проблемою. Випускні іспити складали у державній гімназії, після яких обов'язково отримували законні атестати. Викладацький персонал складався майже з жінок і призначався шкільним інспектором. Викладання велося румунською мовою, а самі заняття проходили у післяобідній час у приміщеннях цієї ж державної гімназії. Це була приватна школа, за підготовчі курси якої потрібно було вносити кошти. Через це за кілька років на курсах вже бракувало дівчат. Вводилися нові закони у шкільній справі. Так, було розширено народну школу з 6 до 9 класів. У цих трьох класах учні істотно поповнювали свої знання. Метою цього нововведення і було те, що абзольвенти (випускники), складаючи іспити, могли потрапити до гімназії. Але, на жаль, це нововведення мало застосовувалося. З іншого боку добре відвідуваними та багатообіцяючими були професійні чбові курси вчителів-предметників для ремісників. Складаючи випускні іспити, абзольвенти отримували диплом державного зразка, з якого мали неабияку користь. У перші роки нового століття у Сторожинці було відкрито професійну школу з токарної справи

та з плетіння кошиків. Ця школа знаходилась у спеціально облаштованому будинку. Викладали тут фахівці. До школи належав також гектар вербових насаджень. У роки Першої світової війни цей навчальний заклад був до тла спалений та повністю зруйнований російськими військами. Після цього школа більше не відновилася. Перед першою світовою війною у місті був відкритий дитячий садок. Оскільки його мало хто відвідував, він зачинився. І лише у 30-ті роки в будинку народної школи був відновлений вже державний дитячий садок, який діяв до 1940 р. Варто також згадати про однокласну школу гебрайської мови, яку відвідували всі без винятку єврейські діти віком від 4-5 років. У Сторожинці декілька років діяла і автошкола. Тут навчали їзди та будови двигуна. На іспитах була обов'язково присутня спеціальна комісія з Чернівців. Невдовзі після Першої світової війни єврейськими студентами "Jordania" (назва студентської академічної корпорації, яка діяла при класичному університеті) було закладено в місті канікулярне товариство, яке через три роки за браком присутності комілітонів (корпорантів) припинило свою діяльність. Слід згадати також про вчительку пані Ушер, яка допомагала слабким школярам долати всі учбові труднощі. Школу відвідували всі без винятку. Учні без додаткових заохочень ретельно готувалися до іспитів. У травні всі школи проводили традиційну прогулянку (екскурсію) до лісу. Для школярів вона мала особливе значення. Ідучи колоною, наспівували гарні пісні. Зупинку здійснювали у гарних місцях на краєчку лісу. Грали у різні ігри. Пообідавши та напившись свіжої холодної водиці з криниці найближчого сусіднього селянського подвір'я, діти продовжували гратися. О 17.00, після виспіву гімну кайзерові, починалося повернення до міста. Перед школою колона розпускала. Гімназія проводила різні обстеження об'єктів. Так, з великим інтересом був відвіданий відомий молдавський монастир XIV-XV ст., на стінах якого були розписані фрески зі сценами біблійної історії [43, с. 83].

Як відомо, у той час всі школи краю знаходились у віданні шкільного інспекторату Чернівців. Ревізор інспектував народні школи та займався справами вибрання нового місця навчання або перенесення вчителів на інше місце роботи. Шкільний інспекторат мав колосальні впливові функції. Такий інспекторат

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

був заснований і в Сторожинці, як державний контролюючий орган (установа) у шкільних справах. Учительський банк представляв матеріальні інтереси лише своїх підопічних, а вчительське товариство щомісячно видавало спеціальний журнал, у якому всі вчителі інформувалися про останні дидактичні погляди шкільної педагогіки.

Після Першої світової війни розпочалася тотальна румунізація всіх народних шкіл міста. Мовою викладання залишилась виключно румунська. Українську мову як предметну було скасовано. Так само була скасована німецька мова як предметна та офіційна. Вся шкільна освіта, шкільна методика викладання та класифікація були підпорядковані румунській системі освіти. Відтепер вчителі давали заняття лише румунською. Такий поворот подій для всіх: і для вчителів, і для учнів – був абсолютно жахливою несподіванкою. Основний професорсько-викладацький склад, вивчений та вихований ще за австрійської системи освіти, просто був вражений такою "толерантною мовною політикою" нової влади. Так, починаючи з 1 січня 1920 р., вся офіційна влада Буковини користувалася виключно румунською мовою як мовою внутрішнього спілкування. Окремо це гарантувала 126 стаття Конституційного закону Королівства Румунія від 29 березня 1923 р. за № 282: "Румунська мова є офіційною в Королівстві Румунія".

ВТРАЧЕНЕ ОБЛИЧЧЯ

Планувальна структура міста остаточно була сформована наприкінці XIX ст. Сторожинець – поселення радіального типу. Його перерізають 4 головні артерії – вулиці Чернівецька, Б.Хмельницького, П.Видинівського та О.Кобилянської. Всі вони відповідають напрямкам доріг на Чернівці, Красноільськ, Вишницю – Кіцмань та Глибоку – Серет, перетинаються в центральній частині міста. Домінантами старовинного міського центру Сторожинця є вежі ратуші (магістрату, вул. М.Грушевського № 6), костелу св. Анни (вул. Шевченка № 30) та св. Георгіївського храму (вул. Шевченка № 32). У межах старого міста знаходились повітове управління, податкове відомство, мисливський клуб, крайова лікарня, крайове ветеринарне відомство, технічне відомство по управлінню дорогами та філія крайового управління по регулюванню стану річок, сільськогосподарське управління та сільськогосподарська палата. Історичними вулицями міста слід також вважати сьгоднішні вулиці М.Грушевського, Головну, Ю.Федьковича, тобто центр старого міста, де свого часу знаходився ринок, синагога, державні (муніципалітет), поліцейні та мілітарні структури. Сьогодні тут знаходяться будинок Сторожинецької міської ради, віддаленіше – будівля Сторожинецької райдержадміністрації. Неподалік же знаходився будинок юстиції (сьогодні це в районі вулиці Ватутіна). Культова присутність храмів на вулицях Т.Шевченка, Ю.Федьковича, Б.Хмельницького, Чернівецької свідчить про етнічну структуру поселення того часу, його чисельність, місце розселення етнічних груп за чітким національним принципом.

Сьогодні Сторожинець набув нове обличчя ділового центру: універмаг, Будинок культури, поштамт, кінотеатр, філії банків. Упродовж 1990–2000 рр. діловий центр міста зазнав певних коректив, проте в цілому залишився таким, як колись. Сьогодні на нових вулицях міста (вул. Миколи Василька, А.Шептицького, С.Окуневської, О.Маковея, Миру, Незалежності) постають сучасні одно-, дво- та триповерхові житлові будинки.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

На сьогодні частково збережений старий фонд міста періоду Австро-Угорщини в осередді міста, у центрі перетину головних 4 вулиць: Чернівецької, Б.Хмельницького, П.Видинівського та О.Кобилянської, на місці перетину вулиць М.Грушевського та Головної. Частина житлових будинків того часу збереглася на вул. Т.Шевченка, М.Вагута, Н.Яремчука, І.Вільде. Так, будинки по вул. Чернівецькій № 6 (один з підрозділів Сторожинецької РДА) та № 8 (Сторожинецький центр дитячої та юнацької творчості) зведені в стилі історизму та модерну. Тут простежується пізній класицизм з оздобними елементами фасадів у формі неоренесансу. Костел святої Анни – яскравий приклад неоготики (вул. Шевченка № 30). Ратуша чудово поєднує пізню еклектику з елементами модерну (вул. М.Грушевського № 6). У стилі історизму споруджені св. Юріївська церква (вул. Шевченка № 32) та синагога (вул. Ю.Федьковича № 12). Яскраві ознаки пізнього варіанта цього стилю відображені на вул. М.Грушевського № 10. Певною мірою збережена одно- та двоповерхова стара забудова міста по вул. І.Вільде, Б.Хмельницького, П.Видинівського, Т.Шевченка, М.Грушевського, Чернівецької. Двоповерховий будинок у стилі модерн розміщений на вул. О.Кобилянської № 1. Декоративні мотиви сецесії присутні в оформленні фасадів на вулицях Головної № 7, № 11, 28 червня № 10. У стилі пізнього модерну виконаний колишній маєток Й.Оренштайна (вул. П.Видинівського) та будівля колишньої лютеранської кірхи. Сьогодні, як ми вже зазначали, – це молитовний будинок Євангельських християн-баптистів по вул. Б.Хмельницького № 31.

Чіткі ознаки "неорумунського стилю" представлені на парній стороні вул. П.Видинівського. Виразним прикладом архітектури функціоналізму є будинок № 35 на вул. Чернівецькій. У будівлі палацевого типу на вулиці П.Видинівського № 3 в стилі необароко розміщений Сторожинецький факультет заочного навчання національної академії податкової служби України. На сьогодні у Сторожинці лише частково збережена та відображена провінційна архітектура кінця XIX – першої третини XX ст. у різних стильових варіантах.

До пам'яток архітектури та містобудування місцевого значення слід віднести каплицю поч. XX ст. на польському

СТОРОЖИНЕЦЬ: ОБЛИЧЧЯ МІСТА В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ТА АРХІТЕКТУРНІЙ СПАДЩИНІ АВСТРІЙСЬКОЇ ДОБИ

кладовищі (вул. Полтавська-Крейтера), лікарню поч. ХХ ст. (вул. Українська), загальноосвітній навчальний заклад № 1 І-ІІІ ст. (вул. Видинівського, 1), ратушу (вул. Грушевського, 6), колишню Євангелістську кірху (тепер це молитовний будинок Євангелістських християн-баптистів по вул. Б.Хмельницького, 31).

Місто багате пам'ятниками історії та монументального мистецтва. Це меморіал – братська могила полеглих солдатів Радянської армії в роки Великої Вітчизняної Війни (1941–1945 рр., парк ім. Ю.Федьковича), пам'ятний знак воїнам 45-ї Гвардійської танкової бригади 24-ї Самаро-Ульянівської дивізії (САУ-100, вул. Чернівецька), братська могила полеглих солдатів австро-угорської, німецької та російської армій, які загинули в період Першої світової війни 1914–1918 рр. (братська могила була утворена у повоєнний період з поодиноких могил, що знаходились в околицях Сторожинця та прилеглих сіл. На могилі в 1926 р. було споруджено пам'ятник, на вершині якого розташовувався традиційний для воєнних пам'ятників Першої світової війни бронзовий орел, вул. Полтавська), братська могила мирних жителів – жертв фашизму на єврейському кладовищі (вул. Чернівецька), пам'ятник воїнам-афганцям у парку "Юність" (ск. Т.Бендас, вул. Б.Хмельницького), пам'ятний хрест жертвам політичних репресій 1940-х рр. на православному кладовищі, меморіальна дошка П.Видинівському (1993, вул. Видинівського, 11), меморіальна дошка Н.Яремчуку (1997, вул. Назарія Яремчука, 1), меморіальна дошка О.Кобилянської (2003, вул. О.Кобилянської), погруддя Карюкіну (1977, вул. О.Кобилянської, 25), пам'ятник видатному українському письменнику Ю.А.Федьковичу (1834–1888 рр.), розташований в однойменному парку в центрі міста (вул.Шевченка, пам'ятка монументального мистецтва, 1963 р., заміна 1981 р., ск. Б.Горн, арх. Ю.Ковальов), пам'ятна стела жертв політичних репресій 1940-х рр. та надгробок громадського-політичного діяча Янку Флондора на румунському кладовищі (на Майдані).

У місті розташовано п'ять парків: дендрологічний парк загальнодержавного значення Сторожинецького лісового коледжу (17,5 га, вул.Крейтера, 1), парк Сторожинецької школи-інтернату (вул.О.Кобилянської, 25), парк "Молодіжний" на лівому березі річки Серет (вул. Б.Хмельницького), парк "Юність"

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

(вул. Б.Хмельницького) та парк імені Ю.Федьковича (вул. Шевченка-Грушевського-О.Кобилянської).

Місто та її мешканці багаті на скарби духовної культури: діють Свято Преображенська церква (вул. Матросова, 22), "Українська церква" Різдва Пресвятої Богородиці (вул. Чернівецькій, 53), Свято-Георгіївська (Св. Юріївська, вул.Шевченка, 32) церква, Свято Михайлівська церква на Майдані (провулок Б.Хмельницького), церква архистратига Михаїла по вул. Полтавській, 6, Церква Пресвятої Трійці (вул. Полтавська, 4), костел св. Анни по вулиці Т.Шевченка, 30, будується Храм Святих Царствених Мучеників (вул. Матросова), та Українська греко-католицька церква святої Анни (вул.Чернівецька, 23).

У місті діють загальноосвітні навчальні заклади I-III ст. (вул. П.Видинівського № 1), Сторожинецька районна гімназія (вул. П.Видинівського № 11), Сторожинецький районний ліцей (вул. Чаплигіна №33), Сторожинецький лісовий коледж (вул. Крейтера № 1), Сторожинецький факультет заочного навчання Національної Академії державної податкової служби України (з 1997 р., вул. П.Видинівського № 3), комбінат трудового навчання та технічної творчості молоді (вул. Б.Хмельницького № 6), спортивна (вул. Федьковича та Б.Хмельницького), художня (вул. О.Кобилянської № 25) та музична (вул. Н.Яремчука № 1) школи, кінотеатр "Юність" (вул. Б.Хмельницького № 1), міський стадіон "Дружба", Сторожинецький центр дитячої та юнацької творчості (з 2006 р., вул. Чернівецька № 8), Центральна районна бібліотека (вул. Ю.Федьковича № 11), Центральна районна лікарня, адвокатські та нотаріальні контори, аптеки, банки (Аваль, Надра, Укрсіб, Брокбізнес та ін.), ринки, ресторани ("Європейський", "Пролісок", "Червоний Мак"), мотелі ("Друзі мої"), торгово-відпочинковий комплекс "Тріумф", кафе, бари, кав'ярні, піцерії, магазини.

ПІДСУМКИ

Сукупність усіх історичних подій з життя багатонаціонального населення Сторожинця кінця XVIII – початку XX ст. сьогодні відображається в усіх існуючих історико-культурних образах міста. Це поєднання всіх природних та соціальних чинників. Обличчя епохи донесло до нас неповторні архітектурні об'єкти культового призначення, ратуші, школи, лікарні, старі вулиці та будинки, декоративно-монументальні особливості особняків, стиль забудови та їх розміщення. В образах зафіксовані не лише неповторні архітектурні стилі, будівельні особливості зі шпильями та вежами міста, а й конструкції дахів з різними формами, залізні брами, флюгери, відображення фасаду, фронтонів, колон, екстер'єр та інтер'єр будівель, обличчя міфічних істот, скульптурно-архітектурні композиції кладовищ. Лише варто як слід придивитися до особливостей забудови старого міста, і стає зрозумілим краса та велич історико-культурної спадщини Сторожинця минулої епохи, його місце в архітектурній палітрі Буковинського краю. І хоча сьогодні місто не є за своєю містобудівною композицією таким, як Чернівці, проте фактично вже працює над визначенням своєї соціокультурної вартості та історико-архітектурного статусу. Адже, вживаючи заходи з охорони пам'яток архітектури, історії, культури та мистецтва, ми збережемо наше місто для наших нащадків, примножимо культурну спадщину нашого народу, краще знатимемо його історичне минуле. Уважне вивчення та збереження пам'яток архітектури міста є громадянським обов'язком. Не менш важливим є шанобливе, тверезе, свідоме і гідне ставлення суспільства до національної пам'яті.

Ми в жодному разі не претендуємо на повне висвітлення обраної тематики, а лише вказуємо на неповторну історичну, архітектурну та соціокультурну спадщину одного з найгарніших міст Буковини, історичне минуле якого слід знати, вшанувати та берегти для майбутніх нащадків.

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

(Ця частина монографії є записом подій у хронологічній послідовності. Передусім тих подій, які мали місце за останні 15 років існування парафії святої Анни у Сторожинці)

ЧЕКАЮЧИ НА КРАЩІ ЧАСИ

У перші роки після II світової війни радянська влада мала на меті знищити всі існуючі релігійні громади. Особливо брутально ставилась вона до католицької церкви. І парафія святої Анни у Сторожинці мала таку ж типову, багатостраждальну історію свого існування, як і інші римо-католицькі парафії в Україні.

У 1946 році настоятель цієї парафії Ігнацій Кукла, передбачаючи політичну і суспільну ситуацію в радянській державі, забрав з собою найцінніші речі і останнім потягом виїхав до Польщі. Серед цих речей була й частина парафіяльних книг: вони й до сьогодні знаходяться у костелі Народження Пресвятої Діви Марії в Любані Сілезькому – Унегоц. А частини головного вівтаря зі сторожинецької святині знаходяться і дотепер у Злотніку, неподалік Жар.

Коли почала державою правити радянська влада, парафія залишилася без духовного отця. Для католиків настали важкі часи. Тих, хто признавався, що вірить у Господа, висилали на Сибір, а будинки святинь нищили, замикали або ж призначали на потреби новоутворених колгоспів.

Обов'язки настоятеля в Чернівцях виконував тоді отець Францішек Краєвський, який духовно опікувався також парафією в Сторожинці та навколишніх селах. Допомігав йому у справах духовних отець Йосип Єнджеєвський. Ці два священники опікувалися костелами та капличками, що знаходилися в межах північної Буковини. Після закінчення війни до Сторожинця, щоб відправити святу месу, духовні виїжджали раз на місяць, а потім щораз рідше.

У сторожинецькій парафії було утворено раду костелу – так звану "двадцятку", яка керувала його справами, а точніше –

охороняла його від радянської агресії. Керуюча влада щораз ускладнювала приїзд священика в Сторожинець: для цього потрібна була велика кількість документів та різних підписів. А якщо він приїздив, то кожен його крок і кожне його слово, яке виголошував, були під пильним оком і невсипущою увагою органів офіційної влади. Навіть спеціально засилали до костелу людей, котрі мали вслуховуватись у кожне слово, щоб якнайшвидше висунути якесь звинувачення. Отець Францішек Краєвський з великим страхом у душі долав відстані до наступних костелів і капличок, де на нього чекало багато вірних, і з таким же острахом і неспокоєм проголошував Боже слово. З часом катехизація відбувалася потай і в приватних домівках. Попри велику обережність отця Ф. Краєвського, його звинуватили в тому, що він потаємці охрестив дитину, а також у тому, що будітмо має негативний вплив на виховання молоді. Звинувачено його і в нищенні природи, оскільки в процесії Божого Тіла було сипано квіти та листя. 1960 року йому заборонили відправляти святу месу і взагалі проголошувати Боже слово¹². За допомоги місцевих парафіян він знайшов роботу сторожа і так працював десять років.

Костел у Сторожинці в таких нестерпних умовах не міг далі функціонувати; у 1962 році святиню відібрали у парафіян. Вісім років після цього помер ксьондз Юзеф Єнджеєвський. А ксьондзу Краєвському після багатьох клопотань органи влади дозволили стати на посаді настоятеля в Чернівцях, на ній він і пробув до 1990 року, тобто до кінця своїх днів.

За часів радянської влади у Чернівецькій області функціонували костели в Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях, Давидівці-Зрубі, Тереблечому та в Панці.

У людей римо-католицького віросповідання було відібрано всі права здійснювати релігійні практики. Представники влади забрали також ключі від костелу. У приміщенні святині розмістили склад меблів та взуття. Після 1962 року будинок сторожинецької святині залишився надовго підпорядкований районному комітетові Комуністичної партії України¹³.

¹² Про це розповідають старожили.

¹³ Розповідь мешканки Сторожинця.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Органи з цієї святині було розібрано, а їхні частини використовувалися для виробництва самогонки. Нищили не тільки те, що знаходилося в середині костелу, нищили храм і ззовні. У 70-х роках органи державної влади наказали вертольотом знищити хрест на бані святині. Хрест, попри всі спроби його усунути, залишився на місці, хоч і був він похилений. А чоловік, котрий виконував це ганебне завдання, помер за кілька тижнів, – так свідчать ті, котрі пам'ятають цю історію.

Трохи згодом, у 1980-ті роки, рішенням районної ради було постановлено перетворити приміщення святині зі складу меблів та взуття на органний зал. Перелаштування будинку тривало чотири роки, і хоч органу в ньому не було, однак приміщення називалося й надалі органним залом. До 1990 року в цьому залі виступали два-три рази учні Сторожинецької музичної школи, а також відбувалася ярмарок-виставка товарів, що виготовлялись у Сторожинецькому районі. Ключі від приміщення святині знаходились у відділі культури Сторожинецької районної адміністрації. На початку 1990-х років у Чернівці приїхав священник Віктор Антонюк, щоб допомагати у релігійних справах.

Згідно з державним розпорядженням у березні 1990 року будинок костелу віддано вірним. Перша свята меса, під час якої була реконсекрація костелу, відбулася 27 березня 1990 року. Її відправляв ксьондз Віктор Антонюк, який працював тоді у парафії Воздвиження Святого Хреста в Чернівцях. В літургії брав участь ксьондз Ф.Краєвський. Він був дуже хворий, незабаром, 16 вересня 1990 року помер.

ВІДРОДЖЕННЯ ПАРАФІЇ СВЯТОЇ АННИ В СТОРОЖИНЦІ

У червні 1990 року до Чернівецької парафії приїхав ксьондз Анатолій Шпак, щоб допомагати настоятелю Вікторові Антонюку. Саме в цей час розпочали духовну працю у Чернівцях та околичних парафіях сестри Уршулянки Серця Ісусового Конаючого з Любліна. В неділю 15 липня в усіх діючих на той час буковинських римо-католицьких святинях було відправлено святу месу. Священик Віктор Антонюк відправив дві меси у Чернівцях, Старій Красношорі і Тереблечому; священик Анатолій Шпак – у Нижніх Петрівцях, Сторожинці, Давидівці і Панці. Два тижні потому, 29 липня 1990 року, в Сторожинці в костелі святої Анни відбувся перший відпуст, на який прибуло дуже багато вірних з сусідніх парафій, а також священиків¹⁴.

Ксьондзи та монахині проголошували євангеліє та катехізували наймолодших і старших осіб. Незважаючи на те, що костел Воздвиження Святого Хреста був відкритий увесь час і діяв у Чернівцях, чимало людей виховувалося без віри в Христа. Було багато сімей, які не мали шлюбу, а кількість неохрещених дітей зростала; вірні рідше приступали до причастя, а діти не були готові до першого причастя. Ці чинники вказували священикам напрямок їхньої діяльності і обсяг роботи. Священики та черниці отримували матеріальну допомогу. Вони вели перемовини з органами влади на тему повернення відібраних святинь, які потім ремонтували. Після генерального ремонту костелу в Давидівці-Центрі у вересні цього року відбулася відпустова урочистість Святої Розі з Ліми¹⁵.

3 вересня 1990 року сестри уршулянки Тереза Іван і Єва Шефанович почали катехізувати дітей та молодь у всіх парафіях Буковини, до яких приїжджали священики. Уроки релігії відбувалися тричі на тиждень, а в Тереблечому, Давидівці, Панці, Сторожинці, Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях – двічі на тиждень. То були перші катехези перед першим причастям. Таку велику територію душпастирської діяльності обіймали тоді тільки

¹⁴ *Kronika z Czerniowiec 1990–1994*, prowadzona przez siostry Urszulanki Serca.

¹⁵ *Kronika z Czerniowiec 1990–1994*, prowadzona przez siostry Urszulanki Serca.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

чотири особи: ксьондзи Віктор Антонюк та Анатолій Шпак і сестри Тереза Іван і Єва Шефанович.

У листопаді 1990 року з Любачова приїхав архієпископ Мар'ян Яворський, якого призначено на посаду Львівського Архієпископа митрополита латинського обряду. Північна Буковина належить до Львівської архідієцезії. Архієпископ митрополит, перебуваючи на Буковині, відправив урочисту святу месу в Старій Красношорі.

На початку грудня всіх дітей, що брали участь у катехезі, відвідав святий Миколай, "воскреслий" після довготривалого комунізму. Перший раз діти з Давидівки і Порубного поставили сценку Яселок – шопку. Підготували дітей до виступу вищезгадані сестри милосердя. Відбулися також урочисті святі меси у Сторожинці і Порубному, пастирка у Старій Красношорі і Нижніх Петрівцях. У той час групу хлопців прийнято у міністранти до послуг ксьондзові в часі святої меси.

Сторожинецьку парафію тоді обслуговували священники з Чернівців. Відчувався брак не тільки священників, а й відповідної літератури, молитовників. У всіх парафіях на Буковині зростала потреба у слуханні Божого слова.

1991 рік почався передусім з приготування дітей, молоді й дорослих до прийняття таїнств. Урочистість першого причастя після багатьох років духовного "літаргичного сну", тобто панування комуністичної влади, відбулась у квітні в Сторожинці. До таїнства першого причастя приступили діти зі Сторожинця, Давидівки, Петрівців, Порубного та з Чернівців. Урочистості таїнства першого причастя відбулися також у Давидівці, Старій Красношорі і в Панці. До першого причастя приступило тоді більше ста дітей. На допомогу приїздив також священник Владислав Слугоцький зі Станіславова¹⁶.

Молодь та дорослі вперше отримали таїнство мирування по багатьох роках перерви. У червні це таїнство прийняли 53 особи зі Старої Красношори, в липні таїнство мирування відбулося у Сторожинці і в Чернівцях. Таїнство прийняли близько

¹⁶ *Kronika z Czerniowiec 1990–1994, prowadzona przez siostry Urszulanki Serca.*

255 осіб. У Сторожинці це таїнство прийняли парафіяни з Панки, Давидівки і Петрівців, а до Чернівців приїхали парафіяни з Порубного і Застави.

У червні цього року було влаштовано виїзд парафіян на зустріч з Папою Римським Іваном Павлом II у Любачові. Вірні з Чернівецької області виїхали сімома автобусами; виїзд організували священники та черниці з Чернівців. Отець Віктор Антонюк у групі священників з України відправляв святу месу разом з Іваном Павлом II. На всіх паломників це справило сильне, незабутнє враження. Вони раділи виїздові до Польщі, а ще більшою була радість зустрічі з наступником святого Петра.

У серпні ксьондз Анатолій Шпак та черниця Тереза Іван приготували виїзд групи з 40 осіб на зустріч з Іваном Павлом II у Ченстохові. Був це Світовий день молоді. Участь у цій зустрічі брали парафіяни з Панки, Петрівців, Сторожинця, Теремблечого, Старої Красношори, Давидівки та з Чернівців.

Шкільний рік розпочався в парафіях, розташованих в тих місцевостях, де проживали діти римо-католицького віросповідання, уроками релігії. На початку року у дітей були посвячені всі шкільні речі. У деяких парафіях на посвячення шкільного приладдя прийшли зі своїми рюкзаками дітки з православних сімей.

У Чернівцях і Панці уроки релігії проводив отець Станіслав Солілак, а в інших парафіях – черниця Єва (у Чернівцях, Порубному, Сторожинці, Давидівці, Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях). Оголошено регламент навчання старших осіб, які хочуть узяти шлюб, а також заняття для батьків, які хочуть охрестити дітей. Особи, що хочуть прийняти таїнство, мають приготуватися до цього шляхом вивчення засад віри¹⁷.

Упроваджено метрикальні книги за останні два роки, аби парафія могла нормально функціонувати. Віктор Антонюк на підставі записів ксьондза Ф.Краєвського, які були написані латинською мовою, відновив книги хрещень з 1970–1985 років. І тоді виявилось, що в Чернівцях здійснювалось від 130 до 170 хрещень на рік¹⁸.

¹⁷ *Kronika z Czerniowiec 1990–1994*, prowadzona przez siostry Urszulanki Serca.

¹⁸ Інформація від ксьондза Станіслава Ірсіка.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

На Буковині на осінь припадає багато храмових свят. У Давидівці-Центрі відпустова урочистість відбулася 1 вересня, на неї прибули гості з Німеччини, давні мешканці цього селища. Привезли вони з собою цінні подарунки: фісгармонію, келих, келихові прикраси, скатертини та інші літургійні елементи. Святу відпустову літургію відправив дієцезійний єпископ Маркиян Трофим'як, а святу месу на храмовому святі в Панці відправив ксьондз Юліан зі Сірету (Румунія).

У жовтні 1991 року всі парафіяльні священики разом із сестрою Євою взяли участь в урочистості посвячень на ксьондзів у Львівському кафедральному соборі. Саме тоді ксьондз Віктор Антонюк отримав номінацію на районного декана Буковини. Чисельність вірян зростала, у різних селах помалу ремонтувалися (відновлювалися) святині: потрібні були нові пастири. До духовної праці в Чернівцях долучився ксьондз Станіслав Ірісік зі Згромадження Місії Сятого Вікентія де Поля з Краківської провінції. Розпочав він свою працю регулярним служінням святої меси в Старій Красношорі, Давидівці, Нижніх Петрівцях. На той час ксьондз Анатолій Шпак все ще залишався настоятелем сторожинецької парафії, приїжджаючи з послугою також до вірян у Панку та Прубне.

Оскільки в Чернівецькій області було вже три священики, то в більшості парафій було відправлено нічну різдвяну службу – Пастерку. Ксьондзи проживали на плебанії у Чернівцях, а до віддалених парафій мусили приїздити, попри несприятливі погодні умови. Наприклад, ксьондз А.Шпак через ожеледицю на месу до Сторожинця приїхав із значним запізненням, проте віряни терпеливо очікували на його приїзд.

1992 рік розпочався оплатковою зустріччю на плебанії у Чернівцях. Їх організували ксьондз С.Ірісік та сестри Т.Іван і Є.Щефанович. Майже в усіх парафіях діти поставили сценки народження Ісуса Христа. Духовні відвідували своїх парафіян в часі пастирського візиту.

На початку року сформувався адміністраційний поділ пастирської праці ксьондзів на північній Буковині: ксьондз В.Антонюк, настоятель у Чернівцях, обслуговував парафії в Садгорі, Заставні, Снятині, Боянах (у майбутньому також – Зелений Гай); ксьондз А.Шпак, настоятель у Сторожинці,

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ
ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

обслуговував парафії у Вижниці, Панці, Порубному (у майбутньому – Глибока); ксьондз С.Ірісік обслуговував парафії в Старій Красношорі, Давидівці-Центрі і Зрубі, Нижніх та Верхніх Петрівцях, Череші (у майбутньому також – Банилів).

Черниці – Єва та Тереза – катехізували дітей і молодь у всіх вищезгаданих парафіях, готували й дорослих до таїнств.

І в цьому році, як і в минулім, було чимало різних подій. У Чернівцях діти, підготовлені ксьондзом С.Ірісіком, приступили до першого причастя (а в Сторожинці таких дітей було 20). У червні 1992 року вступ до духовної семінарії у Любліні зголосив багатолітній міністрант, мешканець Чернівців, – Владислав Гримський. Це було перше покликання з північної Буковини. Пастирської праці, як уже сказано, більшало, отже, потрібні були нові сили. На допомогу, як практиканти, приїхали студенти вищої духовної семінарії з Краківської місії: Анджей Громадський, Яцек Дубіцький, Кшиштоф Валашек. В усіх парафіях влаштовано з вірянами евангелізаційну зустріч при вогнищі. Це були незабутні зустрічі.

В листопаді відбулося посвячення храму в Череші, де проживають переважно румуни православного візнання. В урочистості взяли участь семеро священників римо-католицького віросповідання, один православний, а також єпископ Маркіян Трофим'як.

1992 рік традиційно закінчився колядками, зустрічами та радістю з дня народження Ісуса. Духовні багато часу присвятили людям похилого віку, самотнім, хворим, несучи їм добру Новину, а також матеріальну допомогу.

СВЯТИЙ ВІКЕНТІЙ ДЕ ПОЛЬ – ЗАСНОВНИК МІСІЙ

Місіонерська діяльність на Буковині тісно пов'язана з Польською провінцією Згромадження місії. Має вона свою довгу історію і традицію, а виводиться з Франції. Засновником Згромадження Місії є Святий Вікентій де Поль, який народився 24 квітня 1581 року на півдні Франції, неподалік Дакс. Посвячення у священники відбулося 23 вересня 1600 року. Він був пастирем у Парижі та інших містах, а також капеланом родини де Гонді і всіх галерників. Щоб допомагати убогим і хворим, він заснував низку благодійних товариств. Постійно думав про вбогих і про їх спасіння, саме тому він заснував Згромадження ксьондзів місіонерів. Їм також доручив сформувані духовних. Помер святий Вікентій де Поль у 1660 році в Парижі. Був беатифікований у 1729 році, канонізований у 1736-му, а в 1885 році папа Леон XIII оголосив його патроном всіх католицьких справ милосердя [116].

До Польщі ксьондзи місіонери прибули в листопаді 1651 року завдяки Марії Людвізі Гонзаге, дружині короля Яна Казімежа. Вони займалися пастирською діяльністю з французькими мешканцями Варшави; заснували у Варшаві Дім Сестер Милосердя для тих, котрі прибули у 1662 році. Тодішній начальник генеральної місії ксьондз Йоллі Едмунд під час IV Генерального Конвенту, що відбувся в Парижі, скерував у Польську провінцію ксьондзів місіонерів. У 1686 році був заснований Стародомський дім у Кракові. Від того часу згромадження висилає своїх місіонерів у різні куточки світу¹⁹.

У липні 1993 року за згодою кардинала Львівської митрополії Мар'яна Яворського у Сторожинці був створений Чернечий дім Святого Вікентія де Поля. На церемонії був присутній тодішній візитатор кс. Станіслав Виших. На суперіора Чернечого дому призначено настоятеля Сторожинецької парафії кс. Станіслава Ірсіка. З 1 січня 2001 року для території Білорусі,

¹⁹ *Księga Pamiątkowa. Kościół Świętego Krzyża w Warszawie w trzechsetną rocznicę konsekracji 1696–1996, Warszawa.*

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ
ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

Росії та України, де працюють ксьондзи місіонери, створено Віце-провінцію Кирила та Мефодія у Києві. Її настоятелем-візитатором призначено кс. Поля Роуча СМ²⁰ з Ірландії.

²⁰ СМ – скорочення словосполучення з латинської *Congregatio Missionis*, яке перекладається на українську так: Орден Отців Місіонерів (польськ. Zgromadzenie Księży Misjonarzy)

СЕСТРИ МИЛОСЕРДЯ

Сестри милосердя з Ордену святого Вікентія де Поля звуться також шаритками (з французької мови *charité* 'любов, милосердя'). Його засновано було в Парижі у листопаді 1633 року. Засновниками Ордену були Святий Вікентій де Поль і свята Людвіка де Марілак. У вересні 1652 року на прохання королівни Марії Людвіги Гонзаге прибули до Польщі три сестри милосердя. Метою згромадження була допомога вбогим, хворим (удома та в лікарнях), людям похилого віку, галерникам, ув'язненим, дітям, сиротам і всім, хто цієї допомоги потребує.

Сестри милосердя прибули до сторожинецької парафії з Краківської провінції. Спершу свою діяльність вони вели в Ємільчині (на Житомирщині). У травні візитаторка сестра Яніна Стахов'як, економка сестра Кристина Ярош та директор сестер кс. Владислав Янкович і кс. Францішек Драгош приїхали до Сторожинця, щоб зорієнтуватись у ситуації і купити дім для сестер. У часі злагодження різних справ, пов'язаних з купівлею будинку, сестри милосердя гостинно проживали у Струтинської Гелени у Сторожинці. Вони знайомилися з парафіями і планували свою працю на буковинській землі. У серпні с. Зофія Бяловонс і с. Анна Бженк увішли до пустого дому, який потребував ремонту. Служебною, старшою сестрою стала перша з них, названа в парафії святою Мартою.

МІСІЯ КСЬОНДЗІВ МІСІОНЕРІВ ТА СЕСТЕР МИЛОСЕРДЯ

Ксьондзи місіонери разом з сестрами милосердя розпочали свою місію на зеленій буковинській землі, вкритій густими лісами. На цій благословенній землі проживають гостинні й відверті люди: українці, поляки, румуни, цигани, німці.

Поляки й досі розмовляють різними говірками польської мови і особливо дбають про звичаї, пов'язані з літургійним календарем. Серед парафіян мешкають горяни, предки яких з'явилися тут ще в 1803 році. Прибули вони на Буковину з Чадецького округу, що на Словаччині. Живуть вони у Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях і Тереблечому і до сьогодні володіють специфічними говірками [34]. Слід відзначити високий рівень національної свідомості та ідентичності місцевих поляків, які плекають свою мовну та релігійну спадщину. Інші дві групи поляків виводяться з Галичини та Малої Польщі. У 80-х роках XVIII століття поселилися вони на Буковині. Розмовляють буковинською говіркою польської мови, яка тісно пов'язана з мовою південно-східних Кресів та позначена впливами української мови й культури. У їхній релігії і традиціях відчувається сильний вплив православної Церкви [36, с. 143-154].

Саме такою побачив Буковину у 1993 році кс. Станіслав Ірісік. У 1991 році він проживав у Чернівцях разом з деканом північної Буковини кс. В. Антонюком і кс. А.Шпаком. У квітні відвідали Буковину та допомагали у євангелізації студенти духовної семінарії з Кракова – Павел Вежбіцкі і Ян Тшоп. У липні приїхав візитатор кс. Станіслав Випих, щоб порозмовляти про майбутню працю місіонерів на Буковині. Рішення про розподіл праці на Буковині було прийняте у Львові. Місіонери залишилися працювати у Сторожинці, Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях, Верхніх Петрівцях, Давидівці-Центрі, Давидівці Зрубі, Панці, Череші, у майбутньому також у Банилові. Вижницю підпорядковано пастирям з Косова. Центр цих парафій залишився у Сторожинці, як районному центрі.

Ксьондз А.Шпак отримав Садгору, Порубне, Глибоку (пізніше теж Бояни і Зелений Гай), а ксьондз В.Антонюк – Чернівці, Снятин, Заставну, Кіцмань.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Збільшувалася кількість святинь у Сторожинецькому районі, і зростала кількість віруючих. До праці направлено тоді ксьондза Марека Хоця. Саме тоді розпочався ремонт плебанії у Сторожинці, де в майбутньому житимуть місіонери.

3 грудня 1993 року по квітень 1994-го в сторожинецькій парафії працював також кс. Марек Машковський. За часів свого недовгого перебування на Буковині він показував людям фільми про те, як живуть люди на острові Мадагаскар. Парафіяни були шоковані умовами їхнього життя. Його слова проникали в серця буковинців; ксьондз був дуже шанованою людиною серед молоді та дорослих. У Сторожинці він залишив на пам'ять про себе картину Ісуса, довіряю Тобі, а в Давидівці-Центрі залишив Хресну дорогу. Образ Матері Божої у Сторожинці намалювала Бжозовська Уршуля з Пабяніці.

У грудні 1993 року місіонери перебралися на плебанію у Сторожинці. У грудні також традиційно відвідав дітей парафії святий Миколай; кс. Станіслав Ірісік СМ і кс. Анатолій Шпак отримали з формачії автомобілі марки Москвич, щоб мати змогу обслуговувати віддалені парафії та сповідувати хворих.

Для сестер милосердя та ксьондзів місіонерів 1994 рік розпочався важкою працею, яка ставала все більш напруженою. Від початку року духовні стали готувати своїх парафіян до прийняття таїнств: причастя, шлюбу тощо. Йшли чергові ремонти: Дому сестер у Сторожинці, костелу у Верхніх Петрівцях; ремонт даху костелу в Банилові було закінчено. У липні до сторожинецької парафії прибув кс. Францішек Драгош СМ.

Кожен з пастирів мав свої цілі й завдання. Так, настоятель Станіслав відповідав за духовне життя ксьондзів, сестер і всіх парафіян; збирав кошти на ремонт святинь на матеріальну допомогу вбогим. Ксьондз Францішек дораджував, наглядаючи за розпочатими ремонтами та будівлями. Ксьондз Марек зустрічався з молоддю та дітьми, катехізуючи їх; він же влаштував перший виїзд на Вінцентіану (фестиваль релігійної пісні в Кракові), а в серпні 1994 року разом з настоятелем організував перший похід прочан до Санктуарію Марії у Качиках, що в Румунії.

З вересня 1994 року почалася катехеза для дітей та дорослих. Уроки релігії вели ксьондзи та сестра Анна. Окрім катехези, вчила

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

вона також польської мови (у Старій Красношорі й Давидівці-Центрі). Сестра Зофія Марта дбала про чистоту святинь, вівтарів у всіх парафіях.

Декорування святинь перед урочистостями, будівництва вертепів на Різдво Христове, постановка сценок, готування святкових подарунків – ось основні напрямки діяльності ксьондзів та сестер, не враховуючи пастирської роботи. З прибуттям ксьондзів та сестер на Буковину відновилася традиція святкування Дня Святого Миколая. До цього часу мало хто знав про його існування, бо тут панував "комуністичний" Дід Мороз.

Обсяги роботи духовних збільшувалися, тому в лютому 1995 року на допомогу їм прибула сестра Марія Кольбуш – професійна медична сестра. Вона відразу ж зайнялася хворими, а також навчала релігії дітей дошкільного віку.

У січні 1996 року в усіх парафіях Сторожинеччини відбувся візит ксьондзів з колядою. Все частіше священиків запрошували у відвідини до себе мешканці православного віросповідання. Щоправда, пастирські візити у сторожинецькій парафії не мали системного характеру, по-перше, через незначну кількість священиків, по-друге, зимова негода часто не давала змоги духовним доїхати до віддалених місцевостей.

У лютому 1995 року священики та сестри влаштували першу зустріч для хворих та самотніх. Вона відбулася в будинку культури у Сторожинці. На сцені діти зі Старої Красношори показали сценку польською мовою, а в залі була зустріч із пригощанням. Для осіб убогих, самотніх та для багатодітних сімей з одинадцяти парафій було підготовлено подарунки.

Неабияке значення в пастирській діяльності мала евангелізація в часі реколекцій перед Великоднем та Різдом. Великодні реколекції у 1995 році проводив Чеслав Жак СМ. У березні 1995 року він посвятив намальовану ксьондзом Марком Машковським СМ картину Хресний Шлях у Давидівці-Центрі. На жаль, небагато дітей та дорослих брало тоді участь у Хресному Шляху та Гожких жалях: вірні у деяких парафіях не розуміли значення молитов у часі літургії.

3 травня 1995 року сестри милосердя перебралися вже у свій дім. Вони влаштували для дівчат парафії перше нічне чування.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Новенни, чування, яселка, Святий Миколай – це тільки мала частина евангелізаційної діяльності священиків та сестер на Буковині.

На храмову урочистість до Сторожинця прибуло багато вірян з різних місцевостей. У 1995 році приїхало понад 100 осіб з Польщі, найбільше – з Любаня Сілезького, з Кракова. Крім поляків, прибули семінаристи і священики з Коломиї, Чернівців, православний отець Семен Смоляк з сином Михайлом, отець з Банилова та ін. Святу месу celebрував єпископ Маркіян Трофим'як. Увечері Чернівецьке обласне товариство польської культури влаштувало в будинку культури І Фестиваль польського фольклору та польської пісні. Почесними гістьми були польський Генеральний Консул у Львові Томаш Леонюк та консул Збігнев Місяк [40, с. 7].

На храмове свято Святої Анни у Сторожинці прочани з Любаня Сілезького приїждять з 1991 року. Прибувають старші буковинці, які проживають у Польщі, а також молодь та діти, щоб познайомитися з родинами своїх прадідів. Прочани отримували брошурку, в якій містилася інформація про парафію, релігійні та патріотичні пісні, програму візиту до Сторожинця.

На храмове свято у Качиці зі сторожинецької парафії вже вдруге вирушили прочани; їхнім духовним отцем був ксьондз Марек Хочеї, а також тодішній семінарист Владислав Гримський.

Листопад є місяцем молитов на цвинтарях – це традиція святкування Всіх Святих і Задушного Дня. З православної традиції католики прийняли звичай приносити на кладовище почастунок, навіть алкогольні напої, щоб взаємно пригощатися, поминаючи душу померлого. Після закінчення літургії вірні розкладали гостинці на столиках або на могилах. Священики терпеливо намагалися вірним розтлумачувати значення цього свята, а також давати настанови – як належить поводитися на цвинтарях.

У 1995–1996 роках священики присвятили час на приготування вірних, навчання релігії, а також на прикрашення святинь напередодні Різдва Христового. Діти з Панки поставили в Сторожинці Яселка українською мовою, а діти з Нижніх Петрівців на оплатковій зустрічі поставили сценку польською мовою.

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

Роботи вистачало всім. Сестра Анна з новозаснованою групою Вікентинської Марійної молоді виїжджала на формацію до Польщі. А з початку шкільного року в Старій Красношорі діяв реколекційний осередок. Ксьондз Антоні Міцяк з групою молоді з Пабяніц організовував зустрічі з буковинськими дітьми (1994–1996 рр.). Такі осередки почали створюватись у Заболотіві і Коломиї. У Верхніх Петрівцях 13 червня 1996 року після капітального ремонту відбулася храмова урочистість, святу месу відправляв єпископ Маркрян Трофим'як.

Закінчено ремонт каплички на цвинтарі у Старій Красношорі. 1996 рік приніс також персональні зміни у парафії. Перед виїздом з Буковини до Бродів (Львівська область) прощальну святу месу майже в усіх парафіях відправив кс. Анатолій Шпак. У серпні з вірними попрощався також кс. Марек Хочей СМ. На його місце прийшов працювати кс. Роберт Іскшицький СМ. Сестру Анну Бженк замінила сестра Юзефа Вонгроба, вона приїхала до Сторожинця в листопаді 1996 року. Майже в усіх парафіях дітей приготовлено до святкування Різдва: у Старій Красношорі цим займалася сестра Юзефа, в Нижніх Петрівцях і Давидівці – кс. Роберт, а в Панці і Сторожинці – сестра Марія.

Всі духовні, що на початку 1997 року працювали в парафіях, зустрілися в Рогатині на чужині. Зустріч чужини провів кс. Францішек Драгош СМ. Великодні реколекції у 1997 році провів кс. Анджей Зюлковський.

У цьому ж році розпочав свою діяльність ляльковий театр. Було показано казку Червоний капелюшок і друзі, тобто не розмовляй з незнайомими: у Давидівці Зрубі українською мовою, а в Нижніх Петрівцях – польською. Ляльковим театром керував кс. Роберт, а за сценарій відповідали сестри шаритки.

У Старій Красношорі відбулася урочистість, присвячена храмовому святу, було також встановлено 12-метровий хрест на вершині гори Вежа (неподалік села).

Уперше було влаштовано Канікули з Богом за участю волонтерів з Польщі. У Нижніх Петрівцях цим займався кс. Кшиштоф Казмерчак, а в Старій Красношорі – кс. Януш Сьмігера СМ. Діти та молодь з усієї парафії мали нагоду познайомитися, разом помолитися і відпочивати.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

У 1997 році відбулися чергові персональні зміни в парафії: на місце улюбленого всіма дітьми, молоддю і старшими віруючими ксьондза Францішека Драгоша на Буковину приїхав енергійний кс. Славомір Шуцький СМ.

Реколекції перед Різдвом проводив кс. Анджей Геронь СМ. А святкову інсценізацію народження Ісуса Христа підготували мешканці Старої Красношори. Яселка "Ходімо всі до стаєнки" відбулася на лоні природи, причому польською мовою. Вражень було чимало: живий малий Ісусик, святий Юзеф і Марія в стайні, навіть справжні вівці брали в цьому дійстві участь. Урочистість розпочали в костелі, послідовні сцени виставлялися в кількох частинах села, а закінчення відбулося у Грапі – у найкрасивішому куточку цієї місцевості. На цю урочистість приїхали вірні майже з усіх п'ятнадцяти парафій, понад 400 учасників. Для всіх гостей було приготовлено теплу їжу, а для тих здалека – ночівлю.

22 грудня 1997 року у Львівському кафедральному соборі відбулась незабутня урочистість. Диякон Владислав Гримський з Чернівців отримав священницьке посвячення. Приміційну святу месу було відправлено у Панці, Сторожинці і Старій Красношорі. Це було перше покликання з Буковини. Незабаром їх кількість збільшиться, будуть також і представники зі Сторожинецької парафії.

Великодні реколекції у 1998 році провів кс. Юзеф Кшивда СМ. Вперше за всю історію парафії було підготовлено інсценізацію Господніх мук. Сценку (українською мовою) виконували актори – парафіяни зі Сторожинця і з Панки. Над підготовкою інсценізації працювали кс. Роберт Іскшицький СМ, кс. Славомір Шуцький СМ і сестри милосердя. У цьому ж році почали готувати приміщення, які в майбутньому служитимуть як Кухня для вбогих або Дім Святого Вікентія де Поля. Цей дім знаходиться по сусідству з Домом сестер милосердя.

Канікули з Богом відбулися в Петрівцях, їх провів кс. Януш Сьмігера СМ. Сестри облаштували у своєму домі капличку, а посвятив її 13 вересня 1998 року архієпископ Мар'ян Яворський.

Для ксьондзів і сестер в парафії шкільний рік традиційно розпочинається з проведення укроків релігії. Настоятель був відповідальним за Черещ, Банилів і Корчешти, кс. Славомір – за

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ
ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

Панку, Нижні Петрівці і Давидівку-Центр, с. Марія – за Панку і Давидівку Зруб, с. Анна – за Сторожинець і Стару Красношору. Сестра Зофія Марта відповідала за чистоту вівтарів і келихові прилади в усіх парафіях. Отець Роберт займався ремонтами, передусім ремонтом плебанії у Старій Красношорі²¹.

Різдвяні реколекції у 1998 році проводила сестра Арлета, що належить до ордену Оріоністок, і кс. Анджей Зюлковський СМ.

Наступний рік також приніс персональні зміни в парафії. Монахиня Анна Бженк у 1998 році назавше залишила сторожинецьку парафію і пішла служити іншим людям. На її місце приїхала черниця Божена Гаура, щоб працювати і навчати релігії дітей та молодь. З Буковини виїхала також сестра Марія Кольбуш, її замінила сестра Малгожата Лехвар, що мала допомагати хворим і вбогим (вона разом із кс. Станіславом Ірісіком відповідатиме за діяльність групи АІС). Прибула також сестра Кінга Малгожата Сломка, яка мала займатися душпастирською діяльністю та катехізацією, а також відповідати за діяльність усіх Марійних груп у парафії.

Таїнство миропомазання відбулось у квітні 1999 року у костелі святої Анни в Сторожинці. До прийняття таїнства приступило 65 осіб з усієї парафії, а таїнства наділив єпископ Станіслав Падевський. У травні відбулися урочистості першого причастя, до якого приступило 17 дітей зі Сторожинця, 6 – з Панки, 23 – зі Старої Красношори, 6 – з Давидівки-Центру і 2 – з Давидівки Зрубу.

Парафія святої Анни у Сторожинці вже три роки як співпрацює з парафією святої Анни у Вроцлаві. У 1999 році було налагоджено партнерські контакти з парафією Воздвиження Святого Хреста в Дортмунді (Німеччина). Рішенням виконкому Сторожинецької міської ради римо-католицька парафія святої Анни у Сторожинці отримала Свідоцтво про право власності на костел.

Уперше в житті парафії відбулася зустріч аніматорів Родинного Порадництва, яку провела Оаза Родин з Коніна. Гості зустрічалися з парафіянами в різних місцевостях. Не духовні, а

²¹ *Kronika Sióstr Miłosierdzia ze Storożynica 1994–2004, Storożyniec*

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

світські особи на власному прикладі показували, як можна дійти до порозуміння в сім'ї, як потрібно спілкуватись, як у родині виховувати дітей.

Традиційно Канікули з Богом провів кс. Януш з 15-особовим складом аніматорів з Польщі. Канікули проводились у Панці. Відбулося два тури, в яких узяло участь 170 дітей. На початку шкільного року в усій парафії у заняттях з релігії брало участь біля 450 осіб, серед яких – діти та молодь.

Збільшилася кількість парафіян. Щороку таїнство шлюбу беруть молоді, котрі сповідують різні релігії; більшість осіб, беручи шлюб з дівчиною чи хлопцем іншого віросповідання, переходить на католицизм. Наприклад: у 1999 році в усій парафії таїнство шлюбу прийняло 16 пар, з яких три пари католицькі, а решта 13 – мішані²².

2000-й рік для всіх парафіян був ювілейним: у травні цього року семінарист Францішек Попович отримав посвячення дияконату. Нові покликання тішать вірних. А в серпні парафію відвідали візитатор Польської провінції місіонерів кс. Броніслав Сеньчак СМ і секретар кс. Аркадіуш Закрента СМ.

Уперше за всю історію парафії було організовано зустріч усіх вікентинських груп, вони діють у п'ятьох найчисельніших (за складом людей) місцевостях. Зустріч почалася святою месою, в якій взяли участь Вікентійська Марійна молодь, Господині Милосердя, Сестри Милосердя, ксьондзи місіонери. Діти з Давидівки поставили театралізований виступ за мотивами "Малого принца", молодь зі Сторожинця виконала танець світла, жінки з Панки показали сценку про сватання дівчини в українському селі, а найчисельніша група зі Старої Красношори виконала танці і співи буковинських горян.

До парафії повернувся довгоочікуваний кс. Францішек Драгош СМ. Священиків уже четверо! Кс. Славомир з кс. Робертом переходять жити на плебанію у Старій Красношорі. Вони працюють з молоддю, влаштовують зустрічі, а передовсім – евангелізують. Ювілейний 2000-й рік закінчився різдвяними реколекціями, які провів кс. Францішек Драгош СМ.

²² *Księga małżeństw*, parafia Storożyniec, diecezja Lwowska, Storożyniec.

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

Січень 2001-го року розпочався традиційними різдвяними пастирськими відвідинами. У лютому з візитом приїжджав візитатор кс. Поль Роуч з Києва. Відбулося посвячення диякона Францішека Поповича на священника. Перша служба Божа відбулась у Сторожинці.

Тривали приготування до зустрічі з Папою Римським у Львові. Незважаючи на те, що подорож була дуже важкою, прочани повернулися з незабутніми враженнями.

І в цьому році відбулися персональні зміни. Кс. Роберт Іскшицький СМ, який працював у парафії з 1996 року, виїхав до Харкова. На його місце у серпні 2002 року прийшов працювати кс. Адам Строчинський СМ. Сестру Малгожату Лехвар замінила сестра Галина Гаура – медсестра, яка лікує хворих та опікується вбогими в усій парафії. Її призначено старшою сестрою у Згромадженні. Реколекції наприкінці року провели священники з Чернівців – Кшиштоф Сапальський і Мар'ян Попелаж.

У січні 2002 року вперше у житті парафії відбулась екуменічна зустріч з отцем Михайлом Смоляком, духовним з православної церкви, та Іваном Гопко, отцем греко-католицької церкви.

У шкільному 2001–2002 році на уроки релігії приходило понад 400 дітей і молоді, також з православних сімей. Група дітей та молоді зі сторожинецької парафії (вона складалася з 14 осіб) разом з сестрою Галиною відвідала морське місто Сопот в Польщі. Решта дітей відпочивала в Репужницях неподалік Заліщиків на Канікулах з Богом, які були організовані кс. Славомиром Шуцьким СМ і сестрою Кінгою Сломкою. Вікентійська молодь зі Сторожинця здобула приз на фестивалі релігійної пісні. Молодь до виступу готувала с. Кінга. Розвивається і освітня діяльність. Так, у Нижніх Петрівцях гості з Франції проводили курси навчання французької мови, а Анна Киселичук з Панки навчала всіх бажаючих польської мови у Сторожинці на плебанії.

І ось настало велике ювілейне свято, якого досі не було в житті парафії, – свято священництва: 25-річчя кс. Францішека Драгоша, 20-річчя кс. Ірісіка Станіслава і 5-річчя Шуцького Славомира. І Сестри Милосердя в цьому році святкували свій ювілей – 350-річчя діяльності Сестер Милосердя в Польщі. Сестри розповідали вірним про історію заснування ордену, а також

розказували про сестру Марту Вецку [4]. Її могила знаходиться у Снятині, неподалік Чернівців. У 1996 році зроблено перші кроки до того, щоб відкрити беатифікаційний процес.

У серпні 2002 року відбувся IX паломницький похід до санктуарію Діви Марії в Качиці (Румунія). Організатором ходи був кс. Славомир Шуцький СМ. Разом з паломниками зі Сторожинця вирушили також прочани з Глибокої, а також їхній священник Мар'ян Попелаж. Сестра Кінга під час цього походу відповідала за харчування, а сестра Галіна – за медичну опіку над усіма прочанами. Духовним отцем прочан був дякон Віталій Новак, який перебував у сторожинецькій парафії на практиці. У поході брало участь 80 осіб з України та Польщі.

Вересень на Буковині – це місяць багатьох храмових свят, які відзначали у таких населених пунктах, як-от: Лужани, Давидівка Зруб, Чернівці, Глибока, Стара Красношора, Садгора і Панка. У Панці відбулось ювілейне святкування 120-річчя побудови каплички. Після урочистої святої меси вірні влаштували гостинне свято в залі місцевого парку.

І в цьому році дітей традиційно відвідав Святий Миколай. Починаючи з 2002 року, сестри милосердя та священники влаштовують День Святого Миколая для дітей зі школи-інтернату в Сторожинці та Чудеї. Дітки отримують пакунки з одягом, гігієнічними засобами, солодощами і т. ін. Неодноразово допомогу духовні надають також закладові в Череші, де знаходяться психічно хворі чоловіки, приблизно 120 осіб.

Реколекції перед Народженням Ісуса Христа провів кс. Антон Козак. Під час Різдва Христового з парафіянами провів свій час візитатор віце-провінції святих Кирила і Мефодія кс. Поль Роуч з Києва.

У 2003 році 65 осіб з парафії прийняло таїнство миропомазання, переважно це були особи похилого віку, молодь становила незначну частину. Таїнства здійснив єпископ Мар'ян Бучек у костелі святої Анни в Сторожинці. Святу месу відправив отець Віталій Новак, це була його перша літургія.

2003 рік приніс серйозні кадрові зміни. У червні ксьондз настоятель Станіслав Ірісік СМ попрощався з парафіянами. Попрацював він на Буковині 12 років. Урочисте прощання відбулось у Панці в Польському домі.

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

Обов'язки адміністратора парафії у Сторожинці перейшли до кс. Францішека Драгоша СМ. Парафіяни розсталися також з кс. Славомиром Шуцьким СМ, а на його місце прибув Леонід Куклишин з перечинської парафії на Закарпатті. Він закінчив духовну семінарію у Словаччині. У сторожинецькій парафії він обслуговує ті місцевості, де літургія відбувається українською мовою.

Священики з парафії взяли участь у першому Конвенті віце-провінції святих Кирила і Мефодія в Києві.

Важливою подією в житті буковинських горян був день 5 жовтня 2003 року. У сторожинецькій парафії, у костелі в Старій Красношорі, відбулось урочисте відкриття пам'ятної дошки. Святу месу провів кс. Францішек Драгош СМ. У своїй проповіді священик підкреслив роль віри у збереженні національної ідентичності поляків, що проживають на цій землі, а також заохочував до активного відродження польських національних цінностей.

Пам'ятна дошка увічнювала 200-річчя прибуття горян з Чадецького округу на Буковину. Урочистість відбулася під патронатом Товариства польської культури ім. Адама Міцкевича в Чернівцях. Її учасниками були ансамблі Солончанка з Нового Солонця, Ехо Пруту з Чернівців і Давіденка з Козліц. На урочистість прибув віце-консул Речі Посполитої Марек Малюхнік. Організаторами цього заходу були Збігнев Ковальський з Піли та Кшиштоф Новак з Цешина.

Традиційно 2004 рік розпочався колядками у домах всіх парафіян. Все більше православних сімей запрошують священиків відвідати їхні домівки.

У травні 2004 року у Снятині і Сторожинці відбулось ушанування пам'яті сестри Марти Вецкої. На урочистість прибуло 40 сестер милосердя з Краківської провінції. 30 травня у Панці відбулася свята меса з відповідним літургійним супроводом (оправою). Було поставлено сценку про життя сестри Марти Вецкої. Акторками були жінки з АІС²³, а над інсценізацією працювала сестра Кінга. Свої вміння продемонстрували ансамблі Вянечек з Нижніх Петрівців і Ехо Пруту з Чернівців.

²³ Див. сноску № 23.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

У серпні 2004 року сестра Марта Зофія святкувала свій ювілей – 10-річчя праці у сторожинецькій парафії. Всі ці десять років вона присвятила праці для інших. Дбала про охайність віктарів у всіх костелах і капличках. Відвідувала хворих та самотніх. Дбала про те, щоб нагодувати всіх реколектантів і всіх тих, котрі працювали на будівництві Дому Святого Вікентія де Поля (а їх було чимало).

У 2004 році до парафії приїхав кс. Станіслав Хоронівський СМ, який працював у Варшаві у костелі Святого Хреста. У жовтні 2004 року прибув з Києва кс. Тшоп СМ, який став настоятелем і суперіором Чернечого дому у Сторожинці. До сестер милосердя у Сторожинці приїхала сестра Дорота Ірська.

В усій парафії наприкінці 2004 року проживало близько 47 395 осіб, у тому числі 1786 осіб римо-католицького віросповідання [11].

Січень 2005 року розпочався традиційно з колядок у всіх парафіях. Сестри разом зі священниками влаштували оплаткову зустріч для всіх марійних груп, а дітки з Петрівців поставили Яселка. На закінчення тижня молитов у католицькому костелі, за участі отців Смоляка Михайла – з православної церкви та Гопка Івана – з греко-католицької, відбулися молебні за єдність християн.

У лютому відбулася зустріч з хворими парафіянами. Діти Марії зі Старої Красношори і Нижніх Петрівців відвідали літніх людей у їхніх домівках.

Великодні реколекції у 2005 році провели священники Славомир Бар (польською мовою) і Анатолій Товкан (українською). Для групи молоді зі Сторожинця і Петрівців, що складалася з 13-ти осіб, у Домі Святого Вікентія де Поля було організовано молитовну зустріч.

У вербну неділю, 4 квітня, відбулась урочиста свята літургія з процесією. Під час святої літургії сестри милосердя з парафії відновили шлюби свого ордену. У травні всі парафіяни молилися (так звані "маювки"), були прикрашені хрести і каплички.

У травні священники і сестри зі сторожинецької парафії виїхали до Києва на посвячення Духовної семінарії. А на день Зіслання Святого Духа, 14-15 травня, у костелі святої Анни у Сторожинці відбулося нічне чужання. На Боже Тіло в усіх

РИМО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ
ЖИВА ІСТОРІЯ ПАРАФІЇ

парафіях відбулася свята меса з процесією. У Сторожинці вперше у житті парафії відбулася процесія до чотирьох вітварів.

До червня 2005 року у Сторожинці, де також відновлено катехезу для дорослих, заняття з релігії вів кс. Станіслав Хоронвіцький. У катехезі брало участь біля 20-ти осіб. Кс. Станіслав одночасно відповідав за діяльність Дому Святого Вікентія де Поля. Кс. Строчинський СМ проводив катехезу у Старій Красношорі і в Панці, був відповідальним за роботу груп АІС. Кс. Леонід Куклишин проводив заняття релігії у Банилові та Давидівці. Настоятель кс. Ян Тшоп здійснював нагляд за роботою ксьондзів і сестер у парафії. Його обов'язком було також здійснювати загальний контороль над життям і розвитком всієї парафії.

У липні відбувся прочанський похід з парафії до Більшовиц. Духовним опікуном був кс. Леонід Куклишин. Канікули з Богом організовано в Репужинцях. У цьому заході взяло участь понад 140 дітей зі сторожинецької парафії та з Харкова. Вихователями були кс. Адам Строчинський СМ, с. Галина Гаура і с. Кінга Сломка.

Підготуванням до 100-річчя консекрації костелу у Сторожинці передувало привезення ікони Матері Божої Фатимської, патронки (покровительки) Сходу. Це сталося вперше в історії сторожинецької парафії. За тиждень перед головними урочистостями в Сторожинці ікона побувала у Давидівці, потім у Нижніх Петрівцях і Старій Красношорі, а далі в Панці. Перед храмовою урочистістю у Сторожинці відбулись евангелізаційні реколекції, які проводили ксьондзи Славомір Вартальський СМ і Анджей Зюлковський СМ.

Ювілейна урочистість відбулась у Сторожинці 30 липня 2005 року. Святу месу відправив єпископ, доктор богослов'я Леон Малий. На цю урочистість прибуло багато священників з сусідніх парафій, а також з Києва, Коломиї, Кут, Івано-Франківська, Любаня Сілезького, Харкова та ін. Прибули також черниці, парафіяни та гості.

У святій месі брали участь духовний православної церкви Михайло Смоляк і Іван Гопко з греко-католицької церкви (кожен – зі своїми вірними). В урочистості брали участь місцеві католики та

сусіди православні. Процесія вирушила вулицями міста, а органи місцевої влади висловлювали побажання з нагоди Сотої річниці консекрації костелу. Після урочистостей всі прибулі були запрошені на почастунок, а потім дивилися концерт ансамблю Вянечек з Нижніх Петрівців і Долинянка зі Старої Красношори.

У жовтні в Петрівцях відбулася зустріч для всіх дітей з парафії, діти брали участь в іграх, забавах і спортивних змаганнях, а на завершення зустрічі їх чекала буковинська ватра.

У 2005 році уроки релігії для дітей велися у Сторожинці, Панці, Луківцях, Банилові, Давидівці-Центрі, Давидівці Зрубі, Старій Красношорі, Нижніх Петрівцях і Корчештах. Для дорослих – у цих же населених пунктах, крім Банилова.

Не можна подати всі події з життя парафії у формі статистичних даних, але дозволимо собі навести дані з парафіяльних оголошень на кінець 2005 року: хрещення прийняло 27 дітей перед закінченням першого року життя; таїнство причастя прийняло 8 дітей; таїнство подружжя взяло 9 пар, у тому числі один шлюб католицький, один з особою грекокатолицького віросповідання і 7 з православними; померло 26 осіб.

У 2005 році відбулися персональні зміни: на початку року парафіяни попрощалися з кс. Францішеком Драгошем СМ, який довго працював у Сторожинці. Тепер він працює у Тарнуві (Польща). Згідно з рішенням візитатора зі сторожинецької парафії виїхав кс. Адам Строчинський СМ, зараз він працює в Перечині на Закарпатті. Попрощалася з парафіянами також сестра Кінга Сломка, яка працює зараз у Магадані. На її місце до Сторожинця приїхала с. Моніка Млинарчик.

ПІДСУМКИ

Протягом 1945–1990 рр. парафія святої Анни, що належала до чернівецького деканату Львівської римо-католицької архідієцезії, переживала період занепаду. Відстоювали її і боролися за неї ті малочисельні католики, котрі намагалися ховати ключі від святині, наглядали за її станом, а також за всією церковною нерухомістю. Патріотизм вірян допомагав їм боротися з радянською владою. Особливої уваги заслуговує поведінка ксьондза Францішека Краєвського, який за комуністичних часів був єдиною опорою польськості та католицької віри на Буковині [33, с. 11]. Всі неприємні ситуації на буковинській землі католики долали завдяки вірі в Господа, потайки передаючи її з покоління на покоління.

Розквіт пастирської діяльності настав після розпаду Радянського Союзу, коли влада почала віддавати вірним їхні святині. Тривалий час священики Віктор Антонюк і Анатолій Шпак мусили працювати у надзвичайно складних умовах, вони доклали значних зусиль до того, щоб відродити в людських серцях віру. Згодом у Чернівецькій області почали здійснюватися таїнства першого причастя, миропомазання, що є незаперечним доказом відродження віри мешканців.

Значний вплив на поглиблення віри мали і мають ксьондзи-місіонери і сестри милосердя Святого Вікентія де Поля, котрі працюють на території Буковини з 1993–1994 року. Своєю діяльністю вони охопили всі парафії Сторожинецького району. До їхніх досягнень належить:

1. Місіонерська діяльність: а) пастирство у 15 селах; б) катехеза дітей, молоді та дорослих; в) підготовка до таїнств хрещення, святого причастя, шлюбу; г) духовна послуга хворим (сповідь, миропомазання); д) великодні, різдвяні та інші реколекції; е) формування груп і керівництво ними, це такі групи, як-от: Вікентійська Марійна молодь (Нижні Петрівці, Стара Красношора, Давидівка-Центр, Панка); Товариство господинь Милосердя АІС (Сторожинець, Стара Красношора, Нижні Петрівці, Давидівка-Центр); Розарієві Рози (Сторожинець, Банилів, Давидівка-Центр, Стара Красношора, Нижні Петрівці, Корчівці, Панка).

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

2. Культурно-освітні заходи: а) постачання вірним молитовників, пісенників, календарів, а також католицької преси українською та польською мовами; б) курси з вивчення мов, в тому числі польської мови; в) театральні гуртки; г) заснування ансамблю Буковина, який брав участь у фестивалі релігійної пісні у Кракові 1994 року; д) ходіння парафіян на прощу (на богомілля) до Львова, до Польщі і 9 піших прочанських ходінь до Качики; е) з 1097 року – організація Канікул з Богом; ж) сімейне порадицтво.

3. Охорона здоров'я: а) перша медична допомога; б) допомога хворим вдома та в лікарнях; в) опіка над самотніми; г) допомога у лікуванні вбогих.

4. Благодійницька діяльність: а) кухня для вбогих у Сторожинці; б) пачки з продуктами, святкові подарунки, одяг, взуття, шкільне приладдя тощо; в) харчування дітей; г) обіди для літніх людей та багатодітних сімей.

5. Ремонтно-будівельні роботи: а) поточний і генеральний ремонт всіх костелів; б) ремонт плебанії у Сторожинці; в) ремонт дому сестер милосердя; г) будівництво Дому Святого Вікентія де Поля і приготування до його відкриття і діяльності; д) будівництво кладки в Панці; е) прибирання кладовищ, організація цвинтарного Комітету у Сторожинці.

Для сторожинецької парафії 2005 рік був ювілейним. Це була сота річниця консекрації костелу Святої Анни. Наступний рік після ювілейного розпочався новими планами на майбутнє. У парафії працюють троє священників місіонерів з Кракова, а також сестри милосердя. Нових напрямків діяльності і розвитку релігійного життя на Буковині чимало. Все залежить від настоятеля і його співпрацівників. Тішить той факт, що особливу увагу священнослужителі приділяють роботі з молоддю, бо евангелізація підростаючого покоління – складна і важлива, відповідальна справа.

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ "СВЯТОГО ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ"

ВСТУП

Пропонуємо Вашій увазі інформацію на тему діяльності Міжнародної благодійної організації (АІС)²⁴ на українській Буковині. Організація ця діє при парафії святої Анни у Сторожинці. Обставини її виникнення нагадують ті, які у 1617 році спонукали Святого Вікентія де Поля до заснування Товариства Милосердя. Будучи настоятелем храму у Хатіллон-ен-Домбес, він спостерігав за моральною і духовною убогістю своїх парафіян. Щоб зарадити цій ситуації, він організував групу жінок, які присвятили частину свого часу допомозі бідним і хворим.

Розпад Радянського Союзу та отримання Україною незалежності супроводжувала велика криза. Багато людей несподівано залишилися без роботи й були позбавлені засобів існування. Найважче знайти себе у новій ситуації (невиплати зарплат і пенсій) було людям похилого віку, хворим і багатодітним сім'ям. Без сторонньої допомоги їм було б важко пережити ті складні часи.

Заснування Товариства Милосердя у Сторожинці, що на Українській Буковині, було спробою допомогти людям справитися із викликами важкої ситуації, що склалася в нашій державі. Бачачи, що хтось потребує допомоги, Святий Вікентій де Поль говорив, що допомога повинна мати організований характер. "Убогі менше страждають від браку щедрості, аніж від неорганізованості".

Одним із найважливіших лозунгів у діяльності АІС є слова "Діяти разом, щоб подолати бідність". Матеріальна допомога є нагодою для надання духовної допомоги. Святий Вікентій мріяв, щоб жінки були матерями для знедолених, діяли в душі спільноти і приязні.

²⁴ АІС – Association Internationale des Charités, що в перекладі означає Міжнародна благодійна

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Духовність Міжнародної благодійної організації базується на вченні Ісуса: Бо я голодував був – і ви нагодували Мене, прагнув – і ви напоїли Мене, мандрівником Я був – і Мене прийняли ви. Був нагий – і Мене одягли ви, слабував – і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був – і прийшли ви до Мене (Мт. 25, 35-36).

А ось що каже сам Святий Вікентій де Поль про те, як він започаткував велику справу милосердя: *"Перебував я у малому містечку поблизу Ліону, де волею Провидіння я був настоятелем. Певної неділі одягався я на святу месу, до мене підійшли і сказали, що в одному домі, який знаходиться неподалік, всі захворіли. Не було там жодної людини, яка могла б піклуватися іншими, всі були у великій потребі, не можна цього передати словами. Ця звістка дуже зворушила моє серце. Під час проповіді, з великим переконанням, я сказав про це людям, а Господь зворушив їхні серця. Всі співчували тим людям, яких спіткало нещастя.*

Після обіду в одному домі відбулася зустріч, на якій обговорювали як можна допомогти тим хворим. Кожен із учасників зустрічі висловлював готовність піти до них, щоб відвідати, потішити добрим словом та допомогти, в міру своїх можливостей. Після вечірньої молитви, разом з мешканцями містечка, ми вирушили в дорогу. На шляху туди ми зустріли групу жінок, які йшли відвідати хворих, а також і таких, які вже поверталися від них. Було дуже жарко, по дорозі жінки відпочивали, а враження було таке, начебто вулицями містечка йшла процесія.

Коли я прийшов і побачив становище хворих, повернувся по Святе Причастя для тих, життя яких було у найбільшій небезпеці. Коли я їх висповідав і запричащав, постало питання: яким чином можна допомогти, щоб зарадити бідності? Запропонував я чутливим людям, яких любов спонукала прийти сюди, аби взяти на себе обов'язок, у визначений день, по чергово, готувати їжу для хворих, а також для тих, які в майбутньому опиняться у подібній ситуації. Це власне й було перше місце, де засновано Товариство Милосердя"²⁵.

В історії волонтеріату Благодійна організація святого Вікентія де Поля є найстаршою світською організацією жінок. Вона була заснована у 1617 році [23]. Саме тоді, у Франції, Вікентій де Поль перший раз зібрав групу жінок і визначив їм головну ціль –

²⁵ З доповіді святого Вікентія де Поля на конференції.

допомагати убогим сім'ям, що проживають у межах парафії. Так виникло Товариство Милосердя у Франції, а згодом в Італії, Польщі та інших країнах. Щоб ці організації діяли в єдності, святий Вікентій де Поль сам визначав правила їх діяльності, що базувались на принципах наслідування Ісуса Христа, передусім на любові та пошуках нових способів допомоги найбільш вразливим. Щоб підтримувати контакти між волонтерами, він писав до них листи і навіть видавав бюлетень "Стосунки".

Головною метою життя святого Вікентія де Поля було наслідування Ісуса Христа. Святий Вікентій є покровителем усіх благодійних організацій. Він є засновником Ордену отців місіонерів, а також, разом зі святою Людовікою де Маріяк, Ордену сестер милосердя.

Після смерті святого Вікентія де Поля такі товариства виникли в багатьох країнах світу, що стало можливим завдяки отцям місіонерам та сестрам милосердя. Після початку своєї роботи на Буковині отці місіонери та сестри милосердя заснували Товариство Милосердя також і в Чернівецькій області: гуртували волонтерів та вчили їх працювати, наслідуючи святого Вікентія де Поля, працювати так, як Ісус закликає своїх послідовників – любити іншу людину такою любов'ю, якою Господь полюбив нас.

ДОВІДКА ПРО ЗАСНУВАННЯ АІС НА БУКОВИНІ

Товариство Милосердя на Буковині було засноване 17 грудня 1997 року у Сторожинці. Його організаторами були отець місіонер Станіслав Ірісік і сестра милосердя Анна Бженк, які у той час працювали в Сторожинецькому районі. Перша зустріч відбулася у Сторожинці, в плебанії. Спочатку було засновано Товариство Милосердя у Сторожинці та в Панці. До його складу увійшли 12 жінок-волонтерів з Панки та 11 із Сторожинця. Пізніше Товариства Милосердя були засновані в Старій Красношорі (у 2000 році), в Давиденях (у вересні 2002 року) та в Нижніх Петрівцях (у березні 2003 року). Лідерами Товариств обрано: в Сторожинці – Кричко Ядвігу, у Панці – Якимович Вероніку, у Старій Красношорі – Калуського Томаша, у Нижніх Петрівцях – Дроздик Марію, а в Давиденях – Гойник Надію. Волонтери відразу ознайомилися з методами праці і визначили цілі та мету роботи [127, с. 31].

Причиною заснування таких Товариств було важке становище та умови життя людей, що було наслідком заборгованостей по виплаті зарплат та пенсій – навіть до двох років кризової ситуації в економіці України. У той час багато людей приходили до священників з проханням про їжу або хоча б шматочок хліба. Були великі проблеми в роботі системи охорони здоров'я, не було ліків. Люди похилого віку замерзали в домах – не було чим опалювати приміщення та на чому готувати їжу. Діти із малозабезпечених сімей взимку не мали що вдягнути, взути. Дуже частими були відключення електроенергії, великі проблеми були із зв'язком та комунікацією, молодь не бачила перспектив на майбутнє, і, що найголовніше, починала панувати "духовна бідність". Звичайно ж одразу всі ці проблеми неможливо вирішити. На все потрібен час. Найважливіше те, що волонтери побачили, над чим потрібно працювати і які є проблеми.

Товариство Милосердя почало працювати під керівництвом отця Станіслава Ірісіка та сестри милосердя Анни Бженк. Було налагоджено співпрацю з подібними Товариствами, які вже багато

років працювали у Польщі, Франції, Бельгії, Німеччині, Італії та інших країнах світу. Слід відзначити, що на час заснування нашого Товариства Милосердя на Буковині таке Товариство вже два роки існувало та діяло в місті Харкові.

Волонтерам дуже сподобалася благодійна діяльність і вони вирішили офіційно зареєструвати Товариство. Було обговорено та затверджено статут, який зареєстрували 2 березня 2000 року у Чернівецькому обласному Управлінні юстиції (свідоцтво № 40). Відтоді Товариство діє під офіційною назвою Чернівецька обласна благодійна організація "святого Вікентія де Поля".

Товариство Милосердя є самостійною благодійною організацією та має статус юридичної особи. Чернівецька обласна благодійна організація святого Вікентія де Поля керується Статутом, Конституцією України, законом України "Про благодійництво та благодійні організації" та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють благодійництво та благодійну діяльність.

Від початку свого заснування Товариства Милосердя діяли окремо, кожне у своєму населеному пункті. У 2003 році їхні організатори дійшли висновку, що разом могли б зробити більше. Тоді, вперше в історії Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля", була організована зустріч всіх Вікентійських груп, тобто Товариств Милосердя з усіх населених пунктів. На зборах було обрано нове керівництво Товариства. Президентом обрано Лозинську Надію, заступником – Калуські Регіну, секретарем – Корецьку Наталю²⁶.

У 2006 році, на установчій зустрічі у Києві, було обговорено та ухвалено новий Статут, згідно з яким Товариства Милосердя на Буковині та в Харкові у майбутньому мають працювати як одна всеукраїнська міжнародна благодійна організація. Вибрано нове керівництво:

1. *Скорик Анна – президент АІС Всеукраїнської благодійної організації "святого Вікентія де Поля";*
2. *Акоп'ян Віолетта – віцепрезидент АІС на сході України;*
3. *Якимович Вероніка – віцепрезидент АІС на заході України;*
4. *Литвинова Анна – секретар АІС;*

²⁶ Протоколи зборів АІС з 1997 року.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

5. Киселичук Анна – скарбник АІС [110].

Вже на етапі заснування Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" буковинські волонтери цікавилися тим, як працюють організації такого типу за кордоном та в Харкові. 30 квітня 1998 року на Буковину прибули представники Міжнародного товариства милосердя: віце-президент Анна Штурм з Німеччини та Андре Томанек з Австрії. На зустрічі вони розповіли про роботу центрального офісу АІС в Брюсселі, її завдання і плани на майбутнє. Вони також особисто ознайомилися з діяльністю волонтерів та з економічною ситуацією, яка була на той час в Україні. Благодійна організація АІС на Буковині діє вже 10 років.

Святкування 10-річчя з нагоди створення Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" відбулося 20 січня 2008 році в селі Панка Сторожинецького району.

Отець Віталій Новак у своєму вітальному слові зазначив, що "ніби здається 10 років це мало, а як багато спільно з Божою допомогою вдалося зробити. – І процитував слова Біблії: Бо я голодував був – і ви нагодували Мене, прагнув – і ви напоїли Мене, мандрівником Я був – і Мене прийняли ви. Був нагий – і Мене зодягли ви, слабував – і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був – і прийшли до Мене (Матвія 25). Повинні Ви заносити убогим два види поживи: для тіла і для духа. За цими словами діяв святий Вікентій де Поль, а так як ми його діло розсіваємо по світі, ці слова для нас є дуже важливими"²⁷.

Після привітального слова Якимович Вероніки про Світову благодійну організацію АІС та її діяльність розповів отець Віталій Новак. У своїй доповіді він звернув увагу на те, що на світі є багато бідних людей, які потребують допомоги. "Нас послав Господь, – сказав він, – щоб ми, за прикладом святого Вікентія де Поля, їм служили".

Про діяльність Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" протягом десяти років розповіла президент АІС-Буковина – Якимович Вероніка. З цієї

²⁷ Звіт проведення 10-річчя Благодійної організації «Святого Вікентія де Поля» на Буковині.

нагоди вона підготувала брошуру, яку отримав кожен учасник зустрічі разом з планом святкувань.

Потім слово надали лідерам Товариств з Панки, Сторожинця та Старої Красношори. Про діяльність Товариства Милосердя в Панці розповіла Красовська Галина. Вона наголосила, що волонтери з Панки щороку виконують дуже багато праці. Підрахувала це навіть в годинах. Розповіла також про реалізовані проекти.

Красовська Гелена наголосила: "Ми бачимо передусім проблеми нашого села, нашої парафії, наших дітей та молоді. Здебільшого це самотні люди похилого віку та діти. Діяльність нашого Товариства розпочалася у 1997 році. На той час у нас не було фінансової бази. Свою діяльність ми розпочинали з самого простого: допомагали старшим весною садити городи, сапати картоплю і кукурудзу, заготовляти сіно. Також допомагали нашим ксьондзам та сестрам у приготуванні до відпочинку дітей: готували їм обіди, прали білизну і т. д.

У Панці були реалізовані такі проекти: 1) Будівництво кладки було розпочато сільською радою, колгоспом, а закінчено групою АІС з головою сільради та головою колгоспу. На першому етапі роботи мешканцями села було безкоштовно відпрацьовано 885 годин, а на другому – 560 годин. Дякуючи волонтерам з Італії, наші односельчани та гості впродовж семи років користувалися новою кладкою. Під час повені у липні 2008 року кладку знищила вода. На даний час будується нова кладка при допомозі держави; 2) проект "Взуття": на першому етапі було закуплено 43 пари взуття для дітей шкільного віку, на другому етапі – 19 пар для дітей дошкільного віку і на третьому – 26 пар взуття для одиноких, старших, убогих людей.

У 2007 році наші волонтери розносили по 7 обідів тричі на тиждень, які готуються в "Кухні для убогих" у Сторожинці...

Всі плани ми виконуємо згідно з посланням святого Вікентія де Поля. Наша праця йде паралельно з молитвами, яким ми також не жаліємо часу. Приділяємо велику увагу молитві, зокрема, на Розарію, Хресній Дорозі, Гірких Жалях, Літанії, Коронці до Божого милосердя.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

Наша діяльність, хоча й не розв'язує всіх проблем нашого середовища, але є спробою відповіді, яка виходить з вразливості на людські недолі²⁸.

Доліпська Марія зі Сторожинця розповіла, чим займаються волонтери у Сторожинці. Зокрема було наголошено, що вони займаються старшими мешканцями міста. Ось найважливіші справи із звіту про роботу, яка проводиться волонтерами Товариства Милосердя в Сторожинці: "Відвідуємо хворих, одиноких, самотніх з метою спілкування, читання слова Божого, молитви, допомоги по дому; щонеділі молимося на розарію; на день святого Миколая разом зі священниками та сестрами милосердя готуємо дітям подарунки; беремо участь у конкурсі колядок; беремо участь у проведенні Дня хворого і т. д."²⁹.

Томаш Калуські представив всі здобутки своєї групи зі Старої Красношори. Він, зокрема, сказав: "Поштовхом до створення групи стало бажання допомогти односельчанам, які опинилися у важкому матеріальному становищі. ... Група почала швидко розростатися. Передусім це була молодь, яка почала активно працювати і вносити нові пропозиції щодо нашої діяльності. Головним напрямком нашої роботи є робота з дітьми та допомога малозабезпеченим і багатодітним сім'ям. Лідером групи від початку її існування був Калуські Томаш, який виконував функції секретаря АІС-Буковина, неодноразово був її представником на міжнародних зустрічах (Страсбург, Брюссель, Берлін), проходив курси підвищення кваліфікації в осередку для інвалідів у Берліні. Волонтер групи Калуські Регіна, яка виконувала обов'язки віце-президента групи АІС-Буковина у 2003–2006 роках, представляла групу на міжнародній зустрічі у Ніці (Франція), організувала оздоровчий табір для 50 дітей у с. Яблуниця Івано-Франківської області. З 2006 року лідером групи є Яношевська Наталія.

У 2005 році волонтери нашої групи були учасниками всесвітньої зустрічі молоді з Папою Римським Бенедиктом XVI у

²⁸ Діяльність групи АІС в Панці – Виступ – Ювілей 10-річчя, Панка, 20 січня 2008.

²⁹ Діяльність групи АІС в Панці – Виступ – Ювілей 10-річчя, Панка, 20 січня 2008.

Кельні (Німеччина). Ця зустріч дала початок дружнім відносинам між парафією св. Михайла в Мюльхаймі та Матері Божої Скорботної в Старій Красношорі. У 2006 році німецька група з вищезгаданої парафії побувала на Буковині, а в 2007 році наша молодь вдруге гостювала в Німеччині. Від 2003 року волонтери беруть активну участь у зустрічах АІС-Україна, які відбувались у Харкові та Києві". Далі в своєму виступі Калуські Томаш перерахував волонтерів від 2000 року до 2008, деякі з них вийшли з групи з різних причин. На закінчення виступу він представив перелік реалізованих проектів.

Красовська Отіка Дмитрівна, директор місцевої школи, дозволила безоплатно провести цей день у школі. З привітальним словом виступив священик Станіслав Ірсік, засновник Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" на Буковині. У своєму виступі він відзначив, що його дуже радує розвиток діяльності Товариств Милосердя на Буковині. Відзначив також із задоволенням, що волонтери вже навчилися добре працювати, а також мають власні думки щодо своєї подальшої роботи.

Представники районної державної адміністрації були дуже здивовані, що група зробила так багато корисного для українського суспільства. У своїх виступах вони обіцяли їй допомогу та співпрацю у майбутньому.

МЕТА ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Головною метою Міжнародної благодійної організації є здійснення безкорисливої благодійної діяльності, що не передбачає одержання прибутків від неї.

Її завданням є: сприяння підвищенню чутливості суспільства до проблем страждених людей у дусі взаємної допомоги; відродження духу любові серед людей; повага гідності кожної людини; діяльність завжди і всюди в дусі справедливості і миру; захист зародженого життя, розробка і реалізація програм у сфері захисту материнства й дитинства; співпраця з усіма бажаючими взяти участь у поліпшенні життя людей, які потребують допомоги.

Основні напрямки діяльності АІС на Буковині:

– покращення матеріального становища, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування, а також надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

– надання допомоги особам, які постраждали внаслідок стихійного лиха чи нещасних випадків;

– сприяння розвитку охорони здоров'я, надавання медичної допомоги населенню та здійснення соціального догляду за хворими, самотніми, людьми похилого віку;

– сприяння захисту материнства та дитинства, надання допомоги багатодітним та малозабезпеченим сім'ям;

– піклування про хворих, знедолених в лікарнях та приватних помешканнях.

Чернівецька обласна благодійна організація "святого Вікентія де Поля" діє на підставі статуту та згідно з планами, які щороку затверджуються на зборах організації. Деякі планові завдання виконуються кожного року, а більші проекти реалізувалися одноразово. Волонтери на Буковині збираються щодва місяці на загальні збори, а в разі потреби і частіше. У кожному місцевому Товаристві Милосердя волонтери збираються раз на

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «СВЯТОГО ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ»

місяць для обговорення праці Товариства та для звітування про виконану роботу³⁰.

Щорічно виконується:

- опіка та відвідування хворих в лікарнях та в помешканнях;
- харчування самотніх людей, людей похилого віку та багатодітних сімей (обіди, які готуються в Домі святого Вікентія де Поля у Сторожинці);
- організація новорічних зустрічей, конкурс колядок, ділення оплатком;
- надання одноразової допомоги парафіянам відповідно до окремих списків;
- організація Дня хворого, проведення для людей похилого віку спільної молитви, зустрічі, розмов;
- організація молитов з нагоди (наприклад, "Духовної адопції" та інших);
- підготовка та проведення Хресної дороги;
- перегляди фільмів на різні теми для духовного збагачення членів АІС;
- підготовка та організація храмових свят у Сторожинці, Панці, Старій Красношорі;
- догляд за цвинтарями;
- допомога в ході сільськогосподарських робіт;
- проведення благодійних акцій (збирання одежі, продуктів);
- організація дня святого Миколая;
- благодійні концерти.

Одноразові проекти:

- Допомога в будівництві Дому святого Вікентія де Поля (або Кухні для убогих) і приготування його до відкриття у Сторожинці.
- Відбудовано та відкрито дитячий садок у Старій Красношорі.
- Безкоштовне харчування для дітей у школі в Старій Красношорі (2001–2005 рр. – щоденне харчування 120 учнів).
- Готування обідів в Кухні для вбогих.
- Будівництво кладки в Панці.
- Однорічне фінансування навчання 5 студентів з Панки в навчальних закладах.

³⁰ Статут Чернівецької обласної благодійної організації «святого Вікентія де Поля».

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

- *Взуття для малозабезпечених дітей і убогих в Панці та Старій Красношорі.*
- *Покупка шкільного приладдя для малозабезпечених дітей у Давиденях і Банилові-Підгірному.*
- *Закуп свиней для убогих сімей – 2003 рік.*
- *Відкриття перукарні у Нижніх Петрівцях.*
- *Курси для молоді зі Старої Красношори у Німеччині – 2007 рік.*
- *Проект "Веселі діти" – 2007–2008, Стара Красношора.*
- *Кухня для вбогих.*

Отці місіонери разом з сестрами милосердя розпочали свою місію на буковинській землі на початку 90-тих років ХХ століття. Власне тоді Україна потрапила у важку економічну ситуацію. Отець Станіслав Ірісік жив і працював на Буковині з 1991 року. Спочатку він спостерігав за Сторожинецькою парафією з Чернівців, де проживав, а з 1993 року став настоятелем Сторожинецької парафії.

З прибуттям отців місіонерів і сестер милосердя до Сторожинця у житті людей з'явилася надія не лише на духовну допомогу, а й на матеріальну допомогу для вбогих, якої вони у той час дуже потребували.

До дому отців місіонерів та сестер милосердя часто приходили вбогі, просили про найпростіше – щось поїсти, хоча б шматочок хліба. В міру можливостей їхні потреби задовольняли, однак кількість голодуючих збільшувалася, а в домі сестер милосердя не було можливості надавати допомогу у таких великих масштабах.

Уже в 1995 році народилася думка: йдучи на зустріч потребам убогих, підготувати й відкрити Кухню для вбогих, навіть в орендованому приміщенні. Важко було знайти зручне місце та відповідне приміщення. Отець Станіслав Ірісік разом з групою близьких йому людей доклав всіх зусиль для пошуку відповідного приміщення. Їм пропонували багато місць, однак вони не були відповідними: далеко від міста, без води та ін.. Піклуються священики не тільки про духовну поживу, а й про повсякденний хліб. Важко говорити до людини про що-небудь, якщо вона голодна, бездомна і без роботи.

Перша благодійна акція датується 22 лютого 1995 року. Тоді були привезені дари для людей. Були зроблені пакунки, які отримали люди, що найбільше їх потребували. Сформовано також картотеки людей, які потребують допомоги, згідно яких проведено низьку інших благодійних акцій. Такі акції полягали у роздаванні одягу, шкільного приладдя, а також у допомозі в організації регулярного харчування за місцем проживання.

Засновниками парафіяльної групи АІС, тобто Товариства Милосердя, були сестра милосердя Анна Бженк і отець місіонер Станіслав Ірісік СМ. Перша зустріч відбулася у листопаді 1997 року, в плебанії у Сторожинці.

Учасники ознайомилися з методами праці і з визначеними цілями. До складу групи увійшли 23 господині: 11 зі Сторожинця і 12 з Панки. Вони відразу взялися до справи – спочатку відвідали самотніх та людей похилого віку, що проживали на території парафії.

У грудні 1997 року була проведена перша акція Товариства Милосердя. Зроблено 93 пакунки і святкові побажання для людей похилого віку.

У 1998 році з'явилася нагода купити старий будинок, що знаходився по-сусідству з тим, у якому проживали сестри милосердя, до яких завжди стукали голодні, головним чином дітки. Будинок був куплений отцями місіонерами від власника на прізвище Жалоба. Рішення про купівлю на власність Ордену Місії цього будинку прийняв отець Станіслав Ірісік із спільнотою отців-місіонерів, за згодою Візитатора отця Броніслава Сенчака СМ. Будинок цей отримав назву Дім святого Вікентія де Поля або Кухня для вбогих.

Головними цілями сестер милосердя і згадуваного Товариства Милосердя в Сторожинецькому районі були: духовна допомога, лікарська опіка, годування убогих і літніх людей та багато інших.

Візит Андре Томанек з Австрії і Анни Штурм з Німеччини закінчився написанням проектів будівництва рекреаційно-виховного центру в Старій Красношорі, Дому святого Вікентія де Поля у Сторожинці, а також придбання відповідних медикаментів для всієї парафії. Був також складений список людей, які потребують постійної допомоги.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

На той час було багато хворих і самотніх людей. Бачачи їхні потреби, отці місіонери заснували Кухню для вбогих. З весни 1998 року Кухня почала регулярно працювати. 26 травня 1998 році для Кухні з пекарні видано 8 перших хлібів. З червня почалася повномасштабна діяльність Кухні. Щотижня, щомісяця складалися картотеки вбогих. Великих зусиль для відкриття і організації Кухні доклали сестри милосердя: Анна Бженк, Марія Кольбуш, Юзефа Вонгроба. Варто згадати працю сестри Зофії Марти Бяловонс, яка не запитувала, що робити, а сама несла тягар важкої праці, готуючи власноруч обіди і видаючи їх убогим.

Відкриття Кухні для вбогих датується 1 вересня 1998 року. Кухарками були Адажій Кароліна, допомагали Ядвіга, Джал Валентина, Струтинська Гелена. Заняття з дітьми проводили Джал Валентина і Аня. Меблі до Кухні зробили парафіяни з Панки: Ключик Михайло і Красовський Юліан. За 1998 рік видано близько 4514 обідів.

Парафіяни, побачивши те добро, яке чиниться в Кухні для вбогих, самі почали ділитися тим, що мали. 11 родин з парафії офірували на кухню картоплю, капусту, яблука.

В новому 1999 році Кухня для вбогих почала діяти вже 4 січня. Приходило щораз більше людей, які потребували допомоги. Вони знали, що отці місіонери і сестри милосердя та волонтери не залишать їх голодними. Всі були однакові в тому, що допомагають не лише католикам. Незважаючи на конфесійну приналежність, кожен приходив по будь-яку допомогу в Кухню для вбогих, її отримував. Як і в попередньому році, Кухня працювала щоденно, крім неділі. Всіх старань та зусиль для належної роботи Кухні докладають отці місіонери і сестри милосердя зі Сторожинця. Слідкують за порядком, привозять продукти харчування, допомагають готувати страви. Всі бачать, що будинок святого Вікентія де Поля, куплений для потреб бідних людей, стає щораз тіснішим, приміщення маленькі, а потреби збільшуються. Зародилася думка, щоб на місці старого будинку побудувати новий і більший, приведений у відповідність до потреб, щоб можна було функціонувати у нормальних умовах. Але на реалізацію цієї ідеї треба було знайти кошти. Всі бачили, що справа варта важкої праці.

Кількість обідів, виданих в Кухні для вбогих у Сторожинці у 1999 році, становила 16 698. Окрім того, деяким потребуючим видавався хліб – 577 буханок. Пекарня офірувала для потреб Кухні для вбогих 564 хлібини³¹.

Щораз краще розвивається співпраця з Чернівецькою обласною благодійною організацією "святого Вікентія де Поля". Парафію відвідали Голова світового товариства АІС Патриція де Нава та секретар Анна Штурм. Вони ознайомилися з роботою Товариства Милосердя у Сторожинці, з діяльністю цієї організації. Особлива увага була присвячена проєктові Кухні для вбогих.

У лютому 2000 року затверджено статут Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля", про що вже була мова вище. Волонтери благодійної організації у Сторожинці пов'язані з діяльністю Кухні для вбогих. Кухня розпочала свою діяльність 3 січня 2000 року [35, с. 212].

Будинок старої Кухні для вбогих припинив свою діяльність 25 вересня 2000 року з технічних причин. Буде будівництво нової Кухні, де будуть надалі проводитися благодійні справи. За 2000 рік було видано всього 14352 гарячих обіди, 277 буханок хліба. Всього за 1988–2000 роки видано 35654 обіди. З моменту закриття Кухні потребуючим видавались сухі пайки.

У зв'язку з перебудовою приміщення діяльність Кухні тимчасово припинилася. Розібрано старий будинок, закладено новий фундамент, зведено стіни і напередодні зими встановлено дах. За перший етап будівництва кухні відповідав отець Роберт Ісшкицький, а згодом за всі будівельні роботи був відповідальним отець Францішек Драгош СМ. У 2000 році до парафії у Сторожинець повернувся отець Францішек Драгош СМ, який, засукавши рукави, працював на будові Кухні разом з будівельниками.

За 2001 рік двоповерховий будинок Кухні був практично готовий (у т. зв. сирому стані). З 2002 року відповідальним за будівництво Кухні для вбогих став отець Францішек Драгош.

Багатий на заходи був і 2003 рік.

Він відзначається також продовженням будівельних робіт в Кухні для вбогих. Було зроблено, зокрема, підлогу у їдальні,

³¹ Kronika Kuchni dla ubogich od 1995 roku.

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

утеплено пінопластом стелі та підлогу, покрито гіпсокартоном, підготовлено стіни до обкладання плиткою. Було закуплено низку будівельних матеріалів для подальших робіт. Закладено також фундамент під гараж, запущено воду до Кухні, зроблено дерев'яні сходи з першого поверху на другий. Почалося штукатурення будинку і гаражу, закінчено огорожу. Почалося також внутрішнє оформлення і оснащення будинку: газовий лічильник, лампи, унітази, умивальники і все інше. Закуплено меблі до кухні, душову кабінку до ванної кімнати тощо. Почала працювати котельня, зібрано всі документи на підключення Кухні для вбогих до газової мережі. У ході будівництва Кухні для убогих сестри милосердя та волонтери годували всіх задіяних на будові, ніхто з працюючих не залишився голодним, найбільше дбала про це сестра Марта Бяловонс.

Вже у 2004 році у Домі Святого Вікентія де Поля відбулися реколекції для дітей та дорослих. У декількох заїздах брали участь жінки з Панки, діти з Петрівців та ін. Реколекції могли відбутися завдяки зусиллям сестри Кінги. Поки відбувались реколекції, сестра Марта, яка дбала про харчування всіх учасників, займалася приготуванням їжі. Реколекції проводили священники: Францішек Драгош СМ, Ян Радонь з Заболотова, Леонід Куклишин СМ, Адам Строчинський СМ.

У Сторожинці, в Домі Святого Вікентія де Поля, сестри організували відпочинок для дітей з Обертина і Глибокої.

У квітні 2004 року розпочинається процес закінчення будівництва Кухні для вбогих, щоб здійснювати благодійні акції. Була виконана таблиця на вхідні двері.

У лютому 2005 року Чернівецька обласна благодійна організація "святого Вікентія де Поля" організувала зустріч з хворими парафіянами.

У листопаді представники Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" з усієї парафії, разом з отцем Станіславом Хоронгвіцьким СМ, брали участь у формаційній зустрічі у Києві.

Не можна описати всіх подій із життєдіяльності Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де

Поля", а головним чином сестер милосердя і отців місіонерів на Буковині, які цю благодійну роботу розпочали.

Як добре, що вже діє Дім святого Вікентія де Поля, адже скільки позитивного можна вчинити! 2-4 грудня 2005 року відбулася зустріч для молоді, яку проводив отець Ян Тшоп, а допомагала йому сестра милосердя Моніка Млинарчик. Отець Ян Радонь вів конференцію на тему "Господь є нашим єдиним Богом".

Кухня для вбогих почала діяти вже з самого початку нового 2006 року, з 4 січня. Обіди видавалися тричі на тиждень: понеділок, середа і п'ятниця. В Кухні харчуються близько 30 осіб. За січень видано 450 обідів. Деякі особи приходять в Кухню і їдять обіди там, до інших, які не можуть ходити, їжу треба завозити додому. Обіди розносять волонтери. Для осіб з Панки обіди відвозить сестра милосердя або священник, а там вже чекають волонтери, щоб віднести обіди хворим по домівках.

По суботах і неділях у Домі святого Вікентія де Поля відбуваються реколекції, різні зустрічі для молоді, для волонтерів, для чоловіків, для жінок, для родин тощо.

6 січня 2006 року відбувся спільний святий вечір для осіб, які користуються послугами Кухні для вбогих. Більшість осіб, які отримують там обіди, – це особи православного віросповідання. На святій вечері разом з отцями місіонерами і сестрами милосердя молився отець православної церкви Смоляк Михайло.

У лютому і в наступні місяці, аж до кінця 2006 року, Кухня діяла без змін. Видавалися обіди, які отримували майже ті самі особи. У Домі святого Вікентія де Поля надалі відбуваються реколекції, зустрічі.

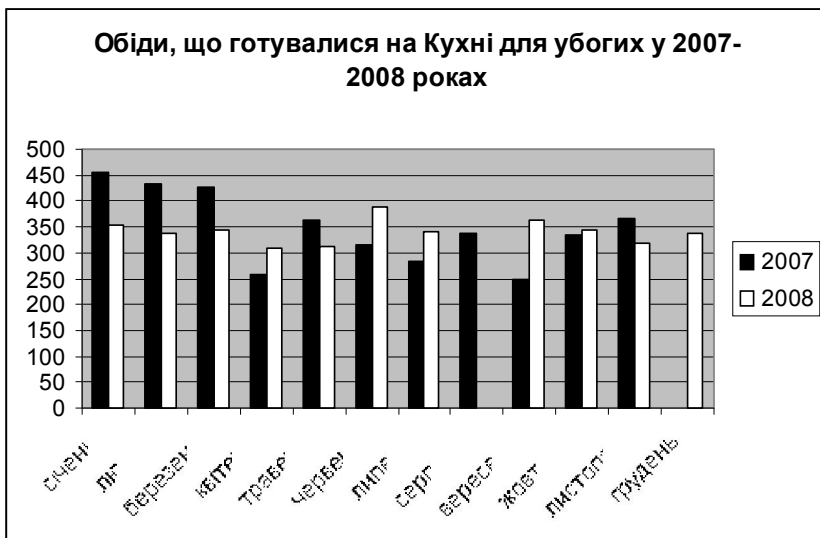
2007 рік розпочався зустріччю хворих у Кухні для вбогих.

У 2008 році видано обідів: січень – 353, лютий – 337, березень – 344, квітень – 308, червень – 388, липень – 340, серпень – Кухня не працювала, вересень – 363, жовтень – 345, листопад – 319, грудень – 337.

Крім того, щомісяця до Кухні приходили в середньому 35 осіб, щоб поїсти, готувались обіди для хворих і самотніх з нагоди Різдва Христового, у лютому з нагоди Дня хворого, у травні Кухня приймала кліриків з Києва і Кракова, які гостювали

ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ: ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ

на Буковині з нагоди беатифікації сестри Марти Вецкої. Протягом 2008 року відбулися 15 турів реколекцій. Реколекції тривають від п'ятниці ввечері до неділі. У Кухні для вбогих для учасників реколекцій готуються сніданки, обіди і вечері. Обіди готувала Красовська Галина.

Для прикладу можна представити схематично кількість обідів, які було приготовлено у 2007–2008 рр. За нашими підрахунками, всього впродовж 2007 року було доставлено людям додому 3827 обідів, а у 2008 році – 3747 обідів.

Сестри милосердя та отці місіонери докладають всіх своїх зусиль для забезпечення діяльності Кухні для вбогих. Завдяки їхній праці, терпінню та фінансовій підтримці Кухня продовжує функціонувати. Звичайно, часом вони отримують допомогу від волонтерів, спонсорів, людей доброї волі, але головним чином про все дбають самі. Парафіяни стараються допомагати їм картоплею, буряками, морквою, квасолею, тобто в основному тим, що самі вирощують.

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «СВЯТОГО
ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ»**

До вересня 2008 року обіди, які готуються на Кухні для убогих, допомагали розносити волонтери, а з вересня їх розносять і розвозять самі сестри милосердя та отці-місіонери Сторожинецької парафії: сестра Дорота Ірська, Ельжбета Холева, Моніка Млинарчик, Барбара Хойда та отці: Ян Тшоп і Олексій Шевченко. Обіди доставляються людям похилого віку, самотнім у Сторожинці та Панці.

СТРУКТУРА АІС БУКОВИНИ

Товариство Милосердя спочатку було засноване у Панці та у Сторожинці. До складу Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля" завжди входить і допомагає керувати священник з парафії святої Анни у Сторожинці та монахиня з Ордену милосердя, що також знаходиться у Сторожинці. Вони були засновниками цієї організації на Буковині. У 2000 році засновано Товариство Милосердя в Старій Красношорі, яке діє до сьогоднішнього дня. З 2002 року такі товариства розпочали діяльність у Давиденгах, а з березня 2003 року – в Нижніх Петрівцях, але незабаром вони розпалися. Кожен осередок Товариства складався з голови та секретаря.

У квітні 2003 року відбулися загальні збори, в яких узяло участь 38 волонтерів з усіх вищезгаданих населених пунктів. Тоді було обрано нове керівництво у Сторожинецькому районі. За Статутом на посади обираються терміном на три роки:

- *Лозинська Надія – президент АІС;*
- *Калузькі Регіна – заступник президента АІС;*
- *Корецька Наталя – секретар.*

В окремих осередках були обрані лідери груп:

- *Колодзій Людмилу – в Панці;*
- *Доліпську Марію – в Сторожинці;*
- *Калузькі Томаша – в Старій Красношорі.*

Головою ревізійної комісії з 2003 року обрано Собко Антоніну.

У зв'язку з від'їздом священників та монахинь, які допомагали працювати Чернівецькій обласній благодійній організації "святого Вікентія де Поля" до інших місць служіння, опікунами були:

Отці місіонери СМ:

- *Станіслав Ірісік – засновник і опікун з 1997 по 2003 рік;*
- *Адам Строчинський – з 2003 по 2005;*
- *Станіслав Хоронгвіцький – з 2005 по 2007.*
- *Ян Тишоп – з 2007.*

**ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «СВЯТОГО
ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ»**

Сестри милосердя:

- Анна Бженк – з 1997 по 1998;
- Галина Гаура – з 2001 по 2006;
- Елжбета Холева – з 2007.

У 2006 році на загальних зборах було обрано нове правління Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля":

- Якимович Вероніку – президентом АІС;
- Лозинську Надію – заступником президента АІС;
- Калуські Томаша – секретарем;
- Красовську Анну – скарбником;

Лідерами груп обрано:

- Доліпську Марію – у Сторожинці;
- Грендей Наталю – в Панці;
- Яношевську Наталю – в Старій Красношорі [127, с. 31].

ПІДСУМКИ

Згідно з посланням святого Вікентія де Поля, волонтери надалі намагатимуться допомагати бідним, самотнім, перестарілим. Чернівецька обласна благодійна організація "святого Вікентія де Поля" діє вже 10 років. Звичайно не було легко розпочати таку важливу місіюну працю. Кожен з волонтерів усвідомив, що Господь нас любить, але також хоче знати, чи зможу я виконувати завдання, яке мені визначено, навіть у хворобі чи іншій недолі. Кожен з нас може вписати своє життя в Милосердя Господнє, а тоді самі переконаємося, що для людини, яка через віру відкрилася на Господа, не має негативного результату.

Хочемо йти слідами святого Вікентія. Він не затримувався на місці. Збирав усі можливі кошти на потреби вбогих: молодих і старих, чоловіків і жінок, духовних і світських людей. Посіяне ним зерно розродилося і плодоносить до сьогоднішнього дня, зокрема у вигляді Чернівецької обласної благодійної організації "святого Вікентія де Поля", а також інших Товариств Милосердя в цілому світі.

Місіюна духовність волонтерів полягає у:

- святості, збагаченій Господом, яка пов'язана з місією служіння вбогим;
- зростанні в Господньому житті від любові між собою та з убогими (служити не поодиноці, а в душі солідарності з іншими);
- молитві – це головний елемент духовності.

Господь Бог завжди є з нами і всюди, він створює нас від початку, тому, за Його прикладом, ми хочемо служити Йому надалі через працю з бідними.

Святий Вікентій де Поль заповів нам: "Не задовольняйтесь словами: я – християнин! Але живіть так, щоби можна було про вас сказати: я бачив людину, яка любить Господа від усього серця і дотримується його заповідей!" [116].

ЛИТЕРАТУРА І ДЖЕРЕЛА

1. Alkoholproblem in Galizien, Bukowina und dem Großherzogtum Krakau und wie der Gesetzgeber zur "Tat" schritt; Gesetz v. 19. Juli 1877, RGB. Nr. 67.
2. Biedrzycki E. Historia Polaków na Bukowinie.- Kraków, 1973.- 340 s.
3. Bostan G. C. Învăţământul superior în limba română la Cernăuţi: istorie - contemporaneitate - perspective, "Glasul Bucovinei".- 1999.- nr 2
4. Brzęk A. Oddać życie. Marta Wiecka Siostra Miłosierdzia.- Kraków, 2000.-120 s.
5. Bujak J. Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec - Storożyniec (1864-2005). - Kraków: 2005. - 87 s.
6. Bujak J. Wyboista droga oświaty polskiej na Bukowinie // Polacy z Bukowiny, ich losy i kultura - źródłem tożsamości narodowej.- Żary, 2002, S. 131-141.
7. Costachescu M. Documente moldovenesti inainte de Stefan cel Mare. - Iasi: Viata Romaneasca, 1932. - Vol.II. - p.299-300.
8. Czyżewski F. Polonizmy w ukraińskich gwarach Pobudża // Interferencje językowe na różnych obszarach słowiańszczyzny / Pod red. S. Warchoła. - Lublin, 1989. - S. 87-131.
9. Deboveanu E. Polska gwara Górali bukowińskich w Rumunii. - Wrocław, 1991. - S. 112.
10. Dodatek specjalny do Kuriera Galicyjskiego.- "Kurier Galicyjski".- 17 - 31.X.2008.
11. Dragosz F. Dane personalne parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Anny w Storożyńcu woj. Czerniowce, Storożyniec 20.01.2004, administrator parafii ks. Franciszek Dragosz CM.
12. Dubisz S. Problematyka lingwistyczna w badaniach nad pograniczami polszczyzny (przegląd zagadnień, wnioski, postulaty badawcze) // Granice i pogranicza / Pod red. S. Dubisza. - Warszawa, 1992. - S. 17.
13. Dulewiczowa I. Problem wewnętrznej granicy języka na tle słowiańskich badań porównawczych // Słowiańskie pogranicza językowe / Pod red. K. Handke. - Warszawa, 1992. - S. 37.

14. Dyczewski L. Trwałość kultury polskiej // Wartości w kulturze polskiej. – Lublin, 1993. – S. 17.
15. Feleszko K. Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie karpackiej do 1945 roku.– Warszawa, 2002.– S. 35.
16. Feleszko K. Bukowina moja miłość. Język polski na Bukowinie karpackiej. Słownik.– Warszawa, 2003, 450 s.
17. Feleszko K. Bukowińskie Spotkania. Folder. – Jastrowie-Piła, 1996.
18. Feleszko K. Język polski na Bukowinie do roku 1945. Zarys problematyki // Studia nad polszczyzną kresową / Pod red. J. Riegera. – Warszawa, 1992. – T. 6. – S. 7.
19. Feleszko K. O legendzie bukowińskiej – prozą (czyli kilka pojęć socjologicznych) // Bukowina po stronie dialogu / Pod red. K. Feleszki. – Sejny, 1999. – S. 53.
20. Feleszko K. Regiony wielonarodowe jako problem badawczy // K. Feleszko. Bukowina – Moja miłość / Pod red. A. Żora. – Suceva, 2003. – T. I. – S. 130.
21. Gold H. Geschichte der Juden in der Bukowina.– Tel Aviv, 1962.– 270 s.
22. Gotkiewicz M. Szukamy krewnych na Bukowinie // Zarianie Śląskie XIV.– z. 1.– 1938.– 350 s.
23. Jachimczak J. Ks. CM, Święty Wincenty a Paulo w posługiwaniu ubogim dzisiaj.– Warszawa, 2001.– 1780 s.
24. Jernovei G., Jernovei E. Limbă română vorbită în regiunea Cernăuți, Ucraina (studiu demografic și lingvistic) // "Glasul Bucovinei".– 2001.– nr 3.
25. Jurašek J. Potomkovia Kysučanov v rumunskej Bukovině: <http://www.svet.czsk.net/clanky/svet/kysucebukovina.html>
26. Kłosek E. Małżeństwa polsko-rumuńskie we wsiach południowej Bukowiny – środowisko społeczno-kulturowej integracji // Polska i Rumunia na drodze do wzajemnego pojednania / opr. red. St. Jachimovschi, E. Wieruszewska.– Suceava, 2002.– S. 173.
27. Kłoskowska A. Sąsiedztwo kultur i trening we wzajemności // "Kultura i społeczeństwo". – 1991. – № 4. – S. 3-5.
28. Kłoskowska A. Pogranicze kulturowe w perspektywie badań biograficznych // Inni wśród swoich. / Red. naukowa W. Władyka. – Warszawa, 1994. – S. 102.

29. Kocój E. Świątynie, postacie, ikony. Malowane cerkwie i monastiry Bukowiny Południowej w wyobrażeniach rumuńskich.- Kraków, 2005.- 450 s.

30. Konończuk E. Literackie świadectwa pamięci na pograniczu kultur (Erwin Kruk , Ernst Wiechert) // Topika pogranicza w literaturze polskiej i niemieckiej / Pod red. Z.Swiatłowskiego, S.Uliasza. - Rzeszów, 1998. - S. 24.

31. Koseski A. W kręgu Bukowiny // O Bukowinie. Razem czy oddzielnie? / Pod red. K. Feleszki.- Warszawa-Piła, 2000.- 420 s.

32. Koter M. Kresy państwowe - geneza i właściwości // Kresy - pojęcie i rzeczywistość / Pod red. K. Handke. - Warszawa, 1997. - S. 47-48.

33. Krajewski F. Historia kościoła w Czerniowcach, maszynopis.- Czerniowce, 1956.- 340 s.

34. Krasowska H. Bukowina. Mała ojczyzna - Pietrowce Dolne.- Pruszków, 2006.- 210 s.

35. Krasowska H. Bukowina. Żywa historia kościoła - Жива історія костелу.- Kraków, 2006.- 230 s.

36. Krasowska H., Kultura i język w tradycjach okresu Bożego Narodzenia w Pance na Północnej Bukowinie, [w:] Język polski dawnych Kresów Wschodnich, Pod red. J. Riegera, t 3, Warszawa 2006, S. 143-154.

37. Krasowska H., Suchomłynow L. A. Rola Polaków w Berdiańsku na Ukrainie w promocji kultury i języka polskiego // "Rocznik Wschodni". - 2005/2006. - № 11. - S. 45-48.

38. Krasowska H., Suchomłynow L. Relacyjność językowego i kulturowego pogranicza // Bukowina. Tradycje i współczesność. - Piła-Czerniowce-Suczawa: Wyd. Związek Polaków w Rumunii, 2006.- S. 191-198.

39. Kruhlaszow A. Narodowo-kulturalne tradycje Północnej Bukowiny // Bukowina po stronie dialogu / Pod red. K. Feleszki. - Sejny, 1999. - S. 262.

40. Kuczabińska J. I Regionalny Festyn Polskiego Folkloru i Pieśni Polskiej na Bukowinie, Czerniowce, maszynopis, S. 7.

41. Kuczabińska J. Polonia bukowińska, maszynopis, Czerniowce 1997.

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

42. Lagzi G. Czy Węgry mają swoje Kresy Wschodnie // Dziedzictwo kresów - nasze wspólne dziedzictwo?.- Kraków, 2006.- 360 s.
43. Liebenwein D. Storozynetz. Buchenland - Bukowina. Beschreibung und Errinerungen. - Darmstadt: 1983. - 206 s.
44. Łukowski W. Społeczne tworzenie ojczyzn.- Warszawa, 2002. - S. 73-75.
45. Nikitorowicz J. Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa. - Białystok, 1995. - S. 44-45.
46. Numărul și componența populației regiunii Cernăuți conform rezultatelor Recenământului Panucrainean al Populației din anul 2001 // "Zorile Bucovinei".- 2003.- nr 6.
47. Ossowski S. O strukturze społecznej. - Warszawa, 1982. - 310 s.
48. Państwowy Komitet Statystyczny Ukrainy:
<http://www.ukrcensus.gov.ua/>
49. Patraș E. Aspecte ale deznaționalizării romanilor din regiunea Cernăuți în perioada sovietică // Almanahul Societății pentru Cultura Românească "Mihai Eminescu" din Cernăuți.- București, 1993, S. 49-50.
50. Pintescu F., Hrenciuk D. Din istoria Polonezilor în Bucovina (1974-2002).- Suceava, 2002.- 285 s.
51. Pollack M. Żydowsy Bukowińczycy z Żydzi galicyjscy // Bukowina po stronie dialogu / Pod red. K. Feleszki.- Sejny, 1999.- s. 110.
52. Popescu I. Partea Romănofonă a regiunii Cernăuți și zonele ei sociolingvistice // "Glasul Bucovinei" .- 1994.- nr 1.
53. Poratl informacyjny:
54. Przybyła Z. Kategoria pogranicza w badaniach nad edukacją kulturową, // Pogranicze kultur / Pod red. C. Kłaka. - Rzeszów, 1997. - S. 152.
55. Rąkowski G. Sadagóra - Żydowski Watykan,
<http://www.kresy.pl/kresy-dzisiaj,miejsca?zobacz/sadagora--zydowski-watykan>
56. Rónaj B. Die Widerspiegelung internethnischer Verbindungen in den Personnamen der bukowinischen Szekler // O Bukowinie razem czy oddzielnie / Pod. red. K. Feleszki, Warszawa-Piła, 2000.- S. 247-258.

57. Schádzajú sa, lebo nechcú zabudnúť na svoj domov // Turčianske Noviny - My" .- 24.06.2008.
58. Smułkowa E. Pogranicze językowe jako przedmiot współczesnej dialektologii // Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie / Pod. red. E. Smułkowej. - Warszawa, 2003. - s. 426.
59. Sopin J., Suchomłynow L. Koło bukowińczyków w Berdiańsku // "Polonus". - 2007. - № 1 (138). - S. 14 - 16.
60. Strutyński W. Kultura polska na obszarze bukowińskiego pogranicza: historia i dzień dzisiejszy // Kultura polska w życiu dzisiejszej Ukrainy.-Kijów, 2000.- S. 126.
61. Suchomłynow L. A. Mechanizmy bukowińskiego fenomenu kulturowego: historia i współczesność // Bliżej siebie. Polacy i Rumuni a historyczne i kulturowe dziedzictwo Europy, Materiały z sympozjum. Mai aproape unii de alții. Polonezii și români raportați la patrimoniul istoric și cultural al Europei. - Suceava, 2007. - S. 46 -53.
62. Suchomłynow L. A. Polsko-ukraińskie kulturowe postrzeganie u prozi Jarosława Iwaszkewycza (topika i funkcjonalnist') .- Donieck, 2006.- 230 s.
63. Suchomłynow L. A., Krasowska H. Bukowina jako pogranicze kultur (w kontekście procesów integracyjnych w Europie) // Aktualni problemy słowiańskiej filologii.- Kyjiw, 2006, S. 513.
64. Suchomłynow L.A. Pogranicze czy tygiel kulturowy? Miejsce Polaków na Ukrainie Wschodniej // "Rocznik Wschodni". - 2005/2006. - № 11. - S. 114-120.
65. Timofeiov M. Nauka języków ojczystych na Południowej Bukowinie // Bukowina po stronie dialogu / Pod red. K. Feleszki.- Sejny 1999, S. 271.
66. Uliasz S. O kategorii pogranicza kultur, // Pogranicze kultur / Pod red. C. Kłaka. - Rzeszów, 1997. - S. 13.
67. Uliasz S. O literaturze kresów i pograniczu kultur. Rozprawy i szkice. - Rzeszów, 2001. - S. 11.
68. Willaume M. Polacy w Rumunii.- Lublin 1981.- 260 s.
69. Wolicz-Pawłowska E. Uwagi o metodologii badań leksykalnych na słowiańskich pograniczach językowych // Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy / Pod red. H. Popowskiej-Taborskiej. - Warszawa, 1997. - S. 281.

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРИЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

70. www.historycy.org/index.php?act=Print&client=printer&f=302&t=755
71. Znaniecki F. Nauka o kulturze. Narodziny i rozwój. – Warszawa, 1971. – S. 563.
72. Алексеев В. Чи треба підпалювати будинок, щоб підсмажити яєчно? // "День". – 2001. – № 37.
73. Баранов В. Словарь толкового бердянского языка.– Бердянск, 2002.– 180 с.
74. Богайчук М. Література і мистецтво Буковини в іменах: Словник-довідник. – Чернівці: Букрек, 2005.– 312 с.
75. Буковина. Історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998.– 416с.
76. Буковина: Історичний нарис / С. С. Костишин.– Чернівці, 1998.– 450 с.
77. Гоберман Д.Н. По Северной Буковине.– Л.: Искусство, 1983.– 176 с.
78. Гонжа М.Т. Спортивний рух на Північній Буковині (1918-1940рр.). – Чернівці: Рута, 2000. – 20 с.
79. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.4942.
80. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.5082.
81. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.5983.
82. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.6218.
83. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.6219.
84. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.6282.
85. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.6854.
86. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.7004.
87. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.7005.
88. ДАЧО-ф.1026, оп.4, спр.7728.
89. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.– Чернівці: Золоті литаври, 1999.– 574 с.
90. Добржанський О., Марсіян М., Никирса М. Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775-1940рр.).– Чернівці: Золоті литаври, 2003.– 172 с.
91. Жалоба І. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті ХVІІІ -

60- роках ХІХ ст. (на прикладі шляхів сполучень).- Чернівці: Книги - ХХІ, 2004.- 520 с.

92. Жуковський А. Історія Буковини.- Чернівці: Час, 1994.- Ч.2. - 224 с.

93. Заповловський В., Осачук С. Слідами забутої війни в Буковині: Військово-історичний нарис, воєнні могили Першої світової війни в Північній Буковині, догляд воєнних могил. - Чернівці: Молодий буковинець, 1998. - 48 с.

94. Заставецька О. В., Заставецький Б.І. Ткач Д.В. Географія населення України.- Тернопіль, 2007.- С. 87.

95. Карпенко О.Ю. Топонімія гірських районів Чернівецької області. - Чернівці: 1964.- С. 71

96. Карпенко Ю. Назви на межових - етнічних та мовних - обшарах // *Słowiańska Onomastyka / Pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, A. Cieślikowej.* - Warszawa 2002. - Т. 1. - S. 231-234.

97. Карпенко Ю.В. Топонімія Буковини.- К.: Наукова думка, 1973.- С. 190.

98. Квітковський Д., Бринзан Т., Жуковський А. Буковина, її минуле і сучасне. - Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. - 965 с.

99. Кіпіані В. Україна для Українців! Білорусам - Севастополь, татарам - Донбас... Національне питання у світлі результатів перепису населення // "Україна молода". - 9 січня 2003.

100. Книга Пам'яті України. Чернівецька область. - Чернівці: Прут, 1995. - Т.2. - 720 с.

101. Книш А. За горами. - Київ, 1999.- 528 с.

102. Комарницький С.І. Вони наближали перемогу: Буковина та буковинці в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945рр. - Чернівці: Місто, 2005. - 272 с.

103. Костецький К. Хроніка парохії гр.-кат. в Чернівцях від її основи аж до часу біжучого 26/2 1912 // Буковинський журнал - 1997.- Ч.ІІ. - С. 142-157.

104. Костишина С., Ботушанського В., Макар Ю. Буковина. Історичний нарис. - Чернівці, 1999. - С. 69.

105. Малишко В.М. Сторожинець / Історія міст і сіл Чернівецької області. - К.: УРЕ, 1969. - С. 546-558.

**ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ:
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНОГО ПОЛІЛОГУ**

106. Мандрик М. Український націоналістичний рух 1920-30-х рр. на Північній Буковині у світлі румунських архівних документів (<http://cdvr.org.ua/uvr.php?nomer=3&roz=8>)

107. Нариси з історії Північної Буковини. – К.: Наукова Думка, 1980. – 338 с.

108. Неспроможність буржуазних і буржуазно-націоналістичних фальсифікацій історії Радянської Буковини. – К.: Наук. думка, 1987. – 232 с.

109. Осачук С. Німці Буковини.– Чернівці 2002.– С. 60.

110. Основопологающий документ. Действуем сплоченно в борьбе с бедностью, АІС.– Бельгія, 2006.

111. Павлюк О.М. Буковина. Визначні постаті (1774-1918). – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 252 с.

112. Піддубний І.Буковина, її минуле й сучасне: суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005.– 216 с.

113. Погребенник Ф. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника. – К.: Дніпро, 1980. – 352 с.

114. Речмедін А.П. Сторожинець. – Ужгород: Карпати, 1977. – 63 с.

115. Рідний край. – 1998. – 18 квітня.

116. Ропс Д. Святий Вікентій де Поль, Київ 2007.

117. Семака Д. Ілюстрована історія "Руської Бесіди". – Чернівці, - 125 с.

118. Словник української мови: в 11 т.– К.: Наукова думка, 1978.– Т. 9.– С. 288.

119. Сторожинець. – 2003. – травень. - №5 (60).

120. Сторожинецький район у цифрах. Статистичний збірник 2007 – Чернівці, 2008 – 124 с.

121. Сухомлинов О. Буковина як пограниччя культур (в контексті інтеграційних процесів в Європі) // *Bliżej siebie. Rumuni i Polacy w Europie. Historia i dzień dzisiejszy – Mai aproape unii de alții. Români și polonezi în Europa. Istorie și prezent.* – Suceava, 2006. – С. 69-77.

122. Тимошук Б.О. Знай і вивчай свій рідний край // Радянське село. – 1963.– 13 червня.

123. Троян С. Міжнаціональні культурні процеси на Буковині і німцтво: розвиток через інтеграцію // *O Bukowinie*

razem czy oddzielnie Pod red. K. Feleszki, Warszawa - Piła, 2000. - 300 s.

124. Україна поліетнічна / І. Винниченко, Л. Лойко.- Київ 2003.- с. 23.

125. Чеховський І. Нація, що народилася під помаранчевими стягами // "Свобода слова". - 2001. - № 49.

126. Чеховський І. Нація, що народилася під помаранчевими стягами // "Свобода слова". - 2001. - № 49.

127. Якимович В., Красовська Г. 10-річчя Благодійної організації "Святого Вікентія де Поля" на Буковині, Сторожинець 2008, с. 31.

128. Яремчук С. Православна церква на Буковині у радянську добу (державно-церковні взаємини) - Чернівці: Рута, 2004 - 353 с.

